

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
POLITIKAS ZINĀTNES NODAĻA

**EIROPAS SAVIENĪBAS AUSTRUMU PARTNERĪBAS
INICIATĪVAS INSTRUMENTU LOMA MOLDOVAS
EIROPEIZĀCIJAS PROCESĀ**

MAGISTRA DARBS

Autore: **Maija Upeniece**

Studenta apliecības Nr.: mu14005

Darba vadītājs: Dr.sc.pol. Didzis Kļaviņš

RĪGA 2016

ANOTĀCIJA

Maģistra darba tēma ir AP politikas iniciatīva un tās efektivitāte demokrātisko pārmaiņu veicināšanā šajā politikā iesaistītajās ES partnervalstīs.

Pašreizējos ģeopolitiskajos apstākļos ES ir svarīgi īstenot efektīvu politiku, kas veido ciešākas attiecības ar Savienības kaimiņvalstīm. Tieši EKP, kurā iekļaujas arī AP iniciatīva, ir uzskatāma par vienu no ES KĀDP virzieniem. Šīs politikas mērķis kopš tās radīšanas un arī šobrīd ir novērst jaunu robežlīniju veidošanos starp ES dalībvalstīm un Savienības jaunajām kaimiņvalstīm, veicinot reģiona labklājību, drošību un stabilitāti.

Šī darba mērķis ir pētīt, vai un cik efektīvi AP stratēģijas instrumenti ir demokrātisko pārmaiņu veicināšanā Moldovā un vai šī ES īstenotā politika ir veicinājusi Moldovas tuvināšanos ES identitātei un Savienības vērtībām, kā arī secināt, kādas nākotnes perspektīvas šī politika paver ES un Moldovas attiecībās.

Lai izpildītu izvirzīto mērķi, šajā darbā kā teorētiskā bāze tiek izmantots eiropeizācijas koncepts, tāpat tiek apskatīti ES likumdošanas akti, lai skaidrotu AP tiesisko bāzi, šīs politikas mērķus un instrumentus, veikta literatūras analīze, lai pētītu AP instrumentu izmantošanu Moldovā un to ietekmi uz Moldovas eiropeizācijas procesiem, analizēts demokratizācijas un reformu procesu Moldovā, kā arī, balstoties uz Moldovas gadījuma izpēti, izvērtēta AP instrumentu efektivitāte eiropeizācijas veicināšanā un raksturotas Moldovas un ES perspektīvās nākotnes attiecības.

Kā galvenās pētniecības metodes tiek izmantotas tādas kvalitatīvās pētniecības metodes kā zinātniskās literatūras avotu un ES likumdošanas aktu analīze.

Šis darbs parāda, gan ES, gan AP partnervalstīm ir vairāki kopīgi problēmjasautājumi, un atsevišķu valstu gadījumā AP spēj piedāvāt motivējošus elementus, kas paver sadarbības iespējas. Tāpat ir redzams, ka Moldova kā AP partnervalsts izrāda proeiropeisku pozīciju, kā rezultātā sevi veiksmīgi parāda arī ES “vairāk par vairāk” stratēģija, veicinot Moldovas eiropeizācijas procesu.

Atslēgas vārdi – Austrumu partnerība, eiropeizācija, Eiropas Savienība, Moldova, Eiropas Kaimiņattiecību politika.

ABSTRACT

The topic of the Master's thesis is The role of European Union's Eastern Partnership initiative instruments in the Europeanization process of Moldova. It concentrates on EaP policy initiative and its effectiveness in promoting democratic change in EU partner countries participating in this policy.

In today's geopolitical conditions, it is important for the EU to implement effective policies, which create closer relationships with the Union's neighbouring countries. Precisely the ENP, which includes the EaP initiative as well, can be considered one of the EU CSDP directions. The goal of this policy since its creation, as well as currently, is to prevent the formation of new borders between EU member states and the Union's new neighbouring countries by promoting regional prosperity, security and stability.

The goal of this thesis is to investigate whether and how effectively the EaP strategic instruments are in promoting democratic change in Moldova, and whether this implemented EU policy has fostered Moldova to come closer to an EU identity, union values and what future prospects this policy opens in EU and Moldovan relations.

To accomplish the stated goal, this work uses the Europeanisation concept as a theoretical basis, as well as examining EU legislative acts to explain the EaP legal basis, and the goals and instruments of this policy. An analysis of the literature was conducted to research the use of EaP instruments in Moldova and their influence on Moldova's Europeanisation processes, analyse the democratisation and reform process in Moldova, as well as, based on exploring the Moldovan case, to evaluate the effectiveness of EaP instruments in promoting Europeanisation and characterising Moldovan and EU perspective future relations.

The main research methods utilised were such qualitative research methods as scholastic literature source and EU legislative act analysis.

This thesis proves that both the EU and EaP partner countries have several common challenges, and in the case of certain countries, the EaP can offer motivating elements, which open up opportunities for cooperation. It is also clear that Moldova, as an EaP partner country, shows a pro-European position, as a result of which the EU "more for more" strategy proves successful, promoting Moldovan Europeanisation processes.

Key words – Eastern partnership, Europeanisation, European Union, Moldova, European Neighbourhood Policy.

SATURS

Apzīmējumu saraksts.....	5
Ievads.....	6
1. ES integrācijas procesi eiropeizācijas teorētiskās pieejas skatījumā.....	14
1.1. Eiropeizācijas pieejas vispārīgs raksturojums.....	18
1.2. Eiropeizācijas procesu ietekme uz nacionālajām valstīm	24
1.3. Eiropeizācija ārpus ES robežām un EKP	29
2. Eiropas kaimiņattiecību politika un AP politikas iniciatīva	36
2.1. AP politikas instrumenti.....	41
2.2. AP politikas līdzšinējais progress un nākotnes izaicinājumi	48
3. AP politikas instrumentu ietekme uz Moldovas eiropeizācijas procesiem	55
3.1. Moldovas iekšpolitiskie apstākļi	55
3.2. Moldovas un ES attiecību vispārējs raksturojums	58
3.3. AP instrumentu loma Moldovas eiropeizācijas procesā	61
Secinājumi	74
Izmantotie informācijas avoti.....	82

APZĪMĒJUMU SARAKSTS

ANO - Apvienoto Nāciju Organizācija

AP – Austrumu partnerība

ASEAN - Dienvidaustrumāzijas Nāciju Asociācija (*Association of Southeast Asian Nations*)

CORLEAP - Konference reģionālajām un vietējām autoritātēm (*The Conference of Regional and Local Authorities for the Eastern Partnership*)

DCFTA – Padziļināta un visaptveroša brīvās tirdzniecības zona (*deep and comprehensive free trade area*)

EDSO - Eiropas Drošības un sadarbības organizācija

EEZ – Eiropas ekonomiskā zona

EIB – Eiropas Investīciju banka

EIROPA 2020 - stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un iekļaujošai izaugsmei („ES 2020” stratēģija)

EK – Eiropas Komisija

EKI - Eiropas Kaimiņattiecību instruments (*European Neighbourhood Instrument (ENI)*)

EKP – Eiropas kaimiņattiecību politika

EKPI - Eiropas kaimiņattiecību un partnerības instruments (*European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI)*)

EP – Eiropas Parlaments

ERAB – Eiropas Rekonstrukcijas un attīstības banka

ES – Eiropas Savienība

ESRPM – Eiropas Savienības Robežu palīdzības misija

EURONEST - Eiropas Parlamenta delegācija *EuroNest*

KĀDP – Kopējā ārējās drošības politika

NATO – Ziemeļatlantijas Līguma organizācija (*North Atlantic Treaty Organization*)

NVO – nevalstiskās organizācijas

PSRS - Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

IEVADS

Maģistra darba tēma ir AP politikas iniciatīva un tās efektivitāte demokrātisko pārmaiņu veicināšanā šajā politikā iesaistītajās ES partnervalstīs. Šajā darbā tiks pētīts, vai un cik efektīvi AP stratēģijas instrumenti ir demokrātisko pārmaiņu veicināšanā Moldovā un vai šī ES īstenotā politika ir veicinājusi Moldovas tuvināšanos ES identitātei un Savienības vērtībām. Pētot eiropeizācijas procesus, t.sk. attiecībā uz AP partnervalstīm, visbiežāk tiek runāts tieši par reformu ieviešanas procesu, valstu sasniegumiem un neveiksmēm, īstenojot eiropeizācijas fakta vai progresa konstatācijai nozīmīgas reformas, bet nepietiekama uzmanība tiek pievērsta citiem faktoriem un tendencēm, kas liecina par valsts uzņemto eiropeizācijas kursu un to, kā perspektīvā varētu attīstīties ES un tās AP politikā iesaistīto partnervalstu attiecībās. Tādēļ šī darba mērķis ir ne tikai pētīt Moldovas līdzšinējo progresu eiropeizācijas procesā, bet arī, apskatot citus ar to saistītus faktorus, secināt, kādas nākotnes perspektīvas šī politika paver ES un Moldovas attiecībās.

EKP, kurā iekļaujas arī AP iniciatīva, ir uzskatāma par vienu no ES KĀDP virzieniem. Tā tika uzsākta 2004. gadā, reaģējot uz ES vēsturē lielāko paplašināšanos, kad ES kopienai pievienojās desmit jaunas Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis. Šīs politikas mērķis kopš tās radīšanas un arī šobrīd ir novērst jaunu robežlīniju veidošanos starp ES dalībvalstīm un Savienības jaunajām kaimiņvalstīm, veicinot reģiona labklājību, drošību un stabilitāti.¹ Lai arī partnervalstu dalība EKP iniciatīvā perspektīvā negarantē ES dalībvalsts statusu, tā tuvina abas puses un iezīmē ES un EKP valstu turpmākās sadarbības scenāriju.

2009. gadā EKP tika paplašināta ar Austrumu dimensiju – AP, kuras mērķis ir stiprināt ES un sešu tās austrumu kaimiņu – Armēnijas, Azerbaidžānas, Baltkrievijas, Gruzijas, Moldovas un Ukrainas – attiecības. Līdzīgi kā ar Savienību Vidusjūrai, AP politika un tās mērķis lielā mērā izriet no KĀDP stratēģijas – palīdzēt valstīm ekonomisko un demokrātisko reformu īstenošanā, veicināt ekonomisko izaugsmi, tādējādi palīdzot uzlabot gan ES, gan tās kaimiņvalstu drošību un stabilitāti.

Pašreizējos ģeopolitiskajos apstākļos ES austrumu kaimiņvalstis atrodas vienlaikus gan apdraudējuma, gan izvēles situācijā – veidot ciešākas attiecības ar ES vai iekļauties Krievijas interešu zonā (Eirāzijas Ekonomiskajā savienībā), bieži vien, vadoties pēc aktuālajām prioritātēm, šīm interesēm konfliktējot vienai ar otru. AP sešas valstis ir nosacīti sadalītas divās kategorijās: valstis ar skaidrām ES orientētām ambīcijām – Moldova, Gruzija un Ukraina, un valstis, kur

¹ European Neighbourhood Policy. *Eiropas Komisijas mājaslapa*, http://ec.europa.eu/economy_finance/international/neighbourhood_policy/index_en.htm.

ieinteresētība ciešākai sadarbībai vai dalībai ES nav tik spēcīga vai viennozīmīga – Azerbaidžāna, Armēnija un Gruzija.² Neskatoties uz šo sadalījumu, jāņem vērā arī fakts, ka valstu ārpolitiskās prioritātēs mēdz svārstīties, ietekmējoties no ģeopolitiskajiem notikumiem un iekšpolitiskām pārmaiņām. Valstu progress eiropeizācijas procesos ir dažāds, tomēr ilgstoši tieši Moldova tikusi uzskatīta par vismotivētāko ES partneri AP politikas ietvaros, īpaši, attiecībā uz demokratizācijas procesiem.³

Pirmā nopietnā ES – Moldovas sadarbība sākās jau 1994. gadā, parakstot kopīgu sadarbības līgumu. Šajā laikā abu pušu sadarbība bijusi ar mainīgiem panākumiem, tomēr līdz šim Moldova rādījusi proeiropeisku attieksmi un vēlmi ciešāk sadarboties ar ES, gan iesaistoties dažādos reģionālos projektos, gan šobrīd – AP politikā, piedevām, šī sadarbība ir nesusi pozitīvus rezultātus, neskatoties uz to, ka Moldovai šajā laikā nav bijusi iespēja kļūt par ES kandidātvalsti, kā arī ES paudusi nostāju, ka šāda iespēja Moldovai netiks piedāvāta tuvākajā laikā vai vidējā termiņā.⁴

2015. gada martā notika pirmā ES un Moldovas rīkotā Asociācijas padomes sanāksme saskaņā ar parakstīto Asociācijas līgumu. ES un Moldova atkārtoti apstiprināja savu kopīgo vēlmi īstenot saistības attiecībā uz Moldovas politisko asociāciju ar ES un ekonomisko integrāciju tajā. Asociācijas līgums būs pamats, balstoties uz kuru Moldova turpmākajos gados īsteno savu reformu programmu un ekonomikas modernizāciju. Tāpat abas puses vēlreiz apstiprināja kopīgo mērķi – veidot demokrātisku, stabilu un labklājīgu Moldovu.⁵

Eksperti ES un Moldovas attiecības raksturo ar neizmantotām iespējām un sporādiskām aktivitātēm. Līdz šim tās ir bijušas mazāk auglīgas kā ar citām bijušajām padomju bloka valstīm, kas skaidrojams ar Moldovas nespēju īstenot līdz šim noslēgto līgumu saistības ar ES, piemēram, ES – Moldovas darbības plānu, un šīs valsts daudzdimensiju ārpolitiku.⁶ Neskatoties uz to, Moldovas sabiedrība ir pozitīvi noskaņota attiecībā uz ES un AP politiku, saskatot to kā pozitīvu perspektīvu valsts turpmākajā attīstībā, jo gan sabiedrības, gan ekspertu vērtējumā AP politika tiek uztverta kā iespēja valstij iegūt finansiālus resursus un veicināt nepieciešamo reformu ieviešanu,

² Kuyumdzhieva, Zhaneta (23.08.2012). The Results of the “Europeanisation” Test for the Six Eastern Partners of the EU. *euinside*. <http://www.euinside.eu/en/news/results-on-europeanisation-test-for-the-six-eastern-partnership-states>

³ Turpat.

⁴ Korosteleva, E. (2012). *Eastern Partnership: A New Opportunity for the Neighbours*. New York: Routledge. 117. lpp.

⁵ Kopīgs paziņojums presei pēc Eiropas Savienības un Moldovas Republikas Asociācijas padomes pirmās sanāksmes (16.03.2015). *Eiropas Savienības Padome*. <http://www.consilium.europa.eu/lv/press/press-releases/2015/03/16-first-association-council-meeting-between-european-union-republic-moldova/>

⁶ Korosteleva, E. (2012). *Eastern Partnership: A New Opportunity for the Neighbours*. New York: Routledge. 111., 113. lpp.

kā arī AP tiek uzskatīta par politikas instrumentu, kas sagatavo valsti pilntiesīgai dalībai ES.⁷ Tajā pašā laikā eksperti norāda arī uz to, ka ES vēlme iesaistīt Moldovu AP politikā ir drīzāk ES reakcija un globālajiem un reģionālajiem notikumiem, kā arī ES vēlme veicināt stabilāku un neatkarīgāku enerģijas tirgu, kur arī Moldova spēlē nozīmīgu lomu.⁸

Moldova par savu ārpolitisko mērķi ir pieņēmusi arvien ciešāku sadarbību ar ES, kas, neskatoties uz solījumu neesamību, varētu tuvināt Moldovu dalībai ES. Tomēr nepilnu mēnesi pēc pirmā ES un Moldovas rīkotās Asociācijas padomes sanāksmes, reaģējot uz aizdomām par nebijuša apmēra valsts apzagšanas un korupcijas skandālu,⁹ Moldovā sākās protesti, kas 2015. gada oktobrī noveda pie neuzticības balsojuma Moldovas parlamentā un proeiropeiskās valdības krišanas, radot nu jau ieilgušu nacionāla līmeņa politisko krīzi.

No vienas puses arī pati AP iniciatīva ir saņēmusi pietiekami daudz kritikas gan no politikas veidotāju, gan politikas teorētiķu puses, norādot uz to, ka šai politikai realitātē ir maz taustāmu rezultātu un tā pēc būtības nerasniedz izvirzītos mērķus, jo nespēj partnervalstīm piedāvāt reālus ieguvumus, kas motivētu ātrāk un efektīvāk ieviest reformas. No otras puses, tiek norādīts, ka, salīdzinot ar EKP dienvidu dimensiju, AP tomēr ir efektīvāka, jo individualizētāk pievēršas partnervalstīm un to reformu programmai, kas liek uzdot jautājumus par AP politikas patieso efektivitāti spējā eiropeizēt politikā iesaistītās partnervalstis.

Nemot vērā minētos apstākļus, Moldovas un ES kā viena aktora un tās atsevišķo dalībvalstu intereses, ir nozīmīgi izpētīt to, kā ES un Moldovas līdzšinējā sadarbība un Moldovas dalība AP politikas iniciatīvā ir veicinājusi šīs valsts eiropeizāciju, novērtēt, kādu progresu Moldova ir piedzīvojusi kopš AP iniciatīva tika ieviesta, kā arī novērtēt Moldovas nākotnes perspektīvas sadarbībai ar ES.

Nemot vērā to, ka Moldovas sadarbība ar ES līdz šim bijusi ar mainīgiem panākumiem, jaunā ģeopolitiskā situācija un Moldovas apliecinātā vēlme ne tikai vārdos, bet arī darbos tuvināties ES, varētu būt jauns pagrieziena punkts gan pašas Moldovas attīstībā, gan Moldovas – ES attiecībās, tādēļ svarīgi pētīt, kā Moldova īsteno tai Asociācijas līgumā un iepriekšējos Moldovas – ES parakstītajos Rīcības plānos paredzēto programmu, kāda ir bijusi līdzšinējā ES – Moldovas sadarbības valsts eiropeizācijas procesos, lai secinātu, vai līdzšinējā ES politika attiecībā pret Moldovu bijusi efektīvai, cenšoties tuvināt Moldovu Eiropas identitātei.

⁷ Korosteleva, E. (2012). *Eastern Partnership: A New Opportunity for the Neighbours*. New York: Routledge. 114. lpp.

⁸ Turpat, 115. lpp.

⁹ Demytrie, Rayhan (14.09.2015.). Moldova anger grows over banking scandal. *BBC News*. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34244341>

Maģistra darba **mērķis** ir noskaidrot AP politikas iniciatīvas un tās instrumentu efektivitāti eiropeizācijas veicināšanā AP partnervalstīs. Lai precīzāk skaidrotu to, kādā veidā strādā AP, cik tā ir efektīva pēc būtības, kā tā ietekmē konkrētas valstis, šajā darbā tiks skatīts Moldovas kā AP politikas iniciatīvas partnervalsts piemērs, skaidrojot, vai AP stratēģijas instrumenti ir bijuši efektīvi demokrātisko pārmaiņu veicināšanā Moldovā. Respektīvi, mērķis ir noskaidrot, vai AP piedāvātie instrumenti ir tas dzinējspēks, kas veicinājis Moldovas eiropeizāciju un tās tuvināšanos ES kandidātvalsts statusa iegūšanai, ļaujot saprast, cik efektīva ir šī ES izstrādātā politika. Pētot eiropeizācijas procesus, t.sk. attiecībā uz AP partnervalstīm, visbiežāk tiek runāts tieši par reformu ieviešanas procesu, valstu sasniegumiem un neveiksmēm, īstenojot eiropeizācijas fakta vai progresa konstatācijai nozīmīgas reformas, bet nepietiekama uzmanība tiek pievērsta citiem faktoriem un tendencēm, kas liecina par valsts uzņemto eiropeizācijas kursu un to, kā perspektīvā varētu attīstīties ES un tās AP politikā iesaistīto partnervalstu attiecībās. Tādēļ šī darba mērķis ir ne tikai pētīt Moldovas līdzšinējo progresu eiropeizācijas procesā, bet arī, apskatot citus ar to saistītus faktoros, secināt, kādas nākotnes perspektīvas šī politika paver ES un Moldovas attiecībās.

Ņemot vērā minēto, ka AP politika bieži tiek kritizēta par to, ka nespēj ES partnervalstīm piedāvāt pietiekamus ieguvumus no aktīvas dalības AP, tādējādi nemotivējot tās aktīvāk īstenot stratēģiski plānotās reformas, kas veicinātu šo valstu eiropeizāciju, tiek izvirzīta **hipotēze**: AP instrumenti nav bijuši efektīvi Moldovas eiropeizācijas procesā, jo AP politikas īstenošanas mehānismi un motivējošie elementi nav pietiekami efektīvi.

Izvirzītās hipotēzes apstiprināšanai ir jāskata konkrēti AP instrumenti, kas ietekmējuši Moldovas proeiropeisko orientāciju un īstentās reformas, kā arī jāpēta Moldovas un ES līdzšinējā sadarbība, lai secinātu, kādas nozīmīgas reformas, kas veicina Moldovas tuvināšanos ES ir īstenotas kopš AP iniciatīvas ieviešanas, lai secinātu, vai un cik AP politikas instrumenti ir efektīvi AP iniciatīvā izvirzīto mērķu sasniegšanā – AP partnervalstu ekonomiskās integrācijas un politiskās asociācijas veicināšana ar ES,¹⁰ t.i. eiropeizācijā. Ņemot vērā politikas pētnieku secinājumus par to, kas ir AP politikas stiprās un vājās puses, kā galvenie pētāmie AP objekti/instrumenti tiks izvirzīti trīs – ES-Moldovas parakstītie Rīcības plāni un tiem sekojošais Asociācijas līgums, kas ir pamatprogramma AP politikas ietekmes pētīšanai attiecībā uz konkrētu valsti, kā arī tā sauktie AP politikas “burkāni” – iekļaušanās DCFTA un vīzu liberalizācijas režīma

¹⁰ Eiropas kaimiņattiecību politika (2015). *Informācijas lapas par Eiropas Savienību – 2015.* 1., 3. lpp.
http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU_6.5.4.pdf

piedāvājums, kā arī AP politikas finansēšanas instruments.^{11 12 13} Šie trīs AP instrumenti izvēlēti, ņemot vērā to, ka tie aptver gan valsts darbības programmu un sasniedzamos mērķus AP ietvaros, gan finansējumu reformu ieviešanai un asociācijas veicināšanai ar ES, gan atspoguļo vienu no veiksmīgas politikas svarīgākajiem elementiem – motivējošos faktoros, ieguvumus no dalības politikas un tās paredzēto reformu īstenošanā.

Ņemot vērā to, ka AP politika pēc savas būtības iekļaujas eiropeizācijas procesos, kā arī, lai definētu faktoros, kas veicina gan ES vēlmi pēc AP politikas, gan Moldovas vēlmi iesaistīties šajā procesā, ka arī secinātu, kas ir rādītāji, kas liecina par eiropeizācijas politikas efektivitāti, svarīgi no teorētiskās perspektīvas apskatīt eiropeizācijas procesus.

Lai apstiprinātu izvirzīto hipotēzi, pie darba **uzdevumiem** pieder:

- 1) aplūkot eiropeizācijas teorētisko pieeju;
- 2) apskatīt ES likumdošanas aktus, lai skaidrotu AP tiesisko bāzi, šīs politikas mērķus un instrumentus;
- 3) veikt literatūras analīzi, lai pētītu AP instrumentu izmantošanu Moldovā un to ietekmi uz Moldovas eiropeizācijas procesiem;
- 4) analizēt demokratizācijas un reformu procesu Moldovā;
- 5) balstoties uz Moldovas gadījuma izpēti, izvērtēt AP instrumentu efektivitāti eiropeizācijas veicināšanā un raksturot Moldovas un ES perspektīvās nākotnes attiecības.

Kā galvenās pētniecības metodes tiks izmantotas tādas kvalitatīvās pētniecības metodes kā zinātniskās literatūras avotu un ES likumdošanas aktu analīze, kā arī statistikas datu un mediju satura informācijas analīze, kas attiecas uz AP iniciatīvas un Moldovas eiropeizāciju. Šī pētījuma ietvaros vispirms tiks skatīta literatūra, kas skaidro eiropeizācijas procesus, to iemeslus un ietekmi uz nācijvalstīm, t.sk. uz valstīm ārpus ES – uz kādām politikas jomām izpaužas eiropeizācija, kā valstis eiropeizējas, cik dziļi ir šie procesi utt. Analizējot literatūru un AP “atslēgas dokumentus” un pieejamo AP tematikas literatūru tiks atrasti un aprakstīti tie AP instrumenti, kas ir nozīmīgākie eiropeizācijas veicināšanā AP partnervalstīs, kā arī tiks secināts, kādi ir AP vispārīgie mērķi un

¹¹ Gawrich, Andrea, Melnykovska, Inna, Schweickert, Rainer (2009, augusts). Neighbourhood Europeanization through ENP. The Case of Ukraine. *KFG working paper series, No.3*. 8.lpp. http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_3.pdf

¹² Schimmelfenning, Frank (2010). *Europeanization beyond the member states*. Zurich: ETH Zurich. 18.-19.lpp.

¹³ Solonenko, Iryna, Shapovalova, Natalia (2011). Is the EU's Eastern Partnership promoting Europeanisation? *Fride, A European Think Tank for Global Action, Policy brief No.97*. 2. lpp. http://fride.org/download/PB_97_EaP.pdf

kādi ir šīs politikas mērķi Moldovā. Noslēgumā, pētot pieejamos dokumentus, literatūru, statistikas datus un mediju saturu, tiks secināts, vai un cik efektīva AP un tās instrumenti ir Moldovas eiropeizācijas procesā.

Ņemot vērā to, ka AP ir salīdzinoši jauna politikas iniciatīva, jāņem vērā dažādi pētījumu ierobežojoši faktori. Piemēram, nav pieejama plaša akadēmiska literatūra, īpaši, attiecībā uz konkrētām AP politikas partnervalstīm, kā arī AP politika ir savā īstenošanas procesā, līdz ar to nepārtraukti notiek jauni pavērsieni, tik izplatīti ES institūciju un Moldovas paziņojumi par AP Moldovas programmas progresu, turpmāko norisi. Pētījuma un pieejamo informācijas avotu analīzes laikā jāņem vērā, ka AP ir ilgtermiņa politika, nevis īstermiņa projekts, tādēļ iespējams, ka dokumentos pieejamie dati ir novecojuši vai nav pieejami jaunākie pārskata ziņojumi. Paralēli tam ES institūcijas regulāri izdod pārskata ziņojumus par dažādu politiku ieviešanu, sasniegumiem un neīstenotajiem plāniem. Tādējādi, lai secinātu, cik efektīvi Moldova līdz šim īstenojusi reformas, kas saistītas ar tuvināšanos ES, nepieciešams pētīt gan pieejamo dokumentāciju, ko veido ES institūcijas un Moldovas valdība, gan sekot aktuālajiem notikumiem mediju saturā. AP kontekstā trūkst akadēmiskās literatūras, lai vispusīgi izsvērtu, vai AP sasniedz tai izvirzītos mērķus. Tāpat, jāņem vērā, ka Moldovas un ES sadarbība un pārrunas par AP politikas īstenošanu notiek augstākajā politiskajā līmenī, līdz ar to publiski nav pieejama detalizēta informācija par AP politikas instrumentu ieviešanas detaļām un turpmāko šīs politikas attīstību ES – Moldovas attiecībās.

Kā minēts, runājot par AP, trūkst akadēmiskās literatūras, lai vispusīgi izsvērtu, vai AP sasniedz tai izvirzītos mērķus, t.i. akadēmiski, rakstot par AP, biežāk šī politikas iniciatīva tiek aprakstīta caur neofunkcionālisma vai starpvaldību teorijas prizmu, cenšoties skaidrot, kādēļ tā radusies, kāds ir tās mērķis un ieguvumi iesaistītajām pusēm, mazāk pievēršoties pētījumiem par AP efektivitāti un reālu ietekmi eiropeizācijas veicināšanā AP valstīs. Attiecībā uz AP instrumentu efektivitātes pētīšanu šajā politikas iniciatīvā iesaistītajās valstīs, dominē statistiski dati un dažādu organizāciju secinājumi par sektorālām reformām un to izdošanos. Piemēram, ir ES līmeņa plānošanas dokumenti EKP, t.sk. AP ieviešanai, regulāri EK secinājumi par AP politiku u.c., tomēr nav atrodami plaši un detalizēti pētījumi par to, vai tieši AP politikas piedāvātie instrumenti konkrētās valsts gadījumā ir bijuši noteicošie eiropeizācijas procesu virzībā, jo iespējams, ka citi faktori eiropeizācijas procesu ir ietekmējuši vairāk, tādējādi nav iespējams arī secināt, vai no AP ieguldījumiem tiek saņemta gaidītā atdeve.

Ņemot vērā to, ka mērķis pēc būtības ir AP partnervalstu ekonomiskās integrācijas un politiskās asociācijas veicināšana ar ES, t.i. eiropeizācija, šajā darbā teorētiskās bāzes konstruēšanai tiks izmantota eiropeizācijas pieeja, balstot to uz Roberta Ladreha (*Robert Ladrech*) piedāvāto skaidrojumu. Roberta Ladreha eiropeizācijas pētījumi tiks izmantoti kā pamats teorētiskajai bāzei, jo Ladrehs ir pirmais pētnieks, kas vēl 90. gadu sākumā sniedz pirmo eiropeizācijas definīciju, secinot, ka “Eiropeizācija ir pieaugošs process, kas pārorientē politikas virzienu un formu līdz tādai pakāpei, ka ES politiskā un ekonomiskā dinamika kļūst par nacionālās politikas un tās veidošanas loģisku organisku daļu.”¹⁴ Tāpat Ladrehs ir pētījis arī eiropeizācijas ietekmi uz dažādām politikas un valsts pārvaldes jomām, kas detālāk tiks aprakstīts 1.nodaļā, radot eiropeizācijas koncepta pamatu, kas ļāvis daudziem autoriem attīstīt turpmākos eiropeizācijas pētījumus.

Tā kā eiropeizācijas koncepts akadēmiskajā literatūrā nav līdz galam nostiprinājies, papildus Roberta Ladreha eiropeizācijas pētījumiem, teorētiskās bāzes konstruēšanai tiks izmantoti dažādu politikas teorētiķu darbi, piemēram, Klaudio Radaelli (*Claudio Radaelli*), Tanjas Bērcelas (*Tanja A. Börzel*), Franka Šimelfeniga (*Frank Schimmelfennig*) u.c. darbi, lai ne tikai analizētu eiropeizācijas koncepta būtību, bet arī skaidrotu, kādā veidā un ar kādu efektu eiropeizācijas procesi izpaužas uz valstīm ārpus ES.

Pirmajā nodaļā tiks sniegts skaidrojums teorētiskajai bāzei, kas tiek izmantota, rakstot par Eiropas integrācijas procesiem, kā arī detālāks eiropeizācijas pieejas apraksts, pievēršoties gan šīs pieejas vēsturiskajai attīstībai, gan mehānismiem un tiešai sasaistei ar pētāmo AP tēmu. Otrajā nodaļā detalizētāk tiks aprakstīta EKP un AP iniciatīva, tās rašanās, politikas dalībvalstīm piedāvātie instrumenti, tajā skaitā līdzšinējais progress un nākotnes izaicinājumi, veicinot eiropeizācijas procesus AP valstīs, t.sk. Moldovā. Trešajā nodaļā tiks pētīts Moldovas eiropeizācijas process, nosakot to, kā un cik efektīvi konkrētie AP instrumenti ir veicinājuši Moldovas tuvināšanos Eiropai un attiecīgu reformu ieviešanu, pētot Moldovas-ES attiecības, īstenotās reformas u.c., kā arī izdarot secinājumus, vai AP politikas instrumenti ir bijuši efektīvi, veicinot reformas, kas politiski un ekonomiski veicina Moldovas integrāciju ES.

Šis pētījums parādīs, vai AP politikas iniciatīva un tajā iestrādātie instrumenti ir pietiekami efektīvi, lai īstenotu šai politikai izvirzīto mērķi – politiskās asociācijas veicināšana ar ES. Tāpat, gan kopumā analizējot līdzšinējo AP īstenošanas progresu, gan AP ietekmi uz konkrētas valsts –

¹⁴ Ladrech, Robert (1994). Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Volume 32, Issue 1. 69. lpp.

Moldovas – eiropeizācijas procesiem, varēs rast atbildi uz to, kas esošajā ES pieejā sadarbībai ar austrumu kaimiņvalstīm ir efektīvs, bet kas – uzlabojams. Tādējādi šis pētījums gan sniegs esošās pieejas izvērtējumu, gan ar Moldovas piemēru sniegs priekšlikumus AP efektivitātes uzlabošanai. Pētot Moldovas eiropeizācijas procesu, varēs izvērtēt ne tikai to, kā valsts ir progresējusi reformu īstenošanā, bet arī, ņemot vērā Moldovas eiropeizācijas procesu un citus ar to saistītos aspektus, varēs izdarīt secinājumus par Moldovas un ES turpmāko attiecību attīstības scenārijiem un tos ietekmējošajiem faktoriem.

1. ES INTEGRĀCIJAS PROCESI EIROPEIZĀCIJAS TEORĒTISKĀS PIEEJAS SKATĪJUMĀ

ES un tās veidošanās procesus pasaules politiskajā vēsturē var uzskatīt par unikāliem. Ne šodien, ne vēsturiski nekur citur nav un nav bijusi vērojama šāda tipa vai līdzīgas organizācijas veidošanās, īpaši, tik ilgstoša līdzīga tipa organizāciju pastāvēšana un efektīva funkcionēšana. ES ir unikāla ar tās uzbūvi, jo daudzējādā ziņā, lai arī tā ir uzskatāma par organizāciju, tai tomēr piemīt valstiskam veidojumam raksturīgas īpašības.

Vairākus gadu desmitus ilgušajā ES attīstības procesā šī organizācija, kas aizsākās kā atsevišķu valstu savstarpēja ekonomiska kooperācija, ir kļuvusi par lielākajā daļā politikas jomu cieši saistītu/integrētu valstu grupu, tajā skaitā par nozīmīgu aktoru starptautiskajā politikā un ekonomikā. Laika gaitā ES iekšienē ir attīstījušies cieši integrācijas procesi dažādās jomās kā ekonomika, ārpolitika, sociālā un lauksaimniecības politika u.c.

Politikas zinātnē laika gaitā tikušas izmantotas dažādas teorijas, kas skaidro ES veidošanos un šīs organizācijas funkcionēšanu. Arī mūsdienās, kad ES ir tik daudz iepazīta, politikas teorētiķu starpā pastāv diskusijas un viedokļu sadursme, runājot par ES pastāvēšanu un integrācijas procesu cēloņiem un principiem. Visbiežāk, runājot par ES integrāciju, tiek pielietotas tādas klasiskas teorijas kā Ernesta Hāsa (*Ernest B. Haas*) funkcionālisma teorija, kas, fokusējoties uz ES jautājumiem, transformējusies par neofunkcionālisma teoriju, uzskatot, ka ES integrācijas procesu pamatā ir tā sauktais pārplūšanas (*spill-over*) efekts, kā rezultātā integrācija vienā politikas jomā neizbēgami noved pie integrācijas (vai integrācijas nepieciešamības) citā jomā.¹⁵ Pretējās domās par Eiropas integrācijas process iemesliem un principiem ir, piemēram, Stenlijs Hofmans (*Stanley Hoffmann*), kas runā par federālismu un tā principiem, kā arī un Endrjū Moravčiks (*Andrew Moravcsik*), kas izstrādājis starpvaldību teoriju (*intergovernmentalism*), norādot, ka ES integrācijas procesos nozīmīgāko lomu spēlē valstu racionālas (savtīgās) izvēles un lēmumi, valstu relatīvais spēks, to ekonomiskās intereses un iespējas šīs intereses īstenot.¹⁶

Tieši starpvaldību teoriju varētu minēt pie tām politikas teorijām, kas pēc būtības ir atšķirīga no eiropeizācijas pieejas. Pirmais eiropeizācijas jēdziena definīcijas radītāju Robertu Ladrehu saka, ka “Eiropeizācija ir pieaugošs process, kas pārorientē politikas virzienu un formu līdz tādai pakāpei, ka ES politiskā un ekonomiskā dinamika kļūst par nacionālās politikas un tās veidošanas

¹⁵ Bache, Ian, George, Stephen (2006). *Politics in the European Union*. Oxford: Oxford University Press. 9. lpp.

¹⁶ Moravcsik, Andrew (1999). *The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press. 17.-18. lpp.

loģisku organisku daļu”¹⁷, tomēr tas nenozīmē, ka abas šīs politikas teorijas nerunā par vienu un to pašu – Eiropas integrācijas procesiem.

Pēc Moravčika domām, ES integrācijas procesus virza nacionālās valstis, to racionālās intereses/izvēles un valstu īstenotās aktivitātes¹⁸, kas lielā mērā norāda uz eiropizācijas pieejas problemātiku – ir grūti nošķirt, kuri lēmumi un normas ir ES institūciju virzītas iniciatīvas, kuri – efektīvs nacionālo valstu lobījs, respektīvi, valstu valdības/vadītāji, domājot par integrācijas procesiem, domā par savām nacionālajām interesēm, nevis vienotas Eiropa ideju, kā uz to norāda Hāsa neofunkcionālisma teorija.

Kā norāda Moravčiks, Eiropas integrācijas procesos nozīmīgāko lomu spēlē valstu (to vadītāju) racionālas izvēles un lēmumi, to relatīvais spēks, ekonomiskās intereses un iespējas reālās iespējas šīs intereses īstenot.¹⁹ Moravčika piedāvā piecus starpvaldību teorijas pamatpostulātus:

- nacionālās valstis ir galvenie aktori, kas virza integrācijas procesus, pašas valstis arī nosaka šīs integrācijas intensitāti un potenciālos virzienus;
- aktori, kas virza Eiropas integrāciju, ir racionāli un autonomi, to prioritāte ir savu interešu aizstāvība, to darbību nosaka potenciālo ieguvumu un zaudējumu riska izvērtējums;
- valstu vadītāji un valdība pārstāv savas nacionālās intereses; valstu apziņa par savu relatīvo spēku ir tā, kas ietekmē valstu uzvedību – veido kā tās īsteno savas intereses;²⁰
- integrācijas procesos lielu nozīmi spēlē stratēģiska lēmumu pieņemšana, t.sk. kaulēšanās princips;²¹
- pārnacionālās institūcijas ES ir izveidojušās, valstīm pieņemot racionālu lēmumu par to nepieciešamību (nepieciešamība pēc drošākas vides/teritorijas, kurā īstenot savu interešu aizstāvību, izmantojot savu relatīvo spēku, kaulējoties).²²

Šos starpvaldību teorijas postulātus var interpretēt dažādi, piemēram, runājot par risku novēršanu un Eiropas integrāciju, atzīmējams ir apsvēruma par to, ka Eiropas valstu lēmums iestāties ES un šīs organizācijas turpmākie paplašināšanās procesi ir saistīti ar valstu ekonomiskajām interesēm un racionālajiem apsvērumiem – riski un zaudējumi neiesaistoties šajā

¹⁷ Ladrech, Robert (1994). *Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France*. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, Volume 32, Issue 1. 69. lpp.

¹⁸ Moravcsik, Andrew (1999). *The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press. 17.-18. lpp.

¹⁹ Turpat, 18. lpp.

²⁰ Turpat, 142. lpp.

²¹ Rosamond, Ben (2000). *Theories of European Integration*. New York: Palgrave Macmillan. 138.-139. lpp.

²² Cafurny, Alan W., Ryner, Magnus (2003). *Neoliberal Hegemony and transformation in Europe*. Washington DC: Rowman and Littlefield Publishers Inc. 126. lpp.

organizācijā ir potenciālie lielāki, nekā kļūstot par tās dalībvalsti, iesaistoties integrācijas procesos. Respektīvi, integrācijas procesi var tikt uzskatīti par nacionālo valstu definētu nepieciešamību, lai saglabātu un veicinātu konkurētspēju globālā līmenī kā politiski, tā ekonomiski, kas būtībā apgāž eiropeizācijas teorētiķu pieņēmumu, ka eiropeizācija ir nacionālo valstu adaptācijas process ES īstenotās reģionālās integrācijas politikas ietekmē,²³ tieši pretēji – starpvaldību teorija pastāv uz to, ka valstis nevis adaptējas, bet pašas nosaka normas atbilstoši savām interesēm.

Pēc Moravčika secinājumiem, visi procesi, kas novērojami ES ikdienas dzīvē un nākotnes plānos, ir izskaidrojami ar jau minētajiem starpvaldību teorijas postulātiem. Respektīvi, ES paplašināšanās un arvien jaunu jomu iekļaušana ES institūciju, nevis dalībvalstu kompetencē ir izskaidrojama ar valstu racionālajiem apsvērumiem un to interesēm – kā gūt maksimālu labumu un novērst iespējamus zaudējumus. Līdzīgi ir arī ar suverenitātes jēdziena transformācijām – daļēja suverenitātes deleģēšana pašu izveidotām pārnacionālajām institūcijām ir mazāks zaudējums, salīdzinot ar situāciju, kad valsts ir izslēgta no ekonomiski augoša bloka, piedevām šīs institūcijas lieliski kalpo kā uzticama teritorija valstu stratēģiskajām sarunām, kuru mērķis ir savu interešu īstenošana. Citiem vārdiem sakot, starptautiskās institūcijas ir tās, kas vada un īsteno valstu kaulēšanās procesā noslēgtās vienošanās, kā rezultātā nav iespējams runāt par pārnacionālajām institūcijām kā integrācijas procesus virzošo spēku, savukārt tieši vienošanās, lēmumi, kas tik pieņemti starpvalstu pārrunu laikā, arī nosaka integrācijas attīstību, virzienu un tempus.²⁴ Šie argumenti no starpvaldību teorijas skatupunkta skaidro, kāpēc valstis vispār izvēlas saistīties ar ES, kādēļ tās pakļaujas integrācijas procesiem, kādēļ tādas valstis kā Moldova, kam netiek solītas iestāšanās perspektīvas u.c. būtiskas lietas, tomēr izvēlas eiropeizēties – potenciālo ieguvumu un zaudējumu racionāls aprēķins viena vai otra scenārija gadījumā.

Rezumējot Endrjū Moravčika izstrādāto starpvaldību teoriju, var secināt, ka tā balstās uz trīs nozīmīgākajiem punktiem, kas bijuši raksturīgi ES izveidošanās pirmsākumos, gan novērojami pēc 50 gadiem – Eiropas integrācijas procesu galvenais virzītājspēks ir nacionālās valstis un to ekonomiskās intereses, jaunu politiku veidošana notiek sava veida kaulēšanās procesā, kurā vislielāko lomu spēlē iepriekšminētais punkts, savukārt starptautisko institūciju izveide izskaidrojama ar valstu skaita palielināšanos, pieņemto lēmumu nozīmību un ietekmi uz nacionālajām politikām un no tā izrietošo vēlmi radīt „drošu vietu” kaulēšanās procesiem.

²³ Graziano, Paolo, Vink, Maarten P. (ed.) (2008). *Europeanization: New Research Agendas*. New York: Palgrave Macmillan. 7. lpp.

²⁴ Moravcsik, Andrew (1999). *The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press. 8. lpp.

Moravčiks ar starpvaldību teorijas postulātiem un dažādām to interpretācijām arī šobrīd pietiekami veiksmīgi spēj attīstīt savu teoriju līdz ar laika ritējumu un dažādiem pārmaiņu procesiem, ar ko saskaras ES. Neskatoties uz to, ka šīs teorijas pamattēzes ir pietiekami konkrētas, kombinācijās tās spēj izskaidrot dažādus sociālus fenomenus, piemēram, situācijas, kad vēlēšanu aktivitātes noteiktos brīžos (piemēram, referendumos) ir krasā pretstatā ar valdības lēmumiem, var izskaidrot gan ar vēlēšanu pasivitāti kvalitatīvas informācijas analīzē, gan ar elites politikas pastāvēšanu, politisko cīņu par varu dažādām politiskām kampaņām utt. Ar konkrētiem piemēriem no dažādiem Eiropas integrācijas posmiem citā perspektīvā Moravčiks pamato to, ka tieši valdības, to aprēķins, valstu apziņa par savu relatīvo spēku un citi augstāk minētie faktori ir tie, kas ietekmē Eiropas integrācijas procesus, to intensitāti un virzienu, nevis ticība vienotas Eiropas idejai, neofunkcionālisma teorijā argumentētais pārplūšanas efekts, balsstiesīgie iedzīvotāji, vai ES institūcijas un to radītās reģionālās integrācijas politikas un instrumenti, kā to norāda eiropeizācijas pieeja. Lielā mērā Moravčika secinājumus par valstu un to vadītāju racionālajiem apsvērumiem attiecībā uz iesaisti eiropeizācijas/Eiropas integrācijas procesos var attiecināt arī uz Moldovu un AP politikas iniciatīvu. Kā tiks skaidrots turpmākajās nodaļās, valsts politiskās elites racionālie (savtīgie) apsvērumi var būt eiropeizācijas procesus ļoti ietekmējošs faktors.

Eiropizācijas pieejas kritiskā puse slēpjas šī koncepta daudzšķautņainumā, dažādajos definējumos par to, kas ir eiropeizācija un neviennozīmīgajā vērtējumā tam, kas tad ir galvenie faktori, kas veicina eiropeizācijas procesus. Tāpat, dēļ eiropeizācijas kā koncepta būtības, ir sarežģīti izvērtēt jau minēto efektu, tā apmēru. Šī iemesla dēļ, vērtējot Moldovas eiropeizācijas procesus, lai spētu noteikt eiropeizācijas efektus uz konkrēto valsti, vadoties no pētāmā jautājuma – AP instrumentu ietekme – nepieciešams definēt konkrētus objektus, kurus ietekmē eiropeizācijas procesi.

Starpvaldību teoriju un neofunkcionālismu ilgo laiku varēja uzskatīt par centrālajām teorijām, kas tiek izmantotas, pētot Eiropas integrācijas procesus. Šo divu teoriju pārstāvju debates par to, kas ir galvenie aktori ES integrācijas procesu virzībā un šīs integrācijas principi, lielā mērā palīdz skaidrot to, kādēļ nacionālās valstis vēlas kļūt par ES dalībvalstīm un ir gatavas deleģēt daļu savas suverenitātes pārnacionālām institūcijām, tomēr šīs teorijas līdz galam neizskaidro tādas ES politikas kā EKP un AP – kādēļ ES valstis ir gatavas ieguldīt līdzekļus savienības kaimiņvalstīs, nesniedzot tām perspektīvu dalībai ES valstu blokā, kādēļ šīs ES kaimiņvalstis ir gatavas reformēties, lai saskaņotu savu tiesību normu sistēmu un dažādas politikas jomas ar ES, kāda ir šo procesu ietekme uz pašu valsti. Šos jautājumus vislabāk izskaidro eiropeizācijas pieeja. Šī iemesla

dēļ nākamajā apakšnodaļā tik detālāk analizēta eiropeizācijas pieeja, kas skaidro Eiropas integrācijas ietekmi uz nācijvalstīm un dažādiem to politikas sektoriem, skaidrojot to, kāda ir šo procesu daba, cik tie ir dziļi un kādā veidā un apmērā ietekmē pašas valstis.

1.1. Eiropizācijas pieejas vispārīgs raksturojums

Eiropizācijas pieeja pēc būtības ir attīstījusies no salīdzinošās politikas pieejas,²⁵ jo tā skata dažādus politikas aspektus – politiskās partijas, institūcijas, interešu grupu lobiju, sociālās kustības utt., mēģinot atrast atbildi uz to, vai un cik lielā mērā Eiropas integrācijas procesi un ES īstenotās politikas ir ietekmējušas dažādas politikas un pārvaldes jomas konkrētās valstīs. Ilgstoši, pētot Eiropas integrācijas politikas un to efektus dažādās valstīs un atsevišķās politikas jomās ar salīdzinošās politikas pieeju, pēc būtības tika likti pamati aprakstot to, ko šodien sauc par eiropeizāciju. Pirmo reizi eiropeizācijas definīcija parādījās 1994. gadā, kad Roberts Ladrehs, pētot ES ietekmi uz Francijas īstenoto politiku un institūcijām, sniedza definējumu eiropeizācijai: “Eiropizācija ir pieaugošs process, kas pārorientē politikas virzienu un formu līdz tādai pakāpei, ka ES politiskā un ekonomiskā dinamika kļūst par nacionālās politikas un tās veidošanas loģisku organisku daļu.”²⁶

Kopš 90. gadu beigām eiropeizācijas koncepts arvien biežāk tiek izmantots, rakstot par ES politiku, izmantojot šo konceptu, lai skaidrotu Eiropas līmeņa politiku efektivitāti uz nacionāla līmeņa politikām, kā rezultātā eiropeizācija ir kļuvusi par specifisku izpētes lauku politikas teorijā. Īpašu interesi par eiropeizācijas procesu radījis gan tas, cik ievērojami un sistemātiski ir audzis integrācijas līmenis pēc būtības, gan vēlme noskaidrot, cik būtiska un kāda ir šo procesu ietekme gan uz ES dalībvalstīm, gan kandidātvalstīm un ES kaimiņvalstīm, piemēram, EEZ valstīm.²⁷

Šī pieeja ir unikāla ar to, ka, atšķirībā no klasiskajām integrācijas teorijām, vairāk koncentrējas tieši uz ES politiku ietekmi nacionālā līmenī, kas skaidrojams ar politikas pētnieku secinājumu, ka ES īstenotā politika ilgstošu integrācijas procesu ietekmē kļuvusi par dabisku nacionālo valstu politikas sastāvdaļu.²⁸

²⁵ Ladrech, Robert (2010). *Europeanization and National Politics*. New York: Palgrave MacMillan. 12. lpp.

²⁶ Ladrech, Robert (1994). *Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France*. *JCMS: Journal of Common Market Studies, Volume 32, Issue 1*. 69. lpp.

²⁷ Graziano, Paolo, Vink, Maarten P. (ed.) (2008). *Europeanization: New Research Agendas*. New York: Palgrave Macmillan 46.-47. lpp.

²⁸ Turpat, 4. lpp.

Eiropēizāciju kā procesu var skatīt dažādi. Piemēram, daži pētnieki pašu ES saskata kā vienu no eiropēizācijas iezīmēm, bet biežāk eiropēizāciju pēta kā ES ietekmi uz dalībvalstīm,²⁹ taču, skatot eiropēizācijas koncepta pētījumus, kopumā jāsecina, ka plašākā skaidrojumā eiropēizācija tiek skaidrota (tiek saprasta) kā nacionālo valstu adaptācijas process ES īstenotās reģionālās integrācijas politikas ietekmē.³⁰

Runājot par Eiropas politiskajiem procesiem, eiropēizācijas koncepts un tā efektivitāte arī politikas teorētiķu un pētnieku vidū ir apstrīdēts.³¹ Eiropēizācijas pieejas skaidrojums pēc savas būtības ir sarežģīts, jo eiropēizācija kā process ir daudzdimensionāla, arī eiropēizācijas efektivitātes pētījumi ir neviennozīmīgi, jo koncepts ir ļoti daudzšķautņains, secinājumi par eiropēizācijas procesu iemesliem un rezultātiem (efektu) visbiežāk ir atkarīgi no tā, kādu politikas jomu analizē³² (piemēram, vienotais tirgus, vides politika, enerģētikas politika vai lauksaimniecības politika utt.).

Runājot par eiropēizācijas koncepta daudzšķautņainumu, jāatzīmē Johana Olsena (*Johan P. Olsen*) eiropēizācijas procesa sadalījums piecos dažādos procesos/definīcijās:

- eiropēizācija kā ārējo robežu izmaiņas (ES izplešanās un jaunu valstu „aptveršana”);
- eiropēizācija kā ES līmeņa institūciju attīstība (jaunu kopīgu normu un pārvaldības formu veidošana);
- eiropēizācija kā centralizēta “iespiešanās” nacionālo valstu pārvaldībā;
- eiropēizācija kā politiskās organizācijas formu “eksports”;
- eiropēizācija kā politiskās apvienošanas projekts.³³

Šīs Olsena piedāvātās dažādās eiropēizācijas tipoloģijas vai dimensijas norāda uz šī koncepta sarežģītību, ko var skatīt gan kā ES kā organizācijas strukturālo attīstību un no tā izrietošajiem efektiem, gan kā šīs organizācijas, tās principu, normu utt. ietekmi un mazākiem aktoriem – valstīm.

Viens no iemesliem eiropēizācijas koncepta pētījumu neviennozīmīgajam secinājumiem ir tieši šī jēdziena daudzšķautņainums. Piemēram, pētot eiropēizācijas procesus, ir vairāki faktori, kas var ietekmēt pētījuma secinājumus:

²⁹ Bache, Ian (2002). *Europeanization: A Governance Approach*. Sheffield: University of Sheffield. 2.lpp.
<http://aei.pitt.edu/1722/1/Bache.pdf>

³⁰ Graziano, Paolo, Vink, Maarten P. (ed.) (2008). *Europeanization: New Research Agendas*. New York: Palgrave Macmillan. 7. lpp.

³¹ Turpat, 3. lpp.

³² Quaglia, L., Neuvonen, M., Miyakoshi, M. and Cini, M. (2007). “Europeanization”, *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press. 460. lpp.

³³ Graziano, Paolo, Vink, Maarten P. (ed.) (2008). *Europeanization: New Research Agendas*. New York: Palgrave Macmillan. 47. lpp.

- eiropeizācijas procesus visbiežāk skata kā vertikālus (*top-down*) procesus, kur ES institūciju īstenotā politika ietekmē nacionālo valstu rīcību, tomēr realitātē bieži vien lomu spēlē arī “horizontālās” integrācijas un *bottom-up* elementi, kas nav tik tieši, tomēr arī ietekmē valstu rīcību;
- eiropeizāciju nevar uztvert tikai kā nacionālās valsts pārvaldības saskaņošanu (harmonizāciju) ar ES normām, jo vērtējot procesus kopumā, nozīmīgas ir arī izmaiņas iekšpolitiskajā diskursā, identitātes maiņā un citos aspektos.³⁴

Kā otru apgrūtinājošu faktoru eiropeizācijas jēdziena pētīšanā var minēt iespējas koncepta/procesa efektivitātes mērīšanā. Piemēram, ņemot vērā iepriekš minēto nepieciešamību nodalīt dažādus eiropeizāciju ietekmējošos faktorus, arī eiropeizācijas efektivitātes mērīšanā jānodala tieši un netiešie efekti, kas savukārt rada nepieciešamību hipotētiski nodalīt to, kas ir ES politiku un kas ir, piemēram, globalizācijas vai dabisku iekšpolitisko pārmaiņu radītie faktori, kas veicinājuši nacionālās valsts eiropeizāciju.³⁵ Tāpat, mēģinot analizēt eiropeizācijas efekta līmeni uz kādu konkrētu dalībvalsti, ir ļoti detalizēti jāiedziļinās konkrētu lēmumu pieņemšanā, piemēram, lai saprastu, kā kāda jauna ES politika ietekmē konkrētu dalībvalsti, jāņem vērā tādi faktori kā vai pati dalībvalsts, vai kāda to pārstāvoša interešu grupa ir aktīvi lobējusi šāda lēmuma pieņemšanu, vai nacionālā valsts savu interešu vadīta nav pati, piemēram, EK „iesējusi” ideju par kādas normas nepieciešamību³⁶ u.c. faktorus, jo atkarībā no tā, vai valsts bija pasīva vai aktīva, virzot ideju par kādas normas nepieciešamību, var būtiski ietekmēt to, kāds ir šīs normas efekts konkrētā gadījumā. Citiem vārdiem sakot, minētā *top-down* pieeja eiropeizācijas procesu gadījumā nevar tikt uzskatīta par pieeju, kas pilnībā raksturo ietekmi uz dalībvalstīm.

Mūsdienās dažādi pētnieki, ietekmējoties no Roberta Ladreha attīstītās eiropeizācijas koncepta idejas, ir pievērsušies eiropeizācijas jēdziena skaidrošanai. Bez jau minētajiem pētniekiem, eiropeizācijas konceptu skaidrojis, piemēram, Klaudio Radaelli (*Claudio Radaelli*), kurš norāda, ka eiropeizācijas pieeja (process) sniedz teorētisku perspektīvu integrācijas efektu ietekmei uz valsts iekšpolitiskajām struktūrām.³⁷ Radelli 2003.gadā eiropeizāciju definēja kā veidošanās, izplešanās, formālu un neformālu noteikumu institucionalizācijas, procedūru, politisku paradigmu un metožu veidošanās procesu, veidojot jaunus principus tam, kā “lietas tiek darītas”,

³⁴Graziano, Paolo, Vink, Maarten P. (ed.) (2008). *Europeanization: New Research Agendas*. New York: Palgrave Macmillan. 8.-9. lpp.

³⁵Turpat, 16.-17. lpp.

³⁶Ladrech, Robert (2010). *Europeanization and National Politics*. New York: Palgrave MacMillan. 22. lpp.

³⁷Radaelli, Claudio (2006). *Europeanization: solution or problem?* in M. Cini and A. Bourne (eds), *Palgrave Advances in European Union Studies*, New York: Palgrave Macmillan. 58. lpp.

kā procesu, kurā kopīgas vērtības un normas vispirms tiek definētas un konsolidētas ES politikās un tad tiek iekļautas nacionālo valstu politiskajā diskursā, identitātē, politiskajās struktūrās un valstu īstenotajās politikās.³⁸

Tanja Bērcela norāda, ka ilgu laika periodu Eiropas studijās ir bijusi tendence koncentrēties uz ES un Eiropas integrācijas jēdzienu skaidrošanu pēc būtības neofunkcionālisma, starpvaldību teorijas un daudzlīmeņu pārvaldības konceptu perspektīvā, kā arī ir plaši rakstīts par ES institūciju un politiku ietekmi uz iesaistītajām valstīm, tādēļ viņa eiropēizāciju skata kā vertikālu procesu, tomēr uzskata, ka šis process izriet no dalībvalstīm, nevis ES kā organizācijas vai tās institūcijām, t.i., skata eiropēizāciju kā *bottom-up* procesu. Bērcela, apkopojot dažādu politikas pētnieku eiropēizācijas konceptus (dažādu eiropēizācijas pieeju izmantošana kombināciju, tajā skaitā to, kas koncentrējas uz vertikālo *top-down* pieeju), palīdz precīzāk izprast eiropēizācijas būtību, jo, kā tika minēts, arī Olsens norāda, ka eiropēizācijas procesos būtisks ir gan horizontālie, gan vertikālie integrācijas procesi un to elementi.

Bērcela norāda, ka, neatkarīgi no tā, kādā līmenī (valsts pārvalde, īstenotās politikas vai politika) tiek skatīti eiropēizācijas procesi, lai tos identificētu un mērītu to efektivitāti, vispirms ir jāskata priekšnosacījumu vai iemesli šiem procesiem. T.i., vispirms ir jāskata esošās neatbilstības starp ES līmeņa un nacionāla līmeņa politikām, pārvaldību un noteiktiem procesiem, kas ir primārais elements, lai novērotu eiropēizācijas procesus un varētu mērīt to intensitātes pakāpi, tomēr šīs pastāvošās neatbilstības nav obligāti uzskatāmas par katalizatoru procesa uzsākšanai. Otrkārt, ir jādefinē “uzņemošie” elementi – aktori, institūcijas utt., kas reaģē uz pārmaiņām.³⁹ Bērcela, skaidrojot eiropēizācijas procesu, norāda, ka ir vismaz divi loģiski skaidrojumi, kādēļ un kā notiek eiropēizācijas procesi/valstu adaptācija, ko skaidro:

- racionālā institucionālisma (*rationalists institutionalism*) ideja - neatbilstības starp ES līmeņa un nacionāla līmeņa politikām, pārvaldību, institūcijām un noteiktiem procesiem sniedz sabiedrības un politiskajiem aktoriem gan iespējas, gan ierobežojumus savu interešu īstenošanā, kas savukārt, atkarībā no šo aktoru kapacitātes, sniedz iespēju noteiktā iespēju rāmī veikt iekšpolitisku varas pārdali;

³⁸ Radaelli, Claudio (2003). “The Europeanization of Public Policies” in *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press. 30. lpp.

³⁹ Börzel, Tanja A., Risse, Thomas (2000). When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration online Papers (EIoP) Vol. 4 (2000) N°15*. 1. lpp. <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>

- socioloģiskā institucionālisma (*sociological institutionalism*) ideja – eiropeizācija noved pie iekšpolitiskām pārmaiņām caur socializāciju un sabiedrības kopīgu sava veida mācīšanās procesu, kas rezultējas ar internalizāciju un jaunu identitāšu veidošanos.⁴⁰

Bērcela, apkopojot dažādu autoru, tajā skaitā Roberta Ladreha, eiropeizācijas procesu skaidrojumu, izdala trīs galvenās dimensijas, kurās iespējams analizēt eiropeizācijas procesu, kā arī izsekot no tā izrietošajām iekšpolitiskajām pārmaiņām – politika, politikas un valsts pārvalde (*politics, policies, polity*). Viņa to skaidro ar apstākli, ka ir arvien vairāk politikas jomu (politiku), kā lauksaimniecības vai vides politikas, kas arvien vairāk tiek pieņemtas ES, nevis dalībvalstu līmenī, tādējādi šīm ES institūciju īstenotajām politikām neizbēgami ir ietekme uz nacionālo valstu ikdienu, īstenotajām politikām, tiesību normu sistēmu, jaunām vērtībām, rīcības principiem utt. Otrkārt, fakts, ka arvien vairāk lēmumi tiek pieņemti pārnacionālā līmenī, tikpat neizbēgami ietekmē sabiedriskos un politiskos aktorus katrā dalībvalstī, tajā skaitā mainot to uzvedību, piemēram, arvien cenšoties savas intereses lobēt ES līmenī. Tāpat, lai arī par to ir maz rakstīts, līdz ar eiropeizācijas procesiem mainās arī elektorāta un politisko partiju uzvedība. Bērcela norāda, ka notiek izmaiņas arī tajā, kā sabiedriskās organizācijas un politiskās partijas formulē savas politiskās prioritātes un politisko piedāvājumu sabiedrībai, t.i., vērojamas diskursa izmaiņas. Treškārt, ir skaidrs, ka ES politiskais process un īstenotās politikas ietekmē katras valsts formālās un neformālās institūcijas – to īstenoto pārvaldes (arī sava veida ārpolitisko) kursu, birokrātisko aparātu, struktūru, dažādus regulējošos mehānismus, tiesību sistēmu, attiecības un varas sadalījumu starp izpildvaru un likumdevējvaru, nacionālo identitāti utt.⁴¹

Nozīmīgāko pienesumu eiropeizācijas koncepta skaidrošanā sniedzis tieši jau minētais Roberts Ladrehs, kas lielā mērā ietekmējis un licis pamatus tālākajiem eiropeizācijas procesu pētījumiem, vispirms 1994.gadā sniedzot pirmo eiropeizācijas koncepta definīciju, vēlāk - aprakstot eiropeizācijas būtību un ietekmi uz nacionālajām valstīm grāmatās *Europeanization and National Politics* un *Europeanization and Political Parties*. Tieši Ladreha eiropeizācijas koncepts ir tas, uz kuru visbiežāk autori balstās, dodot savu eiropeizācijas koncepta skaidrojumu.

Ladrehs norāda vairākus aspektus, kas pamato eiropeizācijas koncepta un tā pētīšanas nozīmi. Pirmkārt, pēc viņa domām klasiskās integrācijas teorijas, kā tika minēts iepriekš, vairāk koncentrējas pārnacionālo struktūru un to īstenoto politiku attīstību (minēto vertikālo integrācijas

⁴⁰ Börzel, Tanja A., Risse, Thomas (2000). When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration online Papers (EIoP) Vol. 4 (2000) N°15*, 1.-2. lpp. <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>

⁴¹ Graziano, Paolo, Vink, Maarten P. (ed.) (2008). *Europeanization: New Research Agendas*. New York: Palgrave Macmillan. 3.lpp.

principu), tomēr vidēja termiņa un ilgtermiņa integrācijas pētījumi attiecībā uz konkrētām valstīm paver citu eiropeizācijas dimensiju (saikne starp pārnacionālo institūciju un nacionālo valstu attīstību), tātad – arī citus efektus. Otrkārt, Ladrehs norāda, ka arī nacionālo valstu līmenī, vērtējot ES politiku ietekmi un efektivitāti, izdalāmi trīs līmeņi – valsts pārvalde, īstenotās politikas un politika (*polity, policy, politics*), jo, vērtējot eiropeizācijas ietekmi, tās efekts šajos trīs līmeņos var būt atšķirīgs, kas savukārt ļauj precīzāk mērīt eiropeizācijas (un ES politiku) efektivitāti attiecībā pret atsevišķām dalībvalstīm. Treškārt, ņemot vērā ES uzbūvi un lēmumu pieņemšanas (politiku veidošanas) procesu, minētā *top-down* pieeja un tās efekti ir ciešā sinerģijā ar *bottom-up* procesu dinamiku, t.i. pašu valstu ietekmi uz ES attīstību un eiropeizācijas procesiem. Ceturtkārt, eiropeizācijas koncepta skaidrošana ir nozīmīga, jo tas palīdz skaidrot, kā ES īstenotās politikas ir ietekmējušas/ietekmēs nacionālo valstu attīstību (t.sk. postkomunistisko valstu attīstību). Piektkārt, ES integrācijas apmēri un virzieni liek uzdot jautājumus par demokrātisku atbildību, ņemot vērā apstākli, ka ES politiskā elite arvien vairāk ietekmē ES īstenotās politikas, tādējādi ietekmējot arī nacionālo valstu turpmāko attīstību.⁴² Ladreha pieeja eiropeizācijas skaidrošanai un tās efektivitātes mērīšanai būtībā balstās uz to, ka vispirms ir nepieciešamas saprast dinamiku (līdzekļus un motīvus) gan no ES, gan eiropeizācijas procesos iesaistīto valstu puses.

Ladreha eiropeizācijas definīcija pēc būtības norāda, ka iekšpolitiskajiem faktoriem ir liela ietekme uz eiropeizācijas procesiem un to radīto efektu katrā atsevišķā valstī,⁴³ t.i. ir vērojama specifiska katras valsts pielāgošanās pārnacionālām pārmaiņām/ieguldījumiem. Marijas Grīnas Koulas (*Maria Green Cowles*) vārdiem sakot, eiropeizācija ir „iekšpolitiska adaptācija ar nacionālām nokrāsām”⁴⁴, kas būtība nozīmē, ka dažādi nacionāla līmeņa elementi spēlē nozīmīgu lomu rezultātu ietekmēšanā, kas savukārt lielā mērā saskan ar iepriekš minēto apgalvojumu, ka pētot eiropeizāciju un tās efektus, nevar pievērsties tikai *bottom-up* skatījumam, nozīmīgs faktors ir arī nacionālo valstu ieguldījums integrācijas procesu attīstībā. 90.gadu vidū gan šis uzstādījums nebūt nenozīmēja to, ka eiropeizācijas efekts būs Eiropas līmeņa pārrobežu harmonizācija, konverģence un homogenizācija ES dalībvalstīs.

⁴² Ladrech, Robert (2010). *Europeanization and National Politics*. New York: Palgrave MacMillan. 3. lpp.

⁴³ Turpat, 12.-13. lpp.

⁴⁴ Green Cowles, Maria, Caporaso, James A., Risse-Kappen, Thomas (2001). *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. New York: Cornell University Press. 1. lpp.

1.2. Eiropēizācijas procesu ietekme uz nacionālajām valstīm

Ladrebs eiropēizācijas procesu un tās efektus skaidro vairāk attiecinot uz ES dalībvalstīm, ne ārpus ES bloka esošām balsīm piemēram, norādot uz atšķirībām starp dalību tādās starptautiskās organizācijās kā ANO vai NATO un dalību ES, uzskatot, ka dalība ES valstīm nes vairāk uzdevumu un pienākumu, šī saikne ir ciešāka un dziļāka un ar krietni lielāku efektu, piemēram, teju 60% no visām dalībvalstu parlamentos apstiprinātajām likumdošanas iniciatīvām vai izmaiņām saistītas ar ES institūciju līmenī pieņemtiem lēmumiem un normām,⁴⁵ kas nav novērojams kā rezultāts dalībvalsts statusam citās organizācijās. Tāpat nevienā citā starptautiskā organizācijā nenotiek tik biežas dalībvalstu pārstāvju un organizācijas institūciju tikšanās, nevienā citā organizācijā nav tik specifisks lēmumu pieņemšanas process, kas gan sniedz unikālas iespējas savas pozīcijas lobēšanai, un savu nacionālo interešu aizstāvēšanai, gan ļoti būtiski ietekmē pašu valsti (bieži vien neatkarīgi no tās gribas) u.c. Tas savukārt parāda, ka eiropēizācija pēc būtības ir daudzējādā ziņā institucionalizēts (bet ne vienmēr), unikāls process ar spēcīgu efektu gan attiecībā uz dalībvalstīm, gan pašu ES.

Ladrebs, eiropēizācijas definīcija vēl 90. gadu sākumā pēc būtības norāda ne tikai uz ES politiku ietekmi uz nacionālajām valstīm, bet arī uz atgriezenisko saiti – nacionālo valstu ietekmi uz pašiem eiropēizācijas procesiem – to virzieniem un dziļumu.⁴⁶ Tāpat, ņemot vērā iepriekš minēto nepieciešamību nodalīt dažādus eiropēizāciju ietekmējošos faktoros (t.sk. to, kas ir ES politiku un kas ir globalizācijas vai iekšpolitisko pārmaiņu radītie faktori ar eiropēizācijas efektu,⁴⁷ pētot Moldovas eiropēizācijas procesu, jāskata arī citi (ne ES reģionālās integrācijas politikas (šajā gadījumā AP politikas) iekšēji un ārēji faktori, kas veicinājuši reformu ieviešanu Moldovā, kas veicinājuši Moldovas eiropēizāciju.

ES pēc būtības ir ļoti komplicēta un dinamiska organizācija, kuru veido valstis ar sākotnēji ļoti atšķirīgām tradīcijām, pārvaldības praksi utt., kā rezultātā atsevišķu valstu eiropēizācija arīdzan uzskatāma par sarežģītu un daudzdimensionālu procesu, pārveidojot valsts pārvaldību, sabiedrību un politisko dienaskārtību atbilstošu ES kopējām normām. Pētot piemēros, kādos dažādas valstis (galvenokārt topošās vai jaunās ES dalībvalstis) tiek integrētas ES politiskajā ikdienā uz organizācijas uzbūves, t.sk. tiesiskajā struktūrā, ir izdalāmi konkrēti ES institūciju izmantoti instrumenti šī mērķa īstenošanā. Pie šiem instrumentiem var uzskaitīt, piemēram: ES likumdošana

⁴⁵ Ladrech, Robert (2010). *Europeanization and National Politics*. New York: Palgrave MacMillan. 20. lpp.

⁴⁶ Turpat, 12. lpp.

⁴⁷ Graziano, Paolo, Vink, Maarten P. (ed.) (2008). *Europeanization: New Research Agendas*. New York: Palgrave MacMillan. 16.-17. lpp.

(valsts likumdošanas pārveidošana atbilstoši ES normām); sarunu (t.sk. iestāšanās sarunu) process, kura ietekmē valstij tiek sniegtas rekomendācijas un noteiktas prasības, kas jāizpilda, lai atbilstu, piemēram, dalībai ES vai kādu konkrētu labumu saņemšanai, atbilstoši ES īstenotajām politikām; administratīva sadarbība, radot iekšpolitiskas pārmaiņas, kas nodrošina valsts iekļaušanos kopējā ES administratīvajā uzbūvē un pārvaldības procesos; sadarbība tieslietu jomā atbilstība un dalība ES tiesu sistēmā, ES tiesas nolēmumu īstenošana utt.).⁴⁸

Sagaidot ES vēsturē lielāko paplašināšanos, kad 2004.gadā ES pievienojās uzreiz vairākas Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis, 1995. gadā tapa t.s. ES Baltā grāmata “Asociēto Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu sagatavošana integrācijai Eiropas Savienības iekšējā tirgū”, kurā saskatāmi vairāki ES izmantoti politikas instrumenti, lai veicinātu valstu asociāciju ar ES kā palīdzība dažādu integrācijas scenāriju (t.sk. to izmaksu) novērtēšanā, pieeja aktuālai ES likumdošanai, juridiska un tehniska palīdzība, integrējot ES likumdošanas normas nacionālajā likumdošanā un institucionālu pārmaiņu nodrošināšanā, pieeja dažādiem ES finanšu instrumentiem u.c.⁴⁹ Tāpat valstīm tiek sagatavotas atsevišķas nacionālās programmas, kā arī notiek regulārā progresa uzraudzība. Šie ES politikas instrumenti un to izmantošana valstu eiropeizācijas procesā liek secināt, ka eiropeizācija ir komplicēts, daudzpusīgs un vadīts process ar mērķi veicināt valstu asociāciju ar ES un noteiktu politikas un pārvaldības jomu atbilstību ES normām. Tā kā tas ir mērķtiecīgs un vadīts process ar regulāru progresa uzraudzību, secināms, ka ir iespējams sekot un izdarīt secinājumus gan par valstu progresu izvirzītā mērķa sasniegšanā, gan par piedāvāto instrumentu efektivitāti.

Mēģinot rast skaidrojumu par kādas ES īstenotas politikas ietekmi uz konkrētas valsts eiropeizācijas procesiem, šajā darba eiropeizācija tiks skatīta kā koncepts plašākā skaidrojumā - kā nacionālās valsts adaptācijas/asociācijas process ES īstenotās reģionālās integrācijas politikas (šajā gadījumā AP politikas) ietekmē. Lai secinātu, vai un cik efektīva ir AP politikas ietekme uz valsts eiropeizāciju, cik liels ir “ES faktors” (šajā gadījumā AP politikas iniciatīvas faktors) valsts eiropeizācijas procesā, uzmanība tiks pievērsta trīs dimensijām, kuras eiropeizācijas efektivitātes noteikšana piedāvā Ladrehs:

⁴⁸ Văduva, Sebastian (2016). *Between Globalization and Integration: The Europeanization of Romania*. Cham: Springer International Publishing AG. 83. lpp.

⁴⁹ Preparation of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union (1995). *White Paper. COM (95) 163 final*, Brussels: European Commission. 34.-35. lpp.
http://aei.pitt.edu/1120/1/east_enlarg_wp_COM_95_163.pdf

- **politika/iekšpolitika** (*politics*) - individuālu un kolektīvu aktoru ietekme uz valsts politikas veidošanu (vēlēšanas un referendumi, sociālās kustības, protesti, interešu grupu lobījs, politiskās partijas utt.), pētot, vai un kā šo aktoru uzvedība un iespējas iesaistīties iekšpolitiskajos procesos ir mainījusies ES ietekmē;
- **valsts pārvalde/politiskās institūcijas** (*polity*) - valsts pārvaldes institūciju transformācijas, lai nodrošinātu efektīvu sadarbību ar ES institūcijām;
- **īstenotās politikas** (*policy*) - nacionālās pārvaldes un tiesību normu saskaņošana ar ES normām, nacionālas politikas veidošana saskaņā ar ES politikām.⁵⁰

Apkopojot dažādu politikas teorētiku, t.sk. Roberta Ladreha secinājumus par valsts iekšējiem/iekšpolitiskiem elementiem, kurus ietekmē (kuros ir vērojama ietekme/izmaiņas) eiropeizācijas procesi, var secināt, ka politikas jomā mainās process, kādā notiek dažādu aktoru un sabiedrības grupu interešu apzināšana un samērošana, mainās publiskais diskurss, pārstāvēniecība un metodes, kādā veidā tiek veikta dažādu interešu reprezentācija. Ļoti nozīmīgas ir eiropeizācijas procesu radītās izmaiņas attiecībā uz valsts īstenotajām politikām, jo līdz ar eiropeizāciju mainās standarti un īstenošanas instrumenti attiecībā uz valsts turpmāk īstenotajām politikām, tiek mainīts veids/pieejas dažādu problēmu/jautājumu risināšanā, tāpat vērojamas diskursa izmaiņas. Visspilgtāk eiropeizācijas ietekme vērojama un valsts pārvaldes aparātu/institūcijām – tiek pārveidotas vai veidotas jaunas institūcijas, redzama ietekme uz tiesību un ekonomiskajām institūcijām, publisko administrāciju, daudzējādā ziņā mainās sabiedrības uzskati par savu identitāti, sabiedrības un valsts savstarpējās attiecības.⁵¹

Piemēram, kā vienu no nozīmīgākajiem elementiem, kuru ietekmē eiropeizācija, Ladrehs min politiskās partijas - rodas tā sauktās proeiropeiskās partijas, kas maina ne tikai politiskos piedāvājumus, bet arī vēlēšanu uzvedību un preferences, esošās nacionālās partijas transformējas vai veidojas jaunas, mainās institūcijas un interešu grupas, to uzvedība, motivācija, t.i., ES kā aktoram ir ietekme uz šīm grupām, piedevām, ne tikai uz dalībvalstu, bet arī citu nacionālo valstu partijām, interešu grupām un institūcijām,⁵² ko savā ziņā varētu saukt par ES faktoru.

Ladreha secinājumi par eiropeizācijas (ES) ietekmi uz politiskajām partijām un interešu grupām lielā mērā attiecināms uz eiropeizācijas efektiem vairākās dimensijās vienlaikus – gan uz

⁵⁰ Ladrech, Robert (2010). *Europeanization and National Politics*. New York: Palgrave MacMillan. 9.-11. lpp.

⁵¹ Börzel, Tanja A., Risse, Thomas (2000). When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration online Papers (EIoP) Vol. 4 (2000) N°15*. 21. lpp. <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>

⁵² Ladrech, Robert (2009). Europeanization and political parties. *Living Reviews in European Governance, Vol. 4, (2009), No. 1*. 6.-7.lpp. <http://europeangovernance-livingreviews.org/Articles/lreg-2009-1>

politiskajām partijām un interešu grupām kā institūcijām, gan, ņemot vērā to kā aktoru specifiku, gan uz iekšpolitiku/valsts pārvaldi, gan uz īstenotajām politikā, jo tieši politiskās partijas un interešu grupas, to ideoloģija, politiskā orientācija un īstenotās darbības ir tās, kas lielā mērā ietekmē visas šīs iekšpolitiskās dimensijas. Tādējādi secināms, ka eiropeizācijas ietekme uz šiem aktoriem uzskatāma par ļoti nozīmīgu efektu, jo tādējādi tās ne tikai mainās paša, kas liecina par eiropeizācijas ietekmi, bet tiek ietekmētas arī pārējās dimensijas, pēc kurām var secināt, ka ir eiropeizācijas ietekme, kā arī noteikt tās intensitāti.

Ladrehs norāda, ka iemesli tam, ka eiropeizācija ietekme politiskās partijas un interešu grupas (vai tam, ka tās mainās pašas, izjūtot sava veida ES efektu), ir dažādi. Vispirms jau tās ir pastāvošās neatbilstības starp iekšpolitiskajiem aktoriem (vai partiju politisko kursu) un valsts īstenoto politiku (vai valdības noteikto politisko orientāciju). Otrkārt, tā ir neatbilstība starp lēmumu pieņemšanas metodēm un ES politikām, t.i., šīs ES politikas un normas ir tās, ka partijām, interešu grupām un institūcijām liek mainīties/pielāgoties. Tāpat Ladrehs norāda, ka ES ietekme strukturāli paver šīm grupām jaunas iespējas, platformas savu interešu pārstāvniecībai.⁵³ No tā secināms, ka attiecībā uz eiropeizācijas ietekmi uz politiskajām partijām un dažādām interešu grupām, procesu ietekme ir vērojama šo aktoru iekšējā organizācijā (struktūra, lēmumu pieņemšana utt.), ideoloģijas nostājas maiņā vai piedāvātajās/īstenotajās programmās, šo aktoru un valdības savstarpējās attiecībās, kā arī metodēs, kā šīs grupas īsteno savu interešu pārstāvniecību.⁵⁴

Ladreha novērojumi liecina, ka šie procesi raksturīgi arī valstīm, kas nav ES sastāvā. Viņš norāda, ka paši interesanti ES efekts izpaužas uz politiskajām partijām post-padomju valstīs, kur tiek argumentēts, ka atšķirībā no Rietumeiropas valstīm („vecās” ES dalībvalstīs) politiskās partijas nevis pieskaņojas eiropeizācijas procesiem, bet pašas partijas ir daļa no šī procesa. Tādējādi šīs partijas pašas ir tās, kas pārstrukturējas iekšēji – gan organizatoriski, gan ideoloģiski, mēģinot šajos procesos aktīvāk strādāt ar demokratizācijas jautājumiem, cenšoties savā darbībā ieviest ES normas, ko lielā mērā nosaka nepieciešamība pielāgoties ES politiskajai dienaskārtībai un pārnacionālai partiju sadarbībai, kas raksturīga ES. Ņemot vērā šos faktorus apvienojumā ar valsts īstenoto ārpolitisko kursu, neapšaubāmi, mainās arī partiju relatīvā ietekme – dažās to palielina, citas zaudē.⁵⁵ Šajā piemērā vienlaicīgi spilgti atspoguļojas gan augstāk minēto eiropeizācijas mehānismu, gan izmantoto instrumentu elementi.

⁵³ Ladrech, Robert (2009). Europeanization and political parties. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 4, (2009), No. 1. 7. lpp. <http://europeangovernance-livingreviews.org/Articles/lreg-2009-1>

⁵⁴ Turpat, 10. lpp.

⁵⁵ Turpat, 12. lpp.

Apkopojot Ladreha un citu autoru secinājumus par to, kādās jomās/dimensijās un kā izpaužas eiroleizācija un to, kā ir iespējams mērit tās efektivitāti, Tanja Bērcela secina, ka ir trīs veidi, kā eiroleizācija ietekmē dalībvalstis, t.i., ir trīs scenāriji, ietekmes intensitātes pakāpes, kā tas var notikt:

- **absorbicija** - dalībvalstis spēj “iekļaut” vai absorbēt ES politikas un idejas un pielāgot savas institūcijas, būtiski nemainot politiskos procesus, politikas un institūcijas, kā rezultātā var teikt, ka iekšpolitiski izmaiņas ir nelielas;
- **piemērošanās** - (*accomodation*) - dalībvalstis piemērojas eiroleizācijas radītajam spiedienam, pielāgojot esošos procesus, politiku un institūcijas, bet nemainot to būtiskas iezīmes, kas tiek panākts, piemēram, “ielāpot” jaunās politikas un institūcijas esošajās, tās pēc būtības un pamata struktūras nemainot, kā rezultātā iekšpolitiski izmaiņas ir vērtējamās kā vidējas intensitātes;
- **transformācija** - dalībvalstis aizstāj spēkā esošās politikas, procesus un institūcijas ar jaunām, būtiski atšķirīgām no esošajām, vai arī izmaina tās līdz līmenim, kad mainās to būtība, funkcijas un uzbūve, kā rezultātā eiroleizācijas nestās izmaiņas iekšpolitiski ir būtiskas.⁵⁶

Tādējādi secināms, ka eiroleizācijas ietekme uz nacionālajām valstīm novērojama trīs jau minētajās dimensijās (*polity, policy, politics*). Pētot eiroleizācijas procesu ietekmi vai ES politikas (šajā gadījumā AP politikas) ietekmi, veicinot kādas valsts eiroleizāciju, jāsalīdzina izmaiņas šajās trīs dimensijās, savukārt esošo neatbilstību un pārmaiņu konstatācija ļauj secināt, vai konkrētās pētāmās politikas instrumenti ir efektīvi valsts eiroleizācijas veicināšanai. Bez izmaiņām jau minētajās trīs politikas dimensijās, nozīmīgi vērtēt arī to intensitātes pakāpi, jo tā ļauj secināt, cik lielā mērā konkrētā valsts integrējas ES “sistēmā”, ļaujot izdarīt precīzākus secinājumus par valsts progresu eiroleizācijas procesā. Bez tam, pētot eiroleizācijas dabu, ir skaidrs, ka tā nav process, kas attiecināms tikai uz ES dalībvalstīm vai kandidātvalstīm, t.i., šis process ir plašāks. Ņemot vērā šī pētījuma tematiku, turpmāk tiks detālāk aprakstīti eiroleizācijas procesi ārpus ES robežām, lai secinātu, kādā veidā un cik ļoti eiroleizācijas procesi ietekmē ES kaimiņvalstis, t.sk. AP partnervalstis.

⁵⁶ Börzel. Tanja A., Risse, Thomas (2000). When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration online Papers (EIoP) Vol. 4 (2000) N°15*. 10. lpp. <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>

1.3. Eiropēizācija ārpus ES robežām un EKP

Lai izprastu eiropēizācijas dabu un tās efektu uz nacionālajām valstīm, nozīmīgi pievērsties tam, kādus elementus un ar kādiem mehānismiem ES ietekmē nacionālajās valstīs, sekmējot eiropēizācijas procesus. Ņemot vērā iepriekš rakstīto, eiropēizācija ir iedalāma trīs dimensijās: dalībvalstu eiropēizācija, paplašināšanās eiropēizācija (ietekme uz ES kandidātvalstīm) un kaimiņu eiropēizācija (ietekme uz valstīm ārpus ES bloka).⁵⁷

Ir skaidrs, ka, jo vairāk valstis ir saistītas ar ES, jo vairāk kā pārveidojošs/transformējošs spēks uz tām iedarbojas eiropēizācijas procesi, t.i., mērot eiropēizācijas efektu, tas ir spēcīgāks, ja tiek skatītas ES dalībvalstis vai kandidātvalstis, nekā tās, kam cerības uz kādu no šiem statusiem ir mazas vai līdzvērtīgas nullei.⁵⁸ Tādēļ neapšaubāmi, rakstot par eiropēizācijas procesiem, lielākā daļa pētījumu koncentrējas uz šo procesu analīzi ES dalībvalstīs vai kandidātvalstīs, tomēr ir ievērojams skaits pētījumu, kas attiecas arī uz valstīm ārpus šī loka, piemēram, tām valstīm, kas līdzdarbojas Eiropas vienotajā tirgū, neesot savienības dalībvalstis, kā arī nekandidējot uz šāda statusa saņemšanu. Tā kā šīm valstīm, ņemot vērā to statusu un konkrētas darbības, ir tieša saikne ar ES institūcijām un to īstenoto politiku, kā arī nepieciešamība pieskaņoties konkrētām normām, lai īstenotu darbības, kas saistītas ar ES, nerodas šaubas, kā lielākā vai mazākā mērā, tomēr tās ir piedzīvojušas asociāciju ar ES, tātad arī eiropēizāciju, savukārt ES kandidātvalstis pirms dalības ES izpilda Eiropas Kopienas tiesību kopuma kritērijus (*acquis communautaire*), kas nosaka augstu eiropēizācijas pakāpi un atbilstību ES normām. Runājot par valstīm, kuras neatbilst šiem kritērijiem, piemēram, kā AP partnervalstis, kas nav ES dalībvalstis, kā arī caur šo politiku tām netiek piedāvāta perspektīva dalība ES, jautājums par to vai un cik lielā mērā tās saskaras ar eiropēizāciju, ir diskutablāks.

Kā norāda Džeimss Marčs (*James March*) un Johans Olsens, eiropēizāciju uz valstīm, neatkarīgi no to statusa (ES dalībvalsts, kandidātvalsts vai neviena no iepriekš minētajām) var skatīt divās dimensijās: pirmkārt, eiropēizācija var būt vai iekšpolitiski motivēta vai ES kā organizācija un tās institūciju iniciēts un vadīts process, otrkārt, eiropēizācija var tikt motivēta caur institucionāla racionālisma prizmu, analizējot iespējamus ieguvumus, zaudējumus un iespējas.⁵⁹

⁵⁷ Gawrich, Andrea, Melnykovska, Inna, Schweickert, Rainer (2009). Neighbourhood Europeanization through ENP. The Case of Ukraine. *KFG working paper series, No.3, August 2009*. 5. lpp. http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_3.pdf

⁵⁸ Schimmelfennig, Frank (2012). Europeanization Beyond Europe. *Living Reviews in European Governance, Vol. 7, (2012), No. 1*. 10. lpp.

⁵⁹ March, James G., Olsen, Johan P. (1989). *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press New York. 160.-162. lpp.

Savukārt citi pētnieki, pievēršoties konkrēti ES un trešo valstu imigrācijas politikas analīzei secinājuši, ka ir dažādi „režīmi” kādos ES īstenotā politika rada izmaiņas trešajās valstīs, tādējādi liekot tām pārņemt vai pieskaņoties ES normām, piemēram, „vienpusēja politiskā sacensība” - kad trešās valstis tiek pārliecinātas, ka noteiktas ES politikas vai normas ir efektīvākās, tādējādi valstis tās pārņem, lai efektīvāk risinātu iekšpolitiskus jautājumus vai „negatīvas sekas” – kad valstis saprot, ka kādu normu nepieņemšana/nepārņemšana nesīs reālus zaudējumus. Arī vērtējums par to, kad tas ir vai nav netiešs spiediens no ES puses, var atšķirties, izrietot no tā, vai konkrētā darbība ir vai nav valsts intereses.⁶⁰

Secināms, ka eiropeizācijas procesā izmantotie mehānismi un to radīti efekti ir dažādi, ņemot vērā gan to, kāds ir valsts statuss attiecībā ar ES, gan dažādus citus apstākļus. Lai saprastu to, kā izpaužas ES kaimiņvalstu (EKP partnervalstu eiropeizācija), ir jāpievēršas salīdzinājumam par eiropeizācijas procesa ietekmi uz dažādām valstu grupām, kas atspoguļots 1.1.tabulā.

1.1.tabula

Eiropēizācijas procesa ietekmi uz dažādām valstu grupām⁶¹

	DALĪBVALSTU EIROPEIZĀCIJA	KANDIDĀTVALSTU EIROPEIZĀCIJA	KAIMIŅVALSTU EIROPEIZĀCIJA
eiropēizācijas apstākļi	eiropēizācijas ražotājs un patērētājs	izteikts eiropeizācijas patērētājs	vājš eiropeizācijas patērētājs
eiropēizācijas saņēmējs vai radītājs?	gan saņēmējs, gan radītājs	vispirms saņēmējs	tikai saņēmējs
eiropēizācijas mehānismi	plaša spektra tieša un netieša ietekme	pārsvarā tieša ietekme (noteiktības mehānisms ar sankcijām)	pārsvarā tieša ietekme (noteiktības un socializācijas mehānisms (parasti bez sankcijām))
noteiktības mehānisms (nepieciešamība īstenot prasības, t.sk. sankciju risks)	nepieciešama augsta atbilstība (iespējamās ES tiesas sankcijas)	nepieciešama ļoti augsta atbilstība (kalpo kā kontroles mehānisms dalībai ES)	vāja atbilstība (nav nozīmīgu sankciju/zaudējumu)
Stimuli	iespēja izvairīties no ES tiesas piemērotiem sodiem	ES dalībvalsts statusa iegūšana	ciešāka sadarbība ar ES un lielākas cerības iestāties ES

⁶⁰ Lavenex, Sandra, Ucarer, Emek (2004). The External Dimensions of Europeanization: The Case of Immigration Policies”, *Cooperation and Conflict*, 39(4). 420.-421. lpp.

⁶¹ Gawrich, Andrea, Melnykovska, Inna, Schweickert, Rainer (2009). Neighbourhood Europeanization through ENP. The Case of Ukraine. *KFG working paper series, No.3, August 2009*. 7. lpp.

Rezultāti	cieša politiska, ekonomiska un sociāla integrācija	ātras politiskas un ekonomiskas pārmaiņas ar spēcīgu efektu	nepārtrauktas, ilglaicīgas politiskas pārmaiņas (salīdzinoši virspusējas)
------------------	--	---	---

Nemot vērā augstāk minētās dimensijas un „režīmus”, kādos ES ietekmē vai var ietekmēt trešās valstis, virzot tās eiropeizācijas virzienā, jāatzīmē Franka Šimelfeniga, Ulrika Sedelmejera (*Ulrich Sedelmeier*) un Tomasa Rises (*Thomas Risse*) izvirzītie fundamentālie mehānismi, ko ES izmanto eiropeizācijas kā mērķa īstenošanā:

- **noteiktības (conditionality) mehānisms** - ES trešajām valstīm piedāvā dažādus labumus kā finansiālā palīdzība, pieeja vienotajam tirgum u.c., bet ar noteikumu, ka tiek izpildītas ES noteiktās prasības, t.i., noteikts, ka izpildot konkrētas prasības, tiek iegūti tikpat konkrēti labumi no ES puses. Šī mehānisma efektivitāti ir atkarīga gan no tā, cik vilinošs ir ES piedāvājums pretstatā prasībām, kas jāizpilda to saņemšanai, kā arī konkrētās valsts intereses tā saņemšanai. Šis mehānisms būtībā balstās uz ES pārākumu – trešajai valstij ir jābūt vairāk ieinteresētai ES piedāvājumā un vairāk tādējādi vairāk atkarīgai, lai ES atbilstoši vadītu eiropeizācijas procesu, tāpat ES ir jāgarantē, ka, izpildot noteikumus/prasības piedāvātie labumi tiks iegūti, kā arī jāliek saprast, ka, ka šīs prasības ir nelokāmas. Noteiktības mehānisms parasti ir mērķēts uz konkrētām valstīm un to valdībām, tātad, piedāvājums un izpildāmās prasības parasti ir specifiskas katrai valstij.⁶² Pētnieku vidū pastāv vienprātība, ka ES šo mehānismu drīzāk raksturo „burkāna”, nevis sankciju princips, par ko liecina fakts, ka ES reti pilnībā aptur vai pārtrauc attiecības ar kādu valsti gadījumā, ja tā nespēj pildīt ES prasības norunāto labumu saņemšanai,⁶³
- **socializācijas mehānisms** – ES trešajām valstīm „māca” ES īstenotās politikas, normas, idejas, lēmumu pieņemšanas principus utt., mēģinot trešās valstis pārliecināt par to atbilstību un lietderību, tādējādi mudinot tās pārņemt. Atšķirībā no noteiktības mehānisma, šis mehānisms pēc būtības nav balstīts uz sankciju (sava veida manipulācija, kas balstās uz iegumu-zaudējumu aprēķinu) principu, t.i., tas vairāk balstīts uz komunikāciju un konstruktīvu sadarbību. Trešās valstis ES normas utt. pārņem, ja tās to uzskata par lietderīgu

⁶² Schimmelfennig, Frank (2012). Europeanization Beyond Europe. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 7, (2012), No. 1. 8. lpp.

⁶³ Turpat, 12. lpp.

un pozitīvu pārmaiņu, savukārt to nepārņemšanas gadījumā nav sankciju. Šī mehānisma izmantošana un efektivitāte visdrīzāk iespējama gadījumos, kad trešā valsts pēc būtības atzīst noteiktu ES pārvaldības elementu kvalitāti, kas visbiežāk ir gadījumos, kad valsts ir fundamentālu pārmaiņu procesā vai tā sevi asociē vai vēlas asociēt ar piederību Eiropai.⁶⁴ Atsevišķos pētījumos secināts, ka arī socializācijas mehānisms nav homogēns, piemēram, pētot ES un Vidusjūras reģiona un Āzijas reģiona valstu sadarbību, secināts, ka bieži vien šis socializācijas mehānisms izpaužas ne tik daudz caur ES normu „mācīšanu”, bet caur jau minēto „burkāna” principu – finansiāli atbalstot NVO, kas strādā, piemēram, ar cilvēktiesību jautājumiem.⁶⁵

Tā kā eiropeizācija visbiežāk nav nedz nekontrolēts, nedz bezmērķīgs process, ir saskatāmi vispārīgi instrumenti, idejas, kas palīdz eiropeizāciju un tās mērķus „aiznest līdz valstij”. Piemēram, kā pirmais uzskaitāms reģionālisma modelis, ko ES cenšas pārnest/transformēt uz citiem reģioniem ārpus ES, piedāvājot tādas idejas kā:

- **reģionālisms** (reģionāla ekonomika un vienota tirgus izveide), pārnacionālu organizāciju izveidošana un attīstība, kas kalpotu kā instruments reģionālam mieram un labklājībai, gluži kā pati ES ideja; ES centieni šo ideju projicēt uz citām valstīm un reģioniem saskatāmi arī pašas ES piekoptajā politikā, labprātāk izvēloties slēgt vienošanās ar lielākiem aktoriem (pārnacionālām institūcijām, reģionālām valstu grupām utt.), nevis ar atsevišķām valstīm;
- „**neoliberāla**” **ekonomikas modeļa izplatīšana**, kas lielā mērā sasaucas ar pašas ES pārliecību par veiksmīgu ekonomikas modeli un pārvaldību;
- **konstitucionālo normu „eksports”**, kas ir viens no zīmīgākajiem ES „zīmoliem” ārpolitikas īstenošanā, veicinot cilvēktiesību ievērošanu, demokrātiju, tiesiskumu, labu pārvaldību utt.; šo konstitucionālo normu ievērošana bieži vien tiek izmantota kā arguments runājot, piemēram, par ekonomiskas sadarbības dibināšanu vai padziļināšanu, finanšu resursu novirzīšanu u.c.⁶⁶

Reģionālisma iezīme uzskatāma par vienu no būtiskākajiem elementiem, savukārt reģionālisma pieeja ir sekmēšana ir instruments, ko ES visbiežāk cenšas izmantot, vienojoties par sadarbību ar trešajām valstīm (izņēmums ir ES - ASV divpusējā sadarbība), kas liecina, ka ES

⁶⁴ Schimmelfennig, Frank (2012). Europeanization Beyond Europe. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 7, (2012), No. 1. 8. lpp.

⁶⁵ Youngs, Richard (2001). *The European Union and the Promotion of Democracy: Europe's Mediterranean and Asian Policies*. Oxford: Oxford University Press. 192., 362. lpp.

⁶⁶ Schimmelfennig, Frank (2012). Europeanization Beyond Europe. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 7, (2012), No. 1. 10. lpp.

skatījumā organizatoriskās struktūras ir nozīmīgākas par funkcionāliem apsvērumiem.⁶⁷ Spilgts piemērs tam ir ne tikai AP politika, bet arī citu ES politiku grupēšana pa reģioniem, piemēram, politika Vidusjūras reģiona valstīm vai Āfrikas, Karību jūras reģiona un Klusā okeāna valstu politikas, piedevām, šīs ES politikas liecina nevis par to, ka šo grupu valstīm kā vienotam veselumam ir attiecības ar ES vai tās ir homogēnas, bet gan par ES īstenoto politiku un interesēm attiecību uz konkrēto reģionu, kas nostāda ES sadarbības centrā. No vienas puses ES veiksmīgā pieredze reģionālas integrācijas politikas īstenošanā un ilgstošā ir viens no iemesliem, kas valstīm citos pasaules reģionos pārņemt līdzīgu praksi. No otras puses ES vēlme savu ārpolitiku strukturēt reģionu līmenī, kā arī attiecīgi organizēt šīs politikas, savā ziņā ir ES izdarīts spiediens uz trešajām valstīm, jo tas mēdz būt priekšnoteikums sadarbība īstenošanai.⁶⁸ No tā secināms, ka reģionālisma sekmēšanā ES izmanto kā socializācijas mehānismus, tā noteiktības mehānisma „burkānus”.

Attiecībā uz labu pārvaldību, taisnīgumu, demokrātijas un cilvēktiesību ievērošanas sekmēšanu jāsecina, ka ES nostāja ir visnotaļ nemainīga jebkurā pasaules reģionā, iestrādājot šajā instrumentā Eiropas kultūrai raksturīgus elementus, par ko liecina politiskās noteiktības, sociālā dialoga un kapacitātes stiprināšanas instrumentu regulāra pielietošana. Neskatoties uz to, šim instrumentam gan nav tieša dizaina, kas būtu ar noteiktības mehānismu pārnesam uz kādu citu konkrētu valsti, tādējādi labas pārvaldības principu, demokrātijas utt. sekmēšana notiek individuālā ceļā pakāpeniski (*learning by doing*).⁶⁹

Liela daļa autoru, kas pētījuši šo ES demokratizācijas instrumentu, secina, ka tā noteiktība ES ārpolitikas īstenošanā ne vienmēr ir noturīga, piemēram, demokratizācija, laba pārvaldība, tiesiskums utt. nav obligāts priekšlikums, gadījumos, kad ir runa par ES ekonomiskajām vai drošības interesēm (šie elementi nav iekļauti, piemēram, sadarbības līgumos ar Ķīnu, ASEAN vai Centrālāzijas valstīm).⁷⁰ Runājot par minēto labas pārvaldības, demokrātijas, taisnīguma un cilvēktiesību ievērošanas sekmēšanas neefektivitāti un nenoturību attiecībā uz trešajām valstīm, jāatzīmē, ka pētnieki to visbiežāk skaidro ar faktu, ka ES nav pietiekami efektīvu mehānismu vai „burkānu”, ko tām piedāvāt, atšķirībā no ES kandidātvalstīm, kam šis „burkāns” ir dalībvalsts

⁶⁷ Schimmelfennig, Frank (2012). Europeanization Beyond Europe. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 7, (2012), No. 1. 13. lpp.

⁶⁸ Turpat, 16. lpp.

⁶⁹ Turpat, 16.-17. lpp.

⁷⁰ Turpat, 18. lpp.

status, tādējādi minētā kaimiņu eiropeizācija kļūst par ilgtermiņa projektu, kas balstās nevis uz noteiktības mehānismu, bet drīzāk uz sociālu sadarbību.⁷¹

EKP kā ES kaimiņvalstu eiropeizācijas politika pirmo reizi tika prezentēta laikā, kad, 2004.gadā, gatavojoties ES sastāvā uzņemt desmit jaunas dalībvalstis, ES jau bija īstenojusi nebijuša apmēra eiropeizācijas projektu, sagatavojot šīs valstis dalībai. Ņemot vērā nākamajā nodaļā detālāk aprakstītos EKP mērķus un instrumentus, var droši uzskatīt, ka EKP darbojas eiropeizācijas koncepta ietvarā.

Ladreha secinājumi par to, ka ES faktoram un eiropeizācijas procesiem noteiktos apstākļos ir ietekme uz politiskajām partijām un interešu grupām liecina, ka eiropeizācijas procesi ietekmē ne tikai ES esošās vai topošās dalībvalstis, bet arī valstis ārpus ES „saimes”. Tas savukārt apstiprina šī darba tēmu – eiropeizācijas procesi izpaužas arī uz AP valstīm, t.sk. Moldovu, tādējādi, pētot konkrētas dimensijas, elementus, uz kuriem izpaužas eiropeizācijas procesi, ir iespējams vērtēt to efektu, ietekmi uz nacionālo valsti un izdarīt secinājumus, par tās progresu eiropeizācijas perspektīvā. Secināms, ka ne mehānismi, kādus ES izmanto, lai eiropeizētu trešās valstis, ne instrumenti, caur kuriem ES īsteno šos procesus, nav vērtējami viennozīmīgi. Tas savukārt liecina, ka eiropeizācijas kā procesa ietekme vispārīgi nav nosakāma, ir jāpievēršas atsevišķu eiropeizācijas ietekmētu valstu pētīšanai, lai secinātu, cik efektīvi ir eiropeizācijas (vai AP politikas, kuras mērķis ir eiropeizācija) mehānismi, kā ES instrumenti šī procesa veicināšanai strādā izvirzītā mērķa sasniegšanā.

Pētot eiropeizācijas procesus ārpus ES robežām, var izdarīt vairākus secinājumus, kas nozīmīgi, pētot eiropeizācijas procesu ietekmi uz Moldovu. Pirmkārt, ES laika gaitā ir kļuvusi par vienu no vadošajiem aktoriem starptautiskajā vidē, kad tiek runāts pār labu pārvaldību un tās principiem. Otrkārt, ES iniciētu/motivētu eiropeizācijas procesu norisē nozīmīgu lomu spēlē valstu ģeogrāfiskais novietojums – jo tālāk no ES, jo mazāk tiek izjusta eiropeizācijas ietekme, lai arī te lielu lomu spēlē iekšpolitiskie faktori. Treškārt, eiropeizācijas procesu efektivitāti lielā mērā ietekmē tas, ko ES “dod pretī” vai ko valstis, kas vismaz kādā mērā saskaņojas ar ES politikām (t.sk. pārvaldību) var iegūt no šī procesa. Ceturtkārt, procesa efektivitāti ietekmē tas, cik konkrētā valsts un ES ir savstarpēji atkarīgas viena no otras. Piektkārt, viens spēcīgākajiem ES ģeogrāfiski tuvo valstu motivatoriem pakļauties vai vēlēties iesaistīties eiropeizācijas procesos, neapšaubāmi,

⁷¹ Gawrich, Andrea, Melnykovska, Inna, Schweickert, Rainer (2009). Neighbourhood Europeanization through ENP. The Case of Ukraine. *KFG working paper series, No.3, August 2009*. 6. lpp. http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_3.pdf

ir potenciālā iespēja “tikt tuvāk” Eiropas vienotajam tirgum. Sestkārt, pēdējos gados ES virzītu eiropeizācijas procesu norisē arvien lielāku lomu spēlē noteiktības, t.sk. sankciju mehānisms – noteiktu prasību un normu izpildei seko ieguvumi, nevis pretēji.⁷²

Pētot Moldovas eiropeizācijas procesus, tiks skatītas konkrētas AP politikas iniciatīvas instrumentu motivētās reformas un to efekts uz Moldovas asociācijas veicināšanu ar ES. Par pamatu tam tiks ņemtas Roberta Ladreha idejas par eiropeizāciju trīs dimensijās – *polity*, *policy*, *politics* - , kas skaidro veidus/mehānismus, kā izpaužas eiropeizācija, kāds ir šo procesu efekts uz nacionālajām valstīm, kā arī nākamajā nodaļā aprakstītie AP instrumenti.

⁷² Schimmelfenning, Frank (2010). *Europeanization beyond the member states*. Zurich: ETH, 18-19.

2. EIROPAS KAIMIŅATTIECĪBU POLITIKA UN AP POLITIKAS INICIATĪVA

Pirmie signāli par jaunas kaimiņu politikas nepieciešamību sāka parādīties jau 2000. gadā, kad “brieda” jauna un vērīnīga ES paplašināšanās. ES līdzšinējie panākumu, eiropeizējot Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis bija vainagojusies panākumiem, jo šīs valstis īstenoja nepieciešamās politiskās un ekonomiskās reformas, lai salīdzinoši neilgā laika posmā pēc Aukstā kara beigām tās spētu kļūt par ES kandidātvalstīm un dalībvalstīm. Šādi ES panākumi kādreizējo Austrumu kaimiņu eiropeizācijā lika secināt, ka iespējams strādāt arī tālāk aiz paplašinātās ES robežām, tādējādi stiprinot stabilitāti un drošību plašākā Eiropā.

Vēl pirms EKP politika tika sagatavota un prezentēta, Eiropas institūcijas apsvēra dažādus scenārijus sadarbībai ar ES kaimiņvalstīm. No vienas puses bija skaidrs, ka ES interesēs ir integrēt savienības kaimiņus, no otras puses, lai arī stratēģiski un procesuāli veiksmīgs, 2004. gada paplašināšanas process tomēr bija pietiekami drosmīgs, ņemot vērā to, ka jaunajām ES dalībvalstīm vēl bija ejams garš un finansiāli ietilpīgs process, lai tuvināto ES vidējam attīstības līmenim.

Vēl 2002. gadā toreizējais EK prezidents Romāno Prodi (*Romano Prodi*) norādīja, ka jaunā ģeopolitiskā situācija kontinentā liecina, ka šis ir vienlaikus gan iespēju, gan izaicinājumu laiks un ES, kas vēlas nostiprināt savu globāla līdera lomu, ir jāstrādā pie drošības un stabilitātes veicināšanas ne tikai ES, bet arī plašākā reģionā. Jau nākamajā dienā Kopenhāgenā bija paredzēts aicināt desmit jaunas valstis pievienoties ES, kas pēc Prodi vārdiem “paver ES jaunu dimensiju” un uzliek papildus pienākumus”. Tāpat Prodi savā uzrunā norādīja, ka pašreizējā situācijā ir jārunā par to, kādas ir ES robežas un to iespējas, kā arī norādīja uz nepieciešamību neļaut citiem determinēt ES turpmākās attīstības scenārijus. No Prodi runas bija noprotams, ka Komisijas EKP saskata kā ES tuvāko “draugu loka” (*ring of friends*) paplašināšanu, kā partnerību, ne piedāvājumu potenciālai dalībai ES.⁷³ Neilgi pēc tam tika izveidota arī tā sauktā Plašākas Eiropas darba grupa, kuras uzdevums bija izstrādāt EKP politiku, ņemot vērā ES līdzšinējo pieredzi, eiropeizējot topošās ES dalībvalstis.

⁷³ Prodi, Romano (2002). A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability "Peace, Security And Stability International Dialogue and the Role of the EU". *Brussels: Sixth ECSA-World Conference. Jean Monnet Project.*
http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-02-619_en.htm

Minētās darba grupas izstrādātā EKP politikas koncepcija tika prezentēta 2003. gadā ar EK paziņojumu “Par plašāku Eiropu”. Tajā tika uzsvērts, ka ES paplašināšanās pēc būtības maiņa ES attiecības ar tās kaimiņiem, ko nosaka savstarpējā politikas un ekonomiska atkarība, kā rezultātā ES jāveido plašāka labklājības zona un draudzīgas attiecības ar jaunajām kaimiņvalstīm, veicinot drošību, stabilitāti un izaugsmi plašākā Eiropā.⁷⁴ Lai arī EK paziņojumā vairākkārt tika izmantots vārdu salikums “plašāka Eiropa”, jau 2003. gadā bija skaidrs, ka EKP politika nepiedāvās dalību ES, kā arī nebūs instruments, lai sagatavot ES kaimiņvalstis šādam solim. Tā vietā bija noprotams, ka EKP politika ir vērsta un draudzīgāku kaimiņattiecību veidošanu, tostarp piedāvājot finansiālu palīdzību dažādu politisku un ekonomisku reformu īstenošanai.

Kā minēts, ES ieviesa EKP līdztekus „lielajam sprādzienam”, kā varētu raksturot ES vēsturē lielāko paplašināšanos, kad esošo savienības dalībvalstu kopienai pievienojās vēl desmit Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis, no kurām liela daļa kādreiz piederēja Padomju Savienības valstu blokam. EKP mērķis bija gan novērst jaunu robežšķirtņu veidošanos Eiropā, gan paplašināt un stiprināt ES attiecības ar tā kaimiņvalstīm, kurām pārskatāmā nākotnē netiks piedāvāts ES kandidātvalsts vai dalībvalsts statuss.⁷⁵ Var uzskatīt, ka EKP ir ES stratēģisku kalkulāciju rezultāts – pēc minētās ES paplašināšanās, ES līderi apzinājās, ka jaunu robežlīniju novilkšana Eiropā var radīt jaunus drošības riskus, ko ir iespējams novērst ar „jauno kaimiņu” konvergenci atbilstoši ES standartiem.⁷⁶

2004. gadā ieviestā EKP kopumā tiek attiecināta uz 16 valstīm, un šobrīd ietver divas darbības dimensijas:

- Savienība Vidusjūrai, kuras ietvaros ES sadarbojas ar desmit Vidusjūras reģiona valstīm – Alžīriju, Ēģipti, Izraēlu, Jordāniju, Libānu, Lībiju, Maroku, Palestīnu, Sīriju un Tunisiju;
- 2009. gadā ieviestā AP, kas veidota kā jauns ietvars ES attiecību stiprināšanai ar Austrumeiropas un Dienvidkaukāza valstīm – Moldovu, Ukrainu, Gruziju, Baltkrieviju, Armēniju un Azerbaidžānu.

Pēc būtības EKP ir divpusējas sadarbības formāts starp ES un EKP partnervalstīm, ko papildina daudzpusējais formāts, ES dalībvalstīm, institūcijām un EKP valstīm tiekoties vienuviet,

⁷⁴ Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours (2003). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament*, Eiropas Komisijas mājaslapa. 3. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf

⁷⁵ Schimmelfennig, Frank (2012). Europeanization Beyond Europe. *Living Reviews in European Governance*, Vol. 7, (2012), No. 1. 18. lpp.

⁷⁶ Gawrich, Andrea, Melnykovska, Inna, Schweickert Rainer (2009). Neighbourhood Europeanization through ENP. The Case of Ukraine. *KFG working paper series, No.3, August 2009*. 8. lpp. http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_3.pdf

lai diskutētu par jautājumiem, kas svarīgi visām pusēm, t.sk. divos minētajos reģionālajos forumos/EKP dimensijās, sakņojot šo sadarbību tādās ES vērtībās kā demokrātija, tiesiskums, laba pārvaldība, cilvēktiesību ievērošana, ilgtspējīga attīstība un tirgus ekonomikas principu ievērošana.

Kad ES pirmo reizi iepazīstināja ar savu jauno politiku – EKP -, tika izsaukta sava veida viļņošanās gan ES dalībvalstīs, gan kaimiņvalstīs. Lai arī EKP saturiski patiesībā nebija nekas pārsteidzošs vai relatīvi jauns (labas pārvaldības principu, tiesiskuma, demokrātijas un cilvēktiesību ievērošanas sekmēšana), pārsteidzošāks bija piedāvājums, kādā organizēt ES un EKP partnervalstu attiecības. EK nostāja šajā jautājumā lika secināt, ka šo principu pārnese uz EKP partnervalstīm nenotiks caur socializācijas mehānismu kā *learning by doing*, bet drīzāk liecināja par sankcionējošo noteiktības mehānismu. EK rosināja, ka ES un partnervalstu savstarpējām attiecībām jābūt atkarīgām ne tikai no konkrētās valsts spējas efektīvi ieviest ES izvirzītās politiskās, ekonomiskās un institucionālās reformas, bet arī šai valstij jādemonstrē progress ES kopējo vērtību atzīšanā,⁷⁷ kas lielā mērā sasaucās ar vēlāk Eiropas KĀDP stratēģijā ietvertajiem mērķiem un ES interesēm.

Daži politikas pētnieki EKP piedāvājumu raksturoja, sakot, ka tā ir politika, kas izaicina eiropeizācijas atslēgas elementus un rutīnas procedūras, kas attīstījušās ES paplašināšanās procesā – bilaterālisms savstarpējās sarunās un stimulējoša sadarbība (balstīta uz ieguvumiem, nevis sankcijām), tomēr tajā pašā laikā aizņemas tādus paplašināšanās procesa instrumentus kā darbības programmas (*action plan*), reformu ieviešanas progressa monitoringu ar regulāriem ziņojumiem un publisko institūciju „pielīdzināšanu”.⁷⁸

EKP gadījumā nozīmīgu lomu spēlēja ES kā normatīva aktora (*normative power EU*) loma, kas politikas pētījumos gluži kā eiropeizācija ir līdz galam neskaidrs jēdziens, bet balstās uz to, ka ES normatīvā, pārvaldības ziņā ir jauns un unikāls veidojums, kas savā attīstībā izmēģina un īsteno arvien jaunus pārvaldības mehānismus un normas. ES kā normatīva aktora būtība slēpjas arī tajā, ka, slēdzot dažāda satura sadarbības līgumus ar valstīm ārpus savienības, teju visur ES normu, t.sk. cilvēktiesību un tiesiskuma ievērošana tiek iekļauta kā obligāts noteikums ilgtermiņa sadarbībai.⁷⁹ Ir seši pastāvīgi un simboliski veidi, kā ES demonstrē sevi kā normatīvu aktoru, izplatot ES vērtības

⁷⁷ Johanson-Nogues, Elisabeth (2007). The (Non-Normative) Power EU and the European Neighbourhood Policy: An Exceptional Policy for an Exceptional Actor?. *European Political Economy Review No.7 (Summer 2007)*. 182. lpp.

⁷⁸ Lavenex, Sandra, Schimmelfenning, Frank (2006). Relations with the Wider Europe. *Journal of Common Market Studies (JCMS) 44:1 (2006)*. 143. lpp.

⁷⁹ Johanson-Nogues, Elisabeth (2007). The (Non-Normative) Power EU and the European Neighbourhood Policy: An Exceptional Policy for an Exceptional Actor? *European Political Economy Review No.7 (Summer 2007)*. 183., 185. lpp.

trešajām valstīm: „inficēšana” (ES kā trešajām valstīm pievilcīga organizācija pēc būtības); informācijas sniegšana, piemēram, caur ES institūciju deklarācijām; „procedūras” (institucionalizētas savstarpējās attiecības); „pārņemšana” (tirdzniecības noteikumi, noteiktība (t.sk. caur sankcijām); „atklāta iejaukšanās” (caur delegāciju darbu); „kultūras filtrs” (politiska socializācija, “mācīšanās”),⁸⁰ kas ir redzams arī EKP dimensijā, ko raksturo politiskais dialogs, savstarpējās tirdzniecības normu ieviešana, sadarbības mehānismi, finansiāla un konsultatīva palīdzība, kā arī socializācijas normas un ES kā pievilcīga aktora elements, pārnesot ES normas un vērtības uz EKP partnervalstīm.

ES iekšienē jau kopš Aukstā kara beigām cirkulēja idejas par to, ka nepieciešama ciešāka sadarbība ar savienības austrumu kaimiņvalstīm, gan ņemot vērā jauno ģeopolitisko situāciju, gan ES intereses - drošību un stabilitāti visā reģionā. Bez ievērtības nepalika arī jau notiekošie demokratizācijas procesi Eiropas austrumu valstīs (piemēram, Gruzijas “rožu revolūcija” un Ukrainas “oranžā revolūcija”), kā arī šo valstu izteikumi, kas liecināja, ka valstis sevi jūt kā piederīgas Eiropa un arī pašu spēkiem ir gatavas īstenot reformas ar mērķi stiprināt demokrātiju.

AP politikas veidošanas laikā ES dalībvalstu vidū neapšaubāmi bija viedokļu sadursme par šīs politikas nepieciešamību un īstenošanu. Tas, pirmkārt, izskaidrojams ar to, ka ES dalībvalstu viedokļi dalījās – viena daļa kā prioritārus sadarbības partnerus EKP kontekstā saskatīja Vidusjūras kaimiņos, bet liela daļa dalībvalstu, īpaši jaunās ES dalībvalstis, uzsvēra austrumu dimensijas nozīmību. Tāpat nozīmīgs faktors AP veidošanā bija Krievija, t.i. bija jārisina jautājums par to, kā ES “nemanāmi” iespieties Krievijas interešu zonā, nebojāto attiecības ar Maskavu. Tāpat skaidrs bija arī tas, ka, lai arī AP partnervalstīm ir daudz kopīga, nav noliedzams, ka ir jautājumi, kur visu sešu valstu intereses nav vienlīdz prioritāras, t.i. bija jāatrod veids un tematiskie bloki, kuros ar vienlīdz lieku interesi daudzpusējās sadarbības formātam apvienot gan Austrumeiropas, gan Kaukāza valstis.⁸¹

AP stratēģijas pirmsākumi meklējami jau minētajā 2004. gadā, kad ES ieviesa EKP pirmo dimensiju – Savienību Vidusjūrai, tādējādi radot jaunu precedentu, jaunu politiku ES institūciju un valstu attiecībām ar ES tuvākajām kaimiņvalstīm.

Lēmums par AP politikas iniciatīvas ieviešanu attiecībā uz ES austrumu kaimiņiem tika pieņemts 2009. gada 7. maijā Prāgā, kā prioritāro mērķi nosakot sešu minēto valstu ekonomiskās

⁸⁰ Johanson-Nogues, Elisabeth (2007). The (Non-Normative) Power EU and the European Neighbourhood Policy: An Exceptional Policy for an Exceptional Actor? *European Political Economy Review No.7 (Summer 2007)*. 188. lpp.

⁸¹ Browning, Christopher S., Joenniemi, Pertti (2008). Geostrategies of the European neighbourhood policy. *European Journal of International Relations, Vol.14, No.3*. 535.-536. lpp.

integrācijas un politiskās asociācijas veicināšanu ar ES. AP iniciatīva definē ES kaimiņu politikas mērķus un instrumentus tās īstenošanai, lai novērstu ES dalībvalstu norobežošanos no savienības kaimiņvalstīm, veicinot izaugsmi, stabilitāti un drošību reģionā. EKP ietilpstošā AP stratēģija ir īpaša ar to, ka partnervalstīm tie piedāvāts privilēģēts statuss attiecībā ar ES.⁸²

AP kā jaunākais EKP koncepts tika paredzēta kā jauna, uzlabotāka platforma/politika sadarbībai ar ES kaimiņiem, lai ne tikai veicinātu šo valstu, bet arī visas Eiropas drošību un stabilitāti. Prezentējot AP ideju, kā šīs politikas pamatprincips tika noteikts piedāvāt partnervalstīm maksimālu atbalstu, ņemot vērā šo valstu politisko un ekonomisko realitāti un individuāli nepieciešamās reformas, lai to iedzīvotājiem un valstij kā kopumā sniegtu redzamus ieguvumus, uzsverot individuālu pieeju katrai valstij.⁸³

Šī politikas pamatvērtības izriet no EKP pamatvērtībām, kas ir demokrātijas, likuma varas un cilvēktiesību stiprināšana, papildinot tos ar minoritāšu tiesību aizsardzību un tiekšanos uz modernas tirgus ekonomikas izveidi un vispārējās attīstības veicināšanu.⁸⁴ Respektīvi, šajā procesā AP partnervalstis pārņem ES normas un vērtības, tiek īstenota politiskā koordinācija un ciešāka ekonomiskā integrācija. Caur AP stratēģiju tiek mēģināts partnervalstīs veicināt demokrātiju, labu pārvaldību, stiprināt energoapgādes drošību, sekmēt nozaru reformas, atbalstīt ekonomisko un sociālo attīstību, piedāvāt papildus finansējumu sociālās un ekonomiskās nelīdzsvarotības mazināšanai, palielināt stabilitāti u.c.

Papildus tam, svarīgs ir arī aspekts, ka AP ietvaros partnervalstīm perspektīvi netiek piedāvāta iestāšanās ES,⁸⁵ turpretī tiek piedāvāti citi "taustāmi" stimuli kā vīzu režīma atvieglošana un Asociācijas līgumu noslēgšana. Attiecībā uz AP instrumentu efektivitāti partnervalstu eiropeizācijas procesos šobrīd vēl nav pieejama plaša akadēmiska literatūra, kas saistīts gan arī šīs politikas neseno ieviešanu, gan faktu, ka tuvināšanās ES identitātei un vērtībām notiek lēni gan valstu atšķirīgā attīstības līmeņa, gan ģeopolitisko notikumu ietekmē, tomēr secināms, ka AP ir ES izveidots politikas instruments, kura mērķis ir tuvināt ES kaimiņvalstu identitāti un vērtību sistēmu ES normām, tādējādi plašāk AP politika un tās instrumenti ir daļa no eiropeizācijas procesiem kā tādiem.

⁸² Eiropas kaimiņattiecību politika (2015). Informācijas lapas par Eiropas Savienību. 1., 3. lpp.

http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/1v/FTU_6.5.4.pdf

⁸³ Eastern Partnership (2008). *Communication from the Commission to the European parliament and the Council. Eastern Partnership*. Brussels: Commission of the European Communities. 2.3.lpp.

http://eeas.europa.eu/eastern/docs/sec08_2974_en.pdf

⁸⁴ Turpat, 3. lpp.

⁸⁵ Schimmelfennig, Frank (2012). Europeanization Beyond Europe. *Living Reviews in European Governance, Vol. 7, (2012), No. 1*. 18.lpp.

Demokrātija, cilvēktiesības un tiesiskums jau kopš deviņdesmitajiem gadiem ir uzskatāmi par atslēgas elementiem ES un trešo valstu savstarpējās attiecībās dažādos sadarbības forumos (gan divpusējā, gan daudzpusējā). Pēdējos gados šim sarakstam pievienojās arī labas pārvaldības principu sekmēšana trešajās partnervalstīs, tādējādi sekmējot arī ES un to institucionālu sadarbību. No šiem elementiem un ES un AP partnervalstu interesēm arī izriet AP sadarbības formāti un platformas, kas nodrošina ES un AP partnervalstu sadarbību AP izvirzīto mērķu sasniegšanā.

AP sākotnēji tika pasniegta kā jauna politikas iniciatīva (uzlabota sākotnējā EKP), solot ņemot vērā partnervalstu reālo politisko un ekonomisko situāciju un uzsverot individuālu pieeju katrai valstij.⁸⁶ Rezumējot divpusējās un daudzpusējās sadarbības formātus, tos varētu apvienot četros blokos, kas izskaidro AP mērķus – politiska asociācija, ekonomiska integrācija, mobilitāte un sekotrālas sadarbības stiprināšana, balstot sadarbību ar partnervalstīm ES tradicionālajās vērtībās – demokrātija, tiesiskums un cilvēktiesību ievērošana.

2.1. AP politikas instrumenti

Kā tika minēts iepriekš, AP politika un tās instrumenti ir sava veida mikslis, kura pamatus veido EKP un paplašināšanās politikas instrumenti, kur mērķis būtībā ir īstenot politisku projektu – ES austrumu kaimiņu eiropeizāciju, no kā arī izriet AP kā politiskas iniciatīvas būtība.

Lai arī, kā minēts, AP tika prezentēta kā jauna politikas iniciatīva, tā tomēr iekļaujas kopējā EKP ietvarā. No tā izriet, ka AP tika izmantotas tādas pašas vai ļoti līdzīgas metodes un darbības principi kā EKP.⁸⁷ Tomēr, ņemot vērā to, ka AP pieeja valstu eiropeizācijas procesiem tomēr ir individualizētāka kā Savienības Vidusjūrai vai ES iepriekšējo “ārpus ES” (piemēram, 1997. gadā uzsāktā Ziemeļu dimensija vai 2007. gadā ieviestā Melnās jūras sinerģija) eiropeizācijas politiku gadījumā, ir nozīmīgi detālāk paskatīt AP darbības mehānismus un instrumentus, lai turpmāk varētu izvērtēt to efektivitāti.

AP darbojas divējādos formātos⁸⁸:

- divpusējās sadarbības formāta mērķis ir uzlabot sadarbību individuāli ar katru valsti, sekmējot sadarbību asociācijas līgumu kontekstā (gan noteikumu izstrāde, gan izvirzīto

⁸⁶ Eastern Partnership (2008). *Communication from the Commission to the European parliament and the Council*. Brussels: Commission of the European Communities. 2.-3. lpp. http://eeas.europa.eu/eastern/docs/sec08_2974_en.pdf

⁸⁷ Wojna, Beata, Gniazdowski, Mateusz (2009). *Eastern Partnership: The Opening Report*. Warsaw: The Polish Institute of International Affairs. 5. lpp. https://www.pism.pl/files/?id_plik=3055

⁸⁸ Eastern Partnership (2008). *Communication from the Commission to the European parliament and the Council*. Brussels: Commission of the European Communities. 3.-6. lpp. http://eeas.europa.eu/eastern/docs/sec08_2974_en.pdf

mērķu sasniegšanas veicināšana), gan veicinātu brīvās tirdzniecības zonas izveidi vispirms ar katru no partnervalstīm atsevišķi, nākotnes perspektīvā – ar visu AP valstu grupu. Tāpat divpusējais sadarbības formāts vērsts arī uz vienošanās izstrādi par vīzu režīma liberalizācijas noteikumiem, drošības jautājumiem, ES enerģētikas politikas īstenošanu (enerģētiskās neatkarības veicināšana gan ES, gan AP partnervalstīm), ekonomisko un sociālo politiku īstenošanu, mazinot nevienlīdzību starp valstīm;

- daudzpusējās sadarbības (ES 28+6) formāta mērķis ir izveidot ietvaru, kurā vienlaicīgi darbojas gan visas ES dalībvalstis un institūcijas, gan AP valstis, risinot jautājumus, kas kopīgi visām pusēm. Šim formātam izveidotas četras sadarbības platformas, kuru ietvaros notiek regulāras augstākā līmeņa amatpersonu tikšanās: demokrātija, stabilitāte un laba pārvaldība; konverģence ar ES politikām un ekonomiskā integrācija; enerģētiskā drošība; socializācija - cilvēku savstarpējie kontakti.

Daudzpusējā sadarbības formāta ietvaros sadarbība notiek četros līmeņos: reizi divos gados tiekas valstu augstākā politiskā līmeņa pārstāvji (valstu un valdību vadītāji); reizi gadā tiekas ministriju vadītāji; vismaz divas reizes gadā notiek vecāko ierēdņu līmeņa tikšanās četru minēto tematisko platformu ietvaros; uz *ad hoc* bāzes tematisko platformu paneļu līmenī tiekas specifisku jomu ierēdņi, sniedzot atbalstu un ekspertīzi šo platformu darbam.⁸⁹

Tāpat daudzpusējās sadarbības formāta ietvaros darbojas arī *EuroNest* Parlamentārā asambleja, Pilsoniskās sabiedrības forums un Konference reģionālajām un vietējām autoritātēm (turpmāk – *CORLEAP*) un ir izveidotas vairākas pamatiniciatīvas (*flagship initiative*). To mērķis ir veicināt gan pilsoniskās sabiedrības, gan valstu politisko līderu un ierēdņu un ES institūciju iesaisti reformu procesā.

Piemēram, *EuroNest* primārais mērķis ir veicināt EP iesaisti AP politikā, veicinot parlamentu sadarbību daudzpusējās sadarbības formāta ietvaros, veicinot demokrātisku pārraudzību pār AP īstenošanu.⁹⁰ Lai arī parlamentu sadarbība tāpat kā AP politikas iniciatīvas daudzpusējā sadarbības forma ir AP jauninājums, kas EKP īstenojamā sadarbībā ar Vidusjūras valstīm nebija, tajā tomēr atspoguļojas ES līdzšinējā pieredze, dibinot līdzīgus forumus citos reģionos un ideja par šāda sadarbības modeļa dibināšanu parādījās jau 2007. gadā, kad EP runāja

⁸⁹ Eastern Partnership (2008). *Communication from the Commission to the European parliament and the Council*. Brussels: Commission of the European Communities. 8. lpp. http://eeas.europa.eu/eastern/docs/sec08_2974_en.pdf

⁹⁰ EuroNest Parliamentary Assembly, *EuroNest Parlamentārā asamblejas mājaslapa*, <http://www.euronest.europarl.europa.eu/euronest/cms/cache/offonce/home/pid/20;jsessionid=8F54D225F822790C4BF3EA8E125CBC4D>

par EKP stiprināšanu, tomēr realitātē *EuroNest* ietekme uz AP īstenošanu nav ievērojama, ņemot vērā apstākli, ka AP politika pēc būtības ir ārpolitikas, kuras formēšanā ievērojami lielāku lomu spēlē citas ES institūcijas.

Pilsoniskās sabiedrības forums tiek uzskatīts par ļoti nozīmīgu AP elementu, jo tam ir jābūt par vienu no instrumentiem, kas veicina vai ar veicināt valstu, t.sk. salīdzinoši autoritatīvu valstu demokratizāciju, tātad – arī eiropeizāciju. Foruma mērķis ir stiprināt AP partnervalstu pilsonisko sabiedrību un to veidojošās organizācijas, veicināt pilsoniskās sabiedrības un lēmumu pieņēmēju sadarbību, kā arī nodrošināt socializāciju starp ES valstu un AP partnervalstu pilsoniskajām sabiedrībām. Tas tiek īstenots caur dažādiem pamatiniciatīvu projektiem, kas monitorē demokrātiskās pārejas procesus Austrumeiropas reģionā, tāpat tiek veicināta pilsoniskās sabiedrības iesaiste lēmu pieņemšanas procesos, piemēram sniedzot priekšlikumus nacionālajiem parlamentiem vai EP par aktuālām likumdošanas iniciatīvām, organizējot dažādas kampaņas, kā arī uzraugot AP valstu likumdevēja un izpildvaras darbības, t.sk. tās, kas attiecas uz AP politikas ietvaros noslēgto vienošanos un doto solījumu izpildi.⁹¹

CORLEAP ietvaros kā nozīmīgākais elements jāatzīmē AP Biznesa forums, kas kopš 2011. gada notiek vienlaicīgi ar AP samitu. *CORLEAP* uzdevums būtībā ir veicināt reģionālo un lokālo aktoru aktīvāku iesaisti AP mērķu sasniegšanā, kā arī nodrošināt sava veida socializācijas un biznesa kontaktu apmaiņu, veicinot gan dažādu aktoru aktivitāti politiskajos procesos, gan palīdzot attīstīt ES dalībvalstu un AP partnervalstu ekonomisko sadarbību.

Pamatiniciatīvu mērķis ir mobilizēt dažādu pieejamo atbalstu, t.sk. privātā sektora investīcijas un šīs iniciatīvas pārvalda EK, koordinējot dažādu donoru finansējumu. Caur pamatiniciatīvu ietvaru AP ietvaros ir ieviestas vairākas programmas, piemēram, mazo un vidējo uzņēmumu programma, Dienvidu enerģijas koridora attīstība, Integrētā robežu pārvaldības programma, dabas un cilvēku izraisītu katastrofu aizkavēšana, gatavība tām un atbildes reakcija u.c., tomēr, ņemot vērā to, ka šis joprojām ir daudzpusējas sadarbības formāts un pamatiniciatīvu īstenošanai ir jāpiesaista donoru finansējums, to īstenošanas progresu un efektivitāti var uzskatīt par nevienmērīgu.⁹²

Daudzpusējās sadarbības formāts lielā mērā AP ietvaros darbojas kā socializējošs un partnerību strukturizējošs elements, jo tā ietvaros ES dalībvalstu eksperti skaidro ES normas

⁹¹Eastern Partnership Civil Society Forum, *Austrumu partnerības Pilsoniskās sabiedrības foruma mājaslapa*, <http://eap-csf.eu/en/about-eap-csf/our-role/>

⁹²Solonenko, Iryna, Shapovalova, Natalia (2011). Is the EU's Eastern Partnership promoting Europeanisation? *Fride, A European Think Tank for Global Action, Policy brief No.97 Spetember 2011*. 8. lpp. http://fride.org/download/PB_97_EaP.pdf

dažādās politikas jomās, kā arī salīdzina tās ar AP partnervalstu esošo situāciju un normām, tādējādi ne tikai sniedzot politiska dialoga iespēju, bet arī saturiski virzot AP valstu reformu procesus un tuvināšanos ES. Socializējošā elementa klātbūtne daudzpusējās sadarbības formātā ir nozīmīga, jo, lai arī AP partnervalstis atrodas ģeogrāfiski tuvu, šajā reģionā nav spēcīgi attīstīta reģionālā sadarbība, ka rezultātā reģions ir sadrumstalots, bez vienotas ekonomiskas un politiskas telpas, padarot valstis vieglāk ietekmējamās no citu spēcīgāku aktoru, piemēram, Krievijas, puses. Tāpat, kā tika minēts ievadā, arī valstu ambīcijas attiecībā uz ES ir ļoti atšķirīgas, kā rezultātā socializācijas elements darbojas arī kā motivators tām AP partnervalstīm, kas reformu procesā atpaliek.

Neskatoties uz to, ka AP darbojas gan divpusējā, gan daudzpusējā formātā, gan nozīmīgās daudzpusējās sadarbības formāta platformas, par nozīmīgākajiem AP instrumentiem, ar kuru palīdzību tiek īstenots AP „atslēgas” mērķi – politiska asociācija ar ES un ekonomiska AP partnervalstu integrācija – tiek īstenots caur divpusējās sadarbības formātu,⁹³ kas arī ir nozīmīgākais AP uzlabojums, iepretim sākotnējai EKP politikai. Tas skaidrojams ar to, ka daudzpusējās sadarbības formāts paredzēts, lai pie viena saruna galda vestu ES dalībvalstis un AP partnervalstis, veicinot politisko dialogu un sadarbību kopēju mērķu sasniegšanā un kopēju problēmu risināšanā, tomēr ne visas AP un ES valstis ir vienlīdz ieinteresētas katrā no sadarbības tematiskajiem blokiem.

Pie šiem instrumentiem kā nozīmīgākie, kas uzskatāmi gan par ES stratēģiskiem instrumentiem AP valstu eiropeizācijai, gan par šī procesa “burkāniem”, pētot Moldovas eiropeizācijas procesus, tiks izcelti pieci: līgumiska attiecību stiprināšana (caur Asociācijas līgumu un valstu Rīcības plāniem), padziļinātas un visaptverošas brīvās tirdzniecības zonas (turpmāk - DCFTA) izveide un integrācija tajā, mobilitātes un drošības sadarbība, t.sk. ceļošanas (vīzu režīma) atvieglojumi, sadarbība enerģētikas un transporta jomā, ekonomiska, sociāla un reģionāla sadarbība.⁹⁴ Bez šiem pieciem divpusējās sadarbības blokiem, kas paredz noteiktus instrumentus izvirzīto mērķu sasniegšanā, nozīmīgs elements ir arī finansiālais atbalsts (finanšu instruments), kas finansē reformu ieviešanu.

Šie pieci divpusējās sadarbības bloki un to mērķu īstenošanai izstrādātie AP instrumenti būtībā aptver visas jomas, kurās nepieciešams īstenot reformas, lai valsts eiropeizētos:

⁹³ Boonstra, Jos, Shapovalova, Natalia (2010). The EU's Eastern Partnership: One year backwards. *FRIDE, Working Paper, May 2010*. 3. lpp. http://fride.org/download/WP99_EP_ENG_may10.pdf

⁹⁴ The Eastern Partnership, The European Union and Eastern Europe, 8.lpp. http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vilnius_ppt_201113_en.pdf.

- **līgumiska attiecību stiprināšana** tiek īstenota caur Asociācijas līgumu un valstu Rīcības plāniem, tādējādi tiek veicināta politiska asociācija un padziļināts politiskais dialogs, kā arī ciešāka sadarbība demokratizācijas un tiesiskuma jomā.⁹⁵ Tā rezultātā Asociācijas līgums un Rīcības plāni ir instruments, kas AP partnervalstu asociācijas procesā strādā ar jau minētajām ES pamatvērtībām. Tie ne tikai atspoguļo valsts individuālo politisko un ekonomisko reformu programmu, bet arī atspoguļo valsts reālās vajadzības un kapacitāti to īstenošanā, kā arī gan ES, gan partnervalsts intereses.⁹⁶
- **integrācija ES ekonomikā** lielā mērā var tikt saprasta kā iekļaušanās *DCFTA*, kas kā AP politikas “burkāns” nodrošina tiešus ekonomiskus ieguvumus AP partnervalstīm Gruzijai, Ukrainai un Moldovai – tiek veicināta pieeja precēm un pakalpojumiem, tiek mazināti tirdzniecības ierobežojumi, kvotas un tarifi, tiek nodrošināta tiesiska un droša vide tirdzniecībai, kā arī AP valstu tirdzniecības normas u.c. tiek saskaņotas ar ES, nodrošinot AP valstu integrāciju ES vienotajā tirgū. Caur iekļaušanos *DCFTA*, izpildot tiesiski saistošas apņemšanās par tirdzniecības jomas normatīvo aktu tuvināšanu ar ES, tiek veicināta ekonomisko reformu īstenošana, kas ES vīzijā nākotnē varētu novest pie Kaimiņu ekonomiskās kopienas izveides.⁹⁷
- **mobilitātes un drošības sadarbība** paredz īpašu pakta noslēgšanu, kuru ietvaros paredzēta robežpārvaldību sistēmu saskaņošana ar ES *acquis communautaire*, kā arī cīņa ar nelegālo migrāciju un patvēruma sistēmas saskaņošana ar ES, cīņa ar korupciju un tiesībsargājošo iestāžu kapacitātes uzlabošana.⁹⁸ Minētais pakts un nepieciešamo prasību izpilde tajā skaitā piedāvā ceļošanas (vīzu režīma) atvieglojumus, kas kā AP politikas “burkāns” atvieglo ceļošanas vīzu iegūšanu, padara šo procesu lētāku, kā arī, ņemot vērā partnervalstu progresu nepieciešamo drošības un mobilitātes reformu īstenošanā, perspektīvā paredzot bezvīzu režīmu;
- **sadarbība enerģētikas un transporta jomā** arīdzan var tikt uzskatīta par AP politikas “burkānu”, ņemot vērā gan ES valstu, gan AP partnervalstu enerģētiskās drošības problēmu

⁹⁵ Wojna, Beata, Gniazdowski, Mateusz (2009). Eastern Partnership: The Opening Report. Warsaw: The Polish Institute Of International Affairs. 4. lpp. https://www.pism.pl/files/?id_plik=3055

⁹⁶ Support for the Eastern Partnership. Stories, facts and figures from the European Neighbourhood Instrument 2014 (2015). European Commission. 5. lpp. <http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/pdf/eastern-partnership-results-2014.pdf>

⁹⁷ Eastern Partnership (2008). *Communication from the Commission to the European parliament and the Council*. Brussels: Commission of the European Communities. 8. lpp. http://eeas.europa.eu/eastern/docs/sec08_2974_en.pdf

⁹⁸ Wojna, Beata, Gniazdowski, Mateusz (2009). Eastern Partnership: The Opening Report. Warsaw: The Polish Institute Of International Affairs. 8.lpp. https://www.pism.pl/files/?id_plik=3055

un kopēju nepieciešamību mazināt energoatkarību no Krievijas piegādēm. Šī sadarbība abām pusēm nodrošina modernu un savietojamu energoresursu infrastruktūru, enerģētikas tirgus un transporta pakalpojumu integrāciju, kā arī padziļinātu sadarbību enerģētikas jomā, t.sk. iekļaujot enerģētikas jautājumus asociācijas līgumos, perspektīvā uzņemot AP valstis Enerģētikas kopienā;⁹⁹

- **ekonomiska, sociāla un reģionāla sadarbība** arīdzan uzskatāma par AP “burkānu”, jo būvēta pēc līdzīgiem principiem kā ES reģionālā politika – mazinot reģionālās atšķirības, atbalstot lauksaimniecību, lauku attīstību un atbilstošu institūciju izveidi, balstoties uz ES Kohēzijas fondu politikas. Šī sadarbība paredz reģionālu sadarbības memorandu noslēgšanu ar partnervalstīm, reģionālo attīstības programmu īstenošanu un pārrobežu sadarbības veicināšanu izvirzīto mērķu sasniegšanai.

Finansiālais atbalsts (finanšu instruments) neapšaubāmi ir viens no AP politikas atslēgas elementiem, jo nodrošina Asociācijas līguma un Rīcības plānu īstenošanu, institucionālās kapacitātes stiprināšanu, kā arī finansē reformu īstenošanu, ņemot vērā valstu progresu un apņemšanos sasniegt izvirzītos mērķus un pildīt esošās vienošanās. AP (arī EKP) finansēšanu kopš programmas uzsākšanas var iedalīt divos posmos, līdzīgi, kā tas ir ar ES fondu plānošanas periodiem. 2007. -2013. gada plānošanas periodā EKP (t.sk. AP) tika finansēta no EKPI, atbalstam 2011. -2013. gadā sasniedzot 2,5 miljardus eiro (EKPI un citu finansējuma avotu summa). Jau šajā laika periodā bija redzama saikne starp valsts apņemšanos īstenot reformas (t.sk. ambīcijas attiecībās ar ES) un EKPI pieejamo finansējumu AP partnervalstīm, kas atspoguļots 2.1. tabulā. Savukārt 2014. -2020. gada plānošanas periodā AP tiek finansēta caur EKI, paredzot kopējo EKP finansējumu 15,4 miljardu eiro apmērā, t.sk. 610-746 miljoni eiro Moldovai (2014. -2020. gada plānošanas periodā) AP ietvaros.¹⁰⁰ Jaunā finanšu instrumenta ietvaros AP finansējums 2014.gadā sasniedza 730 miljonus eiro jauno AP programmu īstenošanai, t.sk. 131 miljons eiro Moldovai.¹⁰¹ EKI finansējums tiek izmantots četru veidu programmām – divpusējās sadarbības programmas ar EKP partnervalstīm; dienvīdu un austrumu dimensiju reģionālās programmas; EKP līmeņa programmas kā *Erasmus*, Kaimiņattiecību politikas ieguldījumu mehānisms, tā sauktās lietussargu

⁹⁹ Wojna, Beata, Gniazdowski, Mateusz (2009). Eastern Partnership: The Opening Report. *Warsaw: The Polish Institute Of International Affairs*. 7. lpp. https://www.pism.pl/files/?id_plik=3055

¹⁰⁰ European Neighbourhood Instrument (ENI) 2014-2020 - Single Support Framework for EU Support to the Republic of Moldova (2014-2017). Brussels: European Commission. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-the-enp/republic_of_moldova_summary_of_the_single_support_framework_2014-2017_en.pdf

¹⁰¹ Support for the Eastern Partnership. Stories, facts and figures from the European Neighbourhood Instrument 2014 (2015). Brussels: European Commission. 5., 18. lpp. <http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/pdf/eastern-partnership-results-2014.pdf>

(*umbrella*) programmas u.c.; pārrobežu sadarbības programmas starp EKP partnervalstīm un ES dalībvalstīm.

Līdzīgu noteiktības mehānismu, motivējot AP valstis eiropizēties, EK izmanto arī ar jauno 2014. -2020. gada perioda finanšu instrumentu EKI, t.i., ir redzams, ka arī šajā periodā tām trīs valstīm – Gruzijai, Moldovai un Ukrainai – kam ir izteiktākas ambīcijas attiecībā uz ES, kā arī vērojams lielāks progress AP reformu īstenošanā (t.sk. parakstīts Asociācijas līgums un uzsākta integrācija DCFTA), AP ietvaros pieejamais finansējums laika posmā no 2014. līdz 2017.gadam ir ievērojami lielāks, kas arī atspoguļots 2.1. tabulā. Papildus jāatzīmē, ka ne EKPI, ne EKI nav vienīgie finansējuma avoti AP ietvaros. Reformu īstenošanai pieejamo finansējumu ievērojami papildina arī citi avoti, piemēram, makro-finansiāla palīdzība no ES (AP partnervalstu gadījumā galvenokārt Ukrainai), kas paredzēta ES partnervalstīm, kas piedzīvo maksājumu bilances krīzi, tāpat arī ERAB un EIB aizdevumi, pārrobežu projekti, *Erasmus+* programma, *Horizon 2020* u.c. finansējums.

2.1.tabula

EKPI un EKI finansējums AP partnervalstīm

AP partnervalsts	EKPI finansējums (2011.-2013.gadā), milj. eiro¹⁰²	EKI indikatīvais finansējums (2014.-2017.gadā), milj. eiro¹⁰³	EKI finansējums (2014.gadā), milj. eiro¹⁰⁴
Armēnija	182	140-170	34
Azerbaidžāna	75,5	77-94	21
Baltkrievija	41,5	71-89	19
Gruzija	280	335-410	131
Moldova	308	335-410	131
Ukraina	389	1500	365

Ievērojamais 1,5 miljardu EKI finansējums Ukrainai plānots laika posmā 2014. - 2020. gadam un saistīts ar Ukrainas politisko un ekonomisko krīzi. Kopumā ar citiem finanšu

¹⁰² The Eastern Partnership, The European Union and Eastern Europe, Brussels: European Commission. 16. lpp. http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vilnius_ppt_201113_en.pdf

¹⁰³ Support for the Eastern Partnership. Stories, facts and figures from the European Neighbourhood Instrument 2014 (2015). Brussels: European Commission. 5., 18. lpp. <http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/pdf/eastern-partnership-results-2014.pdf>

¹⁰⁴ Turpat. 18. lpp.

instrumentiem kā ERAB un EIB aizdevumiem, kopējais perioda finansējums Ukrainai paredzēts ap 11 miljardiem eiro.¹⁰⁵

Var secināt, ka AP politikas instrumenti un dažādas tematiskās sadarbības platformas veidotas tā, ka tās aptver visas trīs dimensijas – *polity, policy, politics* -, kuras pēc Roberta Ladreha secinājumiem tiek ietekmētas valsts eiropeizācijas procesā. No AP sadarbības formātiem (divpusējs un daudzpusējs) ir redzams, ka tajos saskatāmi gan sākotnējie EKP elementi, gan paplašināšanās procesa instrumenti. Tāpat ir redzams, ka AP instrumenti ir veidoti tā, lai tos varētu īstenot caur dažādiem mehānismiem, t.i., gan ar noteikumu izvirzīšanas (noteiktības) mehānismu, kur par noteiktu prasību/normu izpildi tiek saņemti attiecīgi bonusi, piemēram, vīzu liberalizācijas režīms, gan caur socializācijas mehānismu, kas AP mērķu sasniegšanā iesaista dažādus politiskus un nepolitiskus aktorus, veicinot politisko dialogu, socializāciju un veidojot dažādas sadarbības platformas.

No šiem AP instrumentiem ir redzams, ka AP politikai patiešām instrumentārā ziņā ir daudz kopīga ar citām ES integrācijas politikām, piemēram, tām, kas tiek pielietotas, eiropeizējot ES kandidātvalstis (piemēram, caur reģionālo politiku), kā arī turpinot padziļinātus integrācijas procesus esošo ES dalībvalstu starpā. Ņemot vērā to, ka instrumenti, kas tiek izmantoti ES kandidātvalstu un AP partnervalstu eiropeizācijā ir līdzīgi, bet, kā tika atspoguļots iepriekšējā nodaļā (tabulā nr.1), valstis ar dažādu statusu attiecībā pret ES, izjūt eiropeizācijas ietekmi savādāk, turpmāk tiks sniegta analīze par AP politikas līdzšinējo progresu, eiropeizējot AP partnervalstis.

2.2. AP politikas līdzšinējais progress un nākotnes izaicinājumi

Līdzīgi kā ar eiropeizācijas konceptu, arī, runājot par AP politiku, ir grūti spriest, kuras puses – ES vai partnervalstu – interesēs šī politika ir ieviesta, jo gan ieguvumi, gan zaudējumi atrodami abās pusēs. No vienas puses, kā minēts, EKP politika tapa kā ES stratēģisku kalkulāciju rezultāts – pēc ES vēsturē lielākās paplašināšanās 2004. gadā ES līderi secināja, ka jaunu robežlīniju novilkšana Eiropā var radīt jaunus drošības riskus un to ir iespējams novērst ar „jaunu kaimiņu” eiropeizāciju, savukārt austrumu dimensijas valstis ES likās interesantas, jo to eiropeizācija varētu palīdzēt mazināt Eiropas enerģētiskās neatkarības un drošības jautājumus.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Implementation of the European Neighbourhood Policy (2015). *Eastern Partnership Implementation Report*. Brussels: European Commission. 2. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/enp-regional-report-eastern_partnership_en.pdf.

¹⁰⁶ Gawrich, Andrea, Melnykovska, Inna, Schweickert, Rainer (2009). Neighbourhood Europeanization through ENP. The Case of Ukraine. *KFG working paper series, No.3, August 2009*. 8. lpp. http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_3.pdf

No otras puses AP partnervalstis apzinās, ka asociācija ar ES un AP politikā ietverto reformu īstenošana var nest nozīmīgus ieguvumus kā padziļinātu sadarbību ar Eiropas vienoto tirgu, vīzu režīma liberalizāciju un papildus investīcijas, taču tajā pašā laikā šo valstu līderiem jāērķinās, ka ES pieprasītās reformas var būt iekšpolitiski “dārgas”, izraisot politiskas pārmaiņas un varas līdzsvara izmaiņas.

Piemēri, kas norāda uz to, ka AP politikas iniciatīvā saskatāmas ES dalībvalstu un AP partnervalstu savtīgās intereses, ir daudzi. Piemēram, Ungārija atbalsta kopējo ES pozīciju attiecībā uz AP politiku, tomēr uzskata, ka AP nedrīkst būt kā opozīcija Krievijai un tās interesēm (vēlas saglabāt labas attiecības arī ar Krieviju). Ņemot vērā Ungārijas un Krievijas sabalansētās divpusējās attiecības, kā arī Ungārijas dalību ES, Ungārija jautājumos, kas skar Krieviju, neieņem atbalstošu vai noraidošu pozīciju.¹⁰⁷ Tajā pašā laikā gan Ungārijai kā Centrāleiropas valstij, gan AP valstīm ir kopīgas intereses – enerģētiskās atkarības no Krievijas mazināšana, kā rezultātā Ungārija meklē sadarbības iespējas ar AP valstīm arī divpusēju attiecību līmenī (īpaši ar Azerbaidžānu (*Nabucco* projekts)). AP politika un no tās izrietošais finansējums AP dalībvalstīm varētu būt stimuls Azerbaidžānai iesaistīties *Nabucco* projektā aktīvāk, tādējādi veicinot enerģētisko drošību Centrāleiropā.¹⁰⁸ Jau 2006. gadā, kad Krievija pārtrauca Ukrainai, gadu vēlāk arī Baltkrievijai energoresursu piegādi, tādējādi “sodot šīs valstis par nepaklausību”, nopietnu ietekmi izjuta arī Centrāleiropas valstis, kas norāda uz šo valstu kopīgu problēmu, tātad – arī iespēju kopīgi to risināt.¹⁰⁹ Vai Armēnijas piemērs – Armēnija ir gatava sadarboties ar ES, kas ļauj iegūt finansējumu no ES valsts attīstībai un dažādu reformu veikšanai, tomēr tajā pašā laikā atsakās parakstīt Asociācijas līgumu ar ES un izvēlas iestāties Krievijas veidotajā Muitas Savienībā un Eirāzijas Savienībā, lai nepasliktinātu attiecības ar Krieviju.¹¹⁰ Gan AP noteiktie mērķi, gan šobrīd aktuālajā ES attīstības stratēģijā *EIROPA 2020* definētie mērķi norāda, ka AP iniciatīva, privilēģētais statuss un instrumenti, kas tiek piedāvāti partnervalstīm, nav filantropijas paraugstunda ES izpildījumā, bet apstiprinājums tam, ka valstu (vai šajā gadījumā gan Moldovas, gan ES) ārējās attiecības gan ekonomiskā, gan politiskā jomā balstās uz savtīgām interesēm.¹¹¹

¹⁰⁷ Neighbours of Visegrad and EU: Eastern Partnership (2010). *Visegrad.info*. <http://www.visegrad.info/enp---eastern-dimension/factsheet/neighbours-of-visegrad-and-eu-eastern-partnership-.html>.

¹⁰⁸ Turpat.

¹⁰⁹ Lejiņš A. (red.) (2007). *Pastiprināta Eiropas Savienības austrumu kaimiņu politika: jautājumi un izaicinājumi*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts. 21. lpp.

¹¹⁰ Konohovs, A. (2014). Armēnija gatava sadarboties ar ES, ja tas netraucēs dalībai Eirāzijas Savienībā. *Latvijas Sabiedriskie Mediji*. <http://www.lsm.lv/lv/raksts/arzemes/zinas/armenija-gatava-sadarboties-ar-es-ja-tas-netraucēs-dalībai-eira.a89784/>.

¹¹¹ Lejiņš A. (red.) (2007). *Pastiprināta Eiropas Savienības austrumu kaimiņu politika: jautājumi un izaicinājumi*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts. 15. lpp.

Uz to norāda arī fakts, ka ES ir aktīvi pievērsusies ciešāku attiecību veidošanai ar savienības kaimiņvalstīm, tomēr uz saviem noteikumiem, piemēram, negarantējot iespēju partnervalstīm nākotnē iegūt ES dalībvalsts statusu, savukārt partnervalstis apzinās savu pozīciju, šīs stratēģijas ekonomiskos ieguvumus utt. Šajā gadījumā saskatāmas ne tikai Moldovas intereses, bet arī ES mērķi: ES ir jāizveido stratēģija, kas sevī ietver izpratni par Eiropas iekšienē un apkārt notiekošajiem procesiem, to ietekmi un nepieciešamajiem risinājumiem, lai ES nezaudētu savu pozīciju un turpinātu līdz šim veiksmīgi aizsākto virzību uz attīstību un, saglabājot savu ietekmi, arī turpmāk spētu ietekmēt globālo politiku.¹¹² Bez tam ģeopolitisko apstākļu kontekstā saskatāmas ne tikai ES kā vienota organisma intereses, bet arī atsevišķu dalībvalstu intereses – AP iniciatīva sadarbībai ar ES austrumu kaimiņiem bija Polijas un Zviedrijas piedāvāta iniciatīva, kas skaidrojams gan ar valstu ģeogrāfisko novietojumu, gan no tā izrietošajām ekonomiskajām un drošības interesēm.¹¹³

Nemot vērā minētos piemērus un AP politikas instrumentus un to īstenošanas mehānismus, politikas ieviešanas process ir ar mainīgiem panākumiem gan vērtējot to kopumā, gan apskatot progresu individuālās valstīs. Tas savukārt liek uzdot jautājumus, par to, vai šī politika pēc būtības sevi attaisno, kādi ir tās vājie punkti un stiprās puses, kā arī iespējamie nākotnes attīstības scenāriji un izaicinājumi, lai tā būtu auglīga gan ES un tās dalībvalstīm, gan AP politikā iesaistītajām partnervalstīm.

Par vienu no AP nozīmīgākajiem vājajiem punktiem tiek uzskatīts tas, ka šī politika partnervalstīm nepiedāvā pietiekami pievilcīgus ieguvumus, kas izriet no īstenoto reformu progresa, tādējādi tas ir salīdzinoši lēns. T.i., ja ES kandidātvalstu gadījumā eiropeizācijas procesi iet roku rokā ar daudz un dažādiem ekonomiskiem un finansiāliem bonusu, kā arī ļoti konkrētām sekām par paredzēto reformu kavēšanu (tiek īstenota caur noteiktības mehānismu, kas sevi apvieno gan stingras prasības, gan atalgojumu par padarīto), tad AP gadījumā šī saikne starp sasniegumiem un iegūtajiem bonusu nav tik liela. Tādējādi arī šī politika ir mazāk efektīva, eiropeizācijas

¹¹² Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth (2010). *Communication from the Commission, Brussels: European Commission*. 2. lpp.
<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

¹¹³ Wong, R., Hill, C. (ed.) (2011). *National and European Foreign Policies: Towards Europeanization*. New York: Routledge. 176., 224. lpp.

procesam kļūstot mazāk orientētam un stratēģisku ieguvumu maksimizēšanu (caur prasību izpildi), bet vairāk orientēts uz procesu kā tādu.¹¹⁴

Tāpat kā mīnusu gan EKP, gan konkrētāk AP var atzīmēt to, ka nav īsti skaidrs, kurš no aktoriem ir vairāk ieinteresēts sadarbībā un reformu piedāvājumā un progresā – ES vai partnervalstis. Tas skaidrojams ar to, ka EKP pēc būtības ir dažādu politiku un instrumentu sajaukums – no vienas puses tā paredz palīdzību konkrētu valstu attīstībai un lomas stiprināšanai kontinentā, no otras puses ir skaidrs, ka šī politika ir izveidota ES valstu stratēģisko drošības un ekonomikas interešu dēļ.¹¹⁵

Tehniski AP partnervalstu darbības programmām būtu jābūt tām, kas vislabāk liecina par ES normu un vērtību pārnesi uz šīs politikas partnervalstīm, tomēr realitāte liecina, ka šīs darbības programmas ir ļoti nekonkrētas, tādēļ vadoties pēc tajā atspoguļotās informācijas un programmas mērķiem, maz var secināt par izmaiņām. Šajās darbības programmās ir maz runāts par mērķiem, konkrētām normām, piemēram, demokrātijas, tiesiskuma utt. ievērošanā, kas partnervalstīm būtu jāsasniedz, lai saņemtu kādus papildus stimulus no ES.¹¹⁶ Tas savukārt nozīmē, ka nekonkrētās darbības programmas ierobežo ES iespējas sankciju izmantošanai. Tāpat AP politikas efektivitātes ziņā jāatzīmē, ka viens no šīs politikas vajākajiem punktiem ir tas, ka trūkst “burkāna” elementa, kas bija spēcīgs dzinulis Centrāleiropas un Austrumeiropas valstu eiropeizācijām – perspektīva kļūt par ES dalībvalsti salīdzinoši neilgā laika termiņā.¹¹⁷

Tajā pašā laikā, ņemot vērā AP līdzšinējo īstenošanas progresu, ir secināms, ka tā sevi ir pierādījusi kā veiksmīgu politiku, veicinot politisko dialogu un sadarbību starp ES un AP partnervalstīm dažādās jomās, piemēram, tirdzniecībā, migrācijās, robežpolitikas, enerģijas un vides jautājumos. Tāpat ir noslēgti atsevišķi pietiekami veiksmīgi divpusējās sadarbības līgumi, kas veicina AP partnervalstu asociāciju ar ES.¹¹⁸ Respektīvi, par vienu no AP panākumiem var uzskatīt to, ka ir radīts institucionāls ietvaros ES institūciju, dalībvalstu un AP partnervalstu valdību sadarbībai, ka arī ir aktivizēta šo valstu pilsoniskā sabiedrība, lai veicinātu eiropeizācijas procesu, īpaši veiksmīgi šīm platformām darbojoties attiecībā uz Moldovu, Ukrainu un Gruziju, kuru

¹¹⁴ Gawrich, Andrea, Melnykovska, Inna, Schweickert, Rainer (2009). Neighbourhood Europeanization through ENP. The Case of Ukraine. *KFG working paper series, No.3, August 2009*. 6. lpp. http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_3.pdf

¹¹⁵ Turpat, 8. lpp.

¹¹⁶ Johanson-Nogues, Elisabeth (2007). The (Non-Normative) Power EU and the European Neighbourhood Policy: An Exceptional Policy for an Exceptional Actor? *European Political Economy Review No.7 (Summer 2007)*. 189. lpp.

¹¹⁷ Turpat

¹¹⁸ Solonenko, Irina, Shapovalova, Natalia (2011). Is the EU's Eastern Partnership promoting Europeanisation? *Fride, A European Think Tank for Global Action, Policy brief No.97 Spetember 2011*. 1. lpp. http://fride.org/download/PB_97_EaP.pdf

ambīcijas attiecībās ar ES ir augstākas kā pārējām trīs partnervalstīm. Kā arī nozīmīgu lomu ir spēlējis ES līdz šim iedarbīgākais “burkāns”, kas piedāvāts AP partnervalstīm- vīzu režīma atvieglojumi.¹¹⁹

Šobrīd ir redzams, ka AP politikā iestrādātās eiropeizācijas normas ir veiksmīgas abu pušu solījumos, tomēr ne tik efektīvas reālā to ieviešanā. Reālāks progress novērojams attiecībā uz normām, kur ES to ieviešanu motivē ar noteiktības mehānismiem (piemēram, jautājumos par dalību Eiropas Enerģētikas kopienā vai vīzu režīma liberalizācijas piedāvājums).¹²⁰

Kā vēl vienu eiropeizācijas izaicinājumu un vājo pusi AP ietvaros var uzskatīt AP partnervalstu iekšpolitiskos apstākļus – visbiežāk AP valstu valdības un to politiskie līderi izvēlas saglabāt esošo varas sadalījumu, tā vietā lai uzņemtos riskantas reformas, kas var novest pie šī līdzsvara izmaiņām. Paralēli tam, atšķirībā no vecajām ES dalībvalstīm AP valstīs pilsoniskā sabiedrība ir salīdzinoši vāji attīstīta, tādēļ nespēj politiskos līderus ietekmēt tādā apmērā, lai motivētu tos intensīvāk ieviest nepieciešamās reformas, tuvojoties AP mērķu sasniegšanai. T.i., gan vāja politiskās griba, gan nespēja ietekmēt politiskos līderus ir viens no iemesliem, kādēļ reformu ieviešanas procesā bieži vien ir vērojams neliels vai nekāds progress; šo valstu valdībām šķiet, ka tās var vairāk zaudēt caur liberalizācijas reformu ieviešanu, nekā iegūt. Tas skaidrojams ar faktu, ka ES piedāvājumi AP valstīm apmaiņā pret veiksmīgi īstenotām reformām (investīcijas, mobilitāte, atvieglojumi sadarbībai tirdzniecības jomā utt.) ir ilgtermiņa ieguvumi, kuru sasniegšanai var nākties rēķināties ar īstermiņa zaudējumiem, turpretī AP valstu politiskās elites vairāk domā par varas saglabāšanu un savu ekonomisko interešu īstenošanu.¹²¹

Attiecībā uz demokratizācijas reformu izvērtēšanu, ES nav noteiktas mērauklas, pēc kuras secināt, vai un cik lielā vērā valsts ir progresējusi. Nav izstrādātas vadlīnijas, kā virzīt par šo reformu īstenošanas ceļu. ES finansiālais atbalsts, kas tiek sniegts, lai aktivizētu pilsonisko sabiedrību un veicinātu mediju brīvību, cilvēktiesību ievērošanu utt. ir ļoti neliels, ņemot vērā kopējo AP politikas finansējuma apmēru. Tādējādi viens no AP izaicinājumiem ir ES institūciju un AP valstu pilsoniskās sabiedrības sadarbība un finansiāls atbalsts, jo bez aktīvas pilsoniskās sabiedrības, dažādu interešu grupu organizāciju (arodbiedrības, tirdzniecības kameras utt.) pārstāvju līdzdarības ir grūti motivēt valstu politiskos līderu aktīvākam un efektīvākam reformu ieviešanas procesam.

¹¹⁹ Solonenko, Irina, Shapovalova, Natalia (2011). Is the EU's Eastern Partnership promoting Europeanisation? *Fride, A European Think Tank for Global Action, Policy brief No.97 Spetember 2011.* 2. lpp. http://fride.org/download/PB_97_EaP.pdf

¹²⁰ Turpat, 3. lpp.

¹²¹ Turpat, 3.-4. lpp.

Secināms, ka pie relatīvi vājās AP efektivitātes vainojami četri galvenie apstākļi:

- 1) sākotnēji ne EKP, ne konkrēti AP īstenošanā netika pieliets stingrs noteiktības mehānisms vai sankcijas par reformu neīstenošanu vai kavēšanos tās īstenošanā, tādējādi AP partnervalstīm un to valdībām, politiskajām elitēm principā nebija motivācijas nopietni pievērsties reformu īstenošanai nevienā no četrām AP dimensijām;
- 2) tā kā šī politika sākotnēji tika īstenota tieši caur socializācijas mehānismu, kas arī šobrīd ES redzējumā ir viens no primārajiem elementiem, ES institūcijas nerēķinājās ar apstākli, ka šajās valstīs pilsoniskā sabiedrība ir pārāk vāja, lai vadītu reformu procesus vai iespaidotu politisko eliti rīcībai.¹²² Tādējādi politiskā elite var koncentrēties uz savu mērķi – varas saglabāšanu -, nevis īstenošanā ilgtermiņā ieguvumus nesošas reformas, kas var radīt īstermiņa zaudējumus;
- 3) ne veltī AP sākotnēji tika nosaukta par sava veida ES integrācijas politikas hibrīdu, kas balstās uz paplašināšanās procesa elementiem, tomēr nepiedāvā adekvātus ieguvumus. Ieviešot reformas un izpildot līdzīgas prasības kā ES kandidātvalstīm, AP valstīm ES kandidātvalsts vai dalībvalsts statusa vietā tiek piedāvāta dalība Eiropas vienotajā tirgū un vīzu režīm atvieglojumi, skaidri liekot noprast, ka dalība ES tām netiks piedāvāta;
- 4) nozīmīgu lomu spēlē arī šo valstu ģeogrāfiskais novietojums un no tā izrietošās ģeopolitiskās intereses. Ieguvumi, ko AP partnervalstis gūst no reformu ieviešanas un tuvināšanās ES var neatvērt/neatsver ārpolitiskos un ekonomiskos zaudējumus, kas iespējami, tuvinoties ES – attiecību pasliktināšanās ar Krieviju.¹²³

Pie pozitīvajiem EKP un AP aspektiem var minēt to, ka politika nav konstanta, mainoties reālajiem apstākļiem reģionā un AP valstīs, politika tiek pārskatīta, lai pielāgotu tās instrumentus, ņemot vērā līdzšinējos sasniegumus un neveiksmes - tiek domāts par to, ka nepieciešams motivējošāks mehānisms instrumentu ieviešanā, piemēram, domājot par to, kā atalgot valstis, kas veiksmīgāk īsteno reformas, tādējādi ne tikai motivējot tās turpmākam progresam reformu ieviešanā, bet arī stimulējot mazāk veiksmīgās partnervalstis aktīvākai darbībai.¹²⁴

ES būtu jāpārdomā reformu un “burkānu” piedāvājums AP partnervalstīm, jo, ja AP kā politikā kopumā šis piedāvājums ir vispārīgs, tad attiecībā uz individuālu valstu programmām, bieži vien AP piedāvājums nesaskan ar partnervalstu valdību un politisko līderu ekspektācijām. Tāpat

¹²² Boonstra, Jos, Shapovalova, Natalia (2010). The EU's Eastern Partnership: One year backwards. *FRIDE, Working Paper, May 2010*. 2. lpp.

¹²³ Turpat, 3. lpp.

¹²⁴ De Micco, Pasquale, Rey, Benjamin (2016). *Eiropas Kaimiņattiecību politika*. Informācijas lapa par Eiropas Savienību. 1.-2.lpp. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU_6.5.4.pdf

ES būtu nopietnāk jāpiestrādā pie noteiktības mehānisma, lai partnervalstīm ir skaidrs, kādas iekšpolitiskas reformas ES vēlas redzēt un kas tiek piedāvāts par to īstenošanu vai noteikta progresa panākšanu. ES ir izveidojusi vairākus institucionālos ietvaros/platformas, kuros notiek sadarbība, socializācija, dialogs par nepieciešamajām reformām, piemēram, forums parlamentārai sadarbībai, *EURONEST*, Pilsoniskās sabiedrības forums, Biznesa forums utt., tomēr AP efektivitātes veicināšanai būtu vairāk jāiesaistās reālai reformu ieviešanai un to ieviešanas progresa uzraudzībai.

Iepriekšējā apakšnodaļā izvirzītie AP instrumenti, kas nosaka Moldovas eiropēizācijas plānu un tā izpildei pieejamo finansējumu, izriet no AP mērķa un šīs politikas īstenošanas pamata – divpusējās un daudzpusējās sadarbības formas, individuālas pieejas valstu eiropēizācijai, kā arī ES pielietotā noteiktības mehānisma valstu eiropēizācijā. Šāds ES pielietots mehānisms, kas detālāk aprakstīts pirmajā nodaļā, spilgti sevi parāda, piemēram, skatoties uz valstu ambīcijām sadarbībai ar ES un reālo reformu progresu, kombinācijā ar EKPI un šobrīd EKI pieejamo finansējumu – valstīm, kas labāk sevi parāda AP politikas ietvaros (Gruzija, Moldova, Ukraina), arī ES piedāvātie finansiālie ieguvumi un citi AP piedāvātie “burkāni” ir lielāki un pieejamāki kā mazāk motivētajām un veiksmīgajām valstīm AP ietvaros (Armēnija, Azerbaidžāna, Baltkrievija).

Lai arī Moldova patiešām ir viena no tām valstīm, kas tiek uzskatīta par vismotivētāko AP partnervalsti,¹²⁵ secinājumi par AP līdzšinējo progresu un nākotnes izaicinājumiem, liek raudzīties uz to, kā AP politikas “burkāni” veicina Moldovas eiropēizācijas procesus, lai secinātu, vai tie ir pietiekami vilinoši un efektīvi, motivējot Moldovu īstenot tai izvirzītos AP politikas mērķus.

¹²⁵ Kuyumdzhieva, Zhaneta (2012). The Results of the “Europeanisation” Test for the Six Eastern Partners of the EU. *euinside*, <http://www.euinside.eu/en/news/results-on-europeanisation-test-for-the-six-eastern-partnership-states>

3. AP POLITIKAS INSTRUMENTU IETEKME UZ MOLDOVAS EIROPEIZĀCIJAS PROCESIEM

3.1. Moldovas iekšpolitiskie apstākļi

Pētot to, vai un kā AP politikas instrumenti ietekmē Moldovas eiropēizācijas procesu, ir būtiski apskatīt arī Moldovas iekšpolitisko situāciju, jo tā ļauj iezīmēt ainu, kādā tiek īstenoti AP instrumenti. Tas savukārt ir nozīmīgi, lai saprastu, cik saistošs Moldovai ir AP piedāvājums.

Moldovas jaunāko laiku vēsture aizsākās līdzīgi kā citām Padomju Savienības sastāvā ietilpstošajām valstīm – 1991. gadā pirms PSRS okupācijas Rumānijas sastāvā ietilpstošās teritorijas pasludināja neatkarību no PSRS un tika nodibināta Moldovas Republika, kādu to teritoriāli pazīstam šodien. Tomēr jau laika periods no 1990. gada līdz neatkarības pasludināšanai iezīmē notikumus, kas ietekmē Moldovas iekšpolitisko dzīvi arī šodien – tolaik lielākoties krievu un ukraiņu apdzīvotais Gagauzijas un Piedņestras (saukta arī par Transnistriju) reģioni paziņoja par neatkarību no Moldovas un vēlmi pievienoties PSRS kā neatkarīgām federālām republikām, baidoties no nacionālisma uzplaukuma līdz ar PSRS sabrukumu.¹²⁶

Šī paša gada septembrī tika paziņots par Piedņestras Moldāvu Republikas izveidi, kas pēc neilga pilsoņu kara 1992. gadā atšķēlās no Moldovas. Ņemot vērā to, ka Moldovai šajā laikā principā nebija savas armijas, bet Piedņestras separātistus atbalstīja arī Krievijas militārie spēki, bija skaidrs, ka Moldovas iespējas uzvarēt šajā konfliktā bija ierobežotas.¹²⁷ Rezultātā 1992. gada jūlijā tika panākts Krievijas savā ziņā diktēts pamiers un Piedņestras reģionā kopš tā laika atrodas arī Krievijas militārie spēki. Neskatoties uz to, ka Piedņestrā ir panākts pamiers, Krievija arī šobrīd turpina nodrošināt militāru, politisku un ekonomisku palīdzību Piedņestras Moldāvu Republikai (piemēram, izveidoto drošības zonu kontrolē Krievijas miera uzturēšanas spēki), tādējādi šis separātiskais reģions arī šodien ir spējīgs ne tikai pastāvēt, uzturēt sevi, bet spēj arī saglabāt noteiktu autonomiju no Moldovas.

Konflikta risināšana gadu gaitā bijusi ar mainīgiem panākumiem. Arī šodien ar Krievijas, Ukrainas, EDSO un citu aktoru starpniecību tik mēģināts risināt Moldovas un Piedņestras konflikta situāciju, tomēr, ņemot vērā Krievijas militāro spēku klātbūtni un vēlmi nostiprināt šīs pozīcijas,

¹²⁶ Hare, Paul (1999). "Who are the Moldovans?" in Paul Hare, Mohammed Ishaq, Judy Batt (1999). *Reconstituting the market: the political economy of microeconomic transformation*. Abington: Taylor & Francis. 369.-370., 402. lpp.

¹²⁷ Crowther, William (1997). "Moldova: caught between nation and empire" in Bremmer, Ian, Taras, Ray (eds) (1997). *New States, New Politics*. Cambridge: Cambridge University Press. 322. lpp.

Piedņestra arī šodien tiek izmantota kā Krievijas ierocis savu interešu īstenošanai reģionā¹²⁸ un Piedņestra joprojām uzskatāma par separātisku reģionu, liekot meklēt jaunus kompromisa risinājumus Moldovas atkalapvienošanai.

Nozīmīgs pagrieziena punkts Moldovas politiskajā attīstībā bija 1994. gads, kad parlamenta vēlēšanās uzvaru vairāk neguva nacionālistiskā partija, kā rezultātā nacionālā jautājuma risināšana, t.sk. Piedņestras konflikta noregulējums, mazinot etnisko spriedzi, šķita iespējamāks. Tāpat jau šajā laika periodā nostiprinājās gan Piedņestras politiskās vadības prioritātes, gan Moldovas apziņa par to, ka Krievija no saviem mērķiem Piedņestrā neatkāpsies, kā rezultātā Moldovai jākoncentrējas uz sadarbības partneru meklēšanu ārpus Krievijas interešu zonas.¹²⁹ Moldovas politiskā vadība nolēma, ka plāns par savienības izveidi ar Rumāniju netiks īstenots, kā arī valsts separātiskajiem reģioniem tika piešķirta lielāka autonomija, tādējādi mazinot konflikta spriedzi.¹³⁰

2000. gadā līdz ar jaunu konstitūcijas labojumu Moldova kļuva par parlamentāru republiku un sadalītu valsti ar divām likumdošanas sistēmām, divām nodokļu sistēmām, diviem karogiem, trīs oficiālajām valodām un divām armijām, kas bija vairāku neveiksmīgu Piedņestras jautājuma noregulējuma sarunu rezultāts. Ņemot vērā to, ka Krievija turpina atbalstīt Piedņestras reģionu, ir maz cerību, ka reģions piekritīs pievienoties Moldovai.¹³¹

Lai arī šodien Moldova nav kļuvusi par vienotu valsti un Piedņestras konflikts nav atrisināts, politikas pētnieki norāda uz dažādiem elementiem, ka šodienas situācijas varētu spēlēt nozīmīgu lomu Moldovas atkalapvienošanas plānā. Piemēram, politikas pētnieki norāda, ka konflikta atrisināšanās viens no nozīmīgākajiem faktoriem ir Krievijas intereses, tāpat arī politiskā situācija Ukrainā un AP ieviešana var izrādīties efektīva ES stratēģija miermīlīgā Piedņestras konflikta atrisināšanā, veicinot vienotas Moldovas izveidi.¹³² Tādējādi secināms, ka gan šobrīd, gan arī nākotnē tieši ES īstenotā politika Austrumeiropas valstīs, piemēram, caur AP politiku varētu kalpot kā katalizators Moldovas apvienošanas projektā.

No 1998. gada līdz 2009. gadam Moldovā vadošā bija komunistiskā partija, kuras īstenoto politiku kā autoritatīvu un nevērstu uz valsts interešu īstenošanu nosodījuši ne tikai moldāvi, bet

¹²⁸ Panici, Andrei (2003). Romanian Nationalism in the Republic of Moldova. *The Global Review of Ethnopolitics*, Vol. 2 no. 2, January 2003. 48.-49. lpp.

¹²⁹ Turpat, 49. lpp.

¹³⁰ Turpat, 46. lpp.

¹³¹ Turpat, 49. lpp.

¹³² Karniewicz, Tomasz, Petrovická, Marie, Wunsch, Natasha (2010). The EU and Conflict Resolution in Transnistria. *New Dimensions of Security in Europe. Policy paper, March 2010.* 19. lpp. https://tu-dresden.de/die_tu_dresden/zentrale_einrichtungen/zis/newseceu/outcomes/papers_folder/PolSec_20EU%20and%20Transnistria.pdf

arī starptautiskie aktori. Šajā laika posmā notikušie sistemātiskie protesti pret valdošo komunistisko partiju un tās īstenoto politiku liecināja, ka Moldovas sabiedrība vēlas konstantāku politiku un tādu politiku, kas vērsta nevis uz partiju nacionālās dimensijas jautājumu risināšanu, bet Moldovas ilgtermiņa attīstības veicināšanu.¹³³

Lai arī Moldova arī šodien ir viena no nabadzīgākajām Eiropas valstīm, kopš 2009. gada, kad parlamenta vēlēšanās uzvaru neguva komunistiskā partija, Moldova ir kļuvusi proeiropeiskāka. Arī pēc 2014. gada vēlēšanām parlamenta vairākumu saglabājuši proeiropeiskie spēki, kā rezultātā ciešāku saišu veidošana ar ES joprojām ir viena no nozīmīgākajām Moldovas prioritātēm.

Neskatoties uz Moldovas proeiropeisko orientāciju un kopš 2009. gada fiksētos uzlabojumus tādās jomās kā individuālās brīvības un demokratizācija, pēdējie gadi iezīmē Moldovas iekšpolitisko krīzi, kā rezultātā ir vērojama politiska nestabilitāte un uzticības mazināšanās politiskajām autoritātēm un pārvaldei kopumā.¹³⁴ Piemēram, 2014. gada parlamenta vēlēšanās proeiropeiskās partijas nespēja izveidot vairākuma valdību kā rezultātā izveidojās mazākuma proeiropeiska valdība ar komunistu partijas atbalstu. 2015. gada aprīlī izcēlās masu demonstrācijas, protestējot pret valstī nebijuša līmeņa korupcijas skandālu, kad no Moldovas bankām pazuda teju miljards dolāru, jau jūnijā pēc skandāla atkāpās jaunais Moldovas premjers.

Tikai pēc šiem notikumiem trīs proeiropeiskās partijas spēja vienoties vairākuma valdības izveidošanai. Moldovas parlaments valdību atlaida jau oktobrī, reaģējot uz protestiem, kas saistīti ar jau minēto korupcijas skandālu. Kopš 2015. gada oktobra Moldovā valdīja ilgstoša politiskā krīze, jo partijas nespēja vienoties par jaunas valdības izveidošanu. Jaunā valdība tika apstiprināta tikai šī gada janvārī, tomēr arī tas izsauca sabiedrības protestus. Tos atbalstīja arī promaskaviskie politiskie spēki, bet jaunais premjers solīja veidot ciešākas saites ar ES.¹³⁵ Arī šobrīd Moldovā turpinās regulāri protesti, kas mēdz pāraugt vardarbībā, protestējot pret valdības nespēju pildīt solījumus – atrast un sodīt korupcijas skandālā iesaistītos.¹³⁶

Ņemot vērā Moldovas vēsturi un pašreizējo politisko situāciju, Moldovas iekšpolitikā var uzskaitīt vairākas prioritārās politiskās diskusijas. Vispirms tā ir jau minētā Piedņestras konflikta

¹³³ Panici, Andrei (2003). Romanian Nationalism in the Republic of Moldova. *The Global Review of Ethnopolitics*, Vol. 2 no. 2, January 2003. 50. lpp.

¹³⁴ Moldova (2015). *European Forum for Democracy and Solidarity*, September 2015.

<http://www.europeanforum.net/country/moldova>

¹³⁵ Moldova political crisis: Protesters break into parliament (21.01. 2016). *BBC*. <http://www.bbc.com/news/world-europe-35366194>

¹³⁶ Rusnac, Corneliu (24.04.2016). Moldovan anti-government protesters scuffle with police. *Associated Press*. <http://bigstory.ap.org/article/64a00b742b8a45aea81b193322456f1c/moldova-7000-stage-anti-government-protest>

risināšana, kas bez nozīmīgiem pavērsieniem ir iesaldēta jau divas desmitgades. Otrkārt, tā ir attiecību risināšana ar divām valstīm – Krieviju un Rumāniju, kas vēsturiski ir spēlējušas nozīmīgu lomu Moldovas izveidē un attīstībā. Treškārt, tā ir integrācija ES, kas pieder ne tikai pie Moldovas, bet arī ES stratēģiskajām interesēm. Gan Moldovas, gan ES valdošo politiķu retorika Moldovas jautājumā liecina, ka Moldovai nepieciešams sava veida restarts, lai stabilizētu politisko situāciju. Šajā jautājumā nozīmīgu lomu spēlē arī ES un tās iniciētā AP politika, kas mudina Moldovu īstenot reformas, kas stiprina demokrātiju, cīnās pret korupciju utt., tādējādi gan stiprinot moldāvu uzticību politiskajai varai, gan veicinot drošības apstākļus, gan liekot pamatus ilgtspējīgai ekonomiskajai attīstībai.

3.2. Moldovas un ES attiecību vispārējs raksturojums

Moldovas attiecības ar ES un stratēģisko orientāciju ES virzienā ietekmē vairāki faktori, piemēram, globalizācija, divpusējās Moldovas un citu valstu, t.sk. kaimiņu attiecības, pārnacionālo organizāciju loma Moldovas iekšpolitiskajā dzīvē un ārpolitiskās orientācijas formēšanā, iekšpolitiskais spiediens u.c. Šajā jautājumā īpaši nozīmīgi izrādījušies iekšpolitiskie apstākļi, kas aprakstīti iepriekšējā apakšnodaļā – gan teritoriāla konflikta esamība, kas rada attiecību saspīlējumus ar otru nozīmīgāko Eiropas kontinenta spēlētāju Krieviju, kā arī valdošo partiju maiņa. Tāpat nozīmīgu lomu tajā, ka Moldovas stratēģiskais kurss novirzījās par labu rietumiem, spēlē arī Moldovas jaunāko laiku vēsture – jau deviņdesmito gadu beigās sabiedrībai zuda ticība un atbalsts politiskās elites darbam, jo reformu īstenošana bija nepieciešama stingra politiskā griba, vienotība un politiskās elites pārdomāti virzīta politika, tomēr realitātē bija novērojamas iekšpolitiskas savstarpējās cīņas, kuras motivēja personiskas vai atsevišķu sabiedrības grupu intereses, kā arī tās reformas, kas tika īstenotas, neatbilda ne reālajai politiskajai un ekonomiskajai situācijai, ne sabiedrības vajadzībām un interesēm.¹³⁷

Īpaši kopš 2009. gada, kad tika prezentēta AP iniciatīva un Moldovā komunistiskās partijas vadību nomainīja proeuropeiskās partijas, izteikti iezīmējas Moldovas stratēģiskā izvēlē: nākotne Eiropā caur demokratizāciju, ekonomiskām, sociālām un politiskām reformām,¹³⁸ tādēļ ir svarīgi apskatīt Moldovas un ES līdzšinējās attiecības. Tas ļaus saprast ES un Moldovas attiecību dinamiku, kā arī AP iniciatīvas lomu šajās attiecībās.

¹³⁷ Eder, Klaus (2004). The Two Faces of Europeanization. Synchronizing a Europe Moving at Varying speeds. *Time & Society* 13, 1 (2004). 95. lpp.

¹³⁸ Putinā, Natalia, Bevziuc, Victoria (2014). The European Dimension of Political Process in Moldova and Georgia: Realities and Perceptions. *Eurolimes. Autumn 2014, Vol. 18.* 173. lpp.

Jau pēc neatkarības iegūšanas un starptautiskas atzīšanas Moldova centās meklēt sadarbības un integrācijas iespējas ar Eiropas Kopienu.¹³⁹ Kā tika minēts, ievadā, pirmā nopietnā ES un Moldovas sadarbība sākās jau 1994. gadā, parakstot kopīgu Partnerības un sadarbības līgumu. Šis līgums stājās spēkā 1998. gada jūlijā uz desmit gadu periodu un izveidoja jaunu tiesisku ietvaru Moldovas un ES attiecībām politisko, ekonomisko, tiesisku, kultūras un zinātnes dimensiju jautājumos. Lai arī, ņemot vērā Moldovas politisko nestabilitāti, 1999. gadā līguma ieviešana tika atlikta, integrācijas process principā bija uzsākts un nevarēja tikt atlikts,¹⁴⁰ par ko liecina arī tas, ka šajā laika Moldova kļuva arvien vairāk iesaistīta Eiropas politikā, kļūstot par Eiropas Padomes, Melnās jūras reģiona ekonomiskās sadarbības organizācijas u.c. Eiropas un starptautisku organizāciju locekli.

Jau šī pirmā Moldovas un ES sadarbības dokumenta mērķis bija sniegt Moldovai atbalstu demokrātijas, tiesiskuma, cilvēktiesību (t.sk. minoritāšu tiesību) ievērošanas stiprināšanā, veidojot padziļinātu politisko dialogu. Tāpat šī līguma ietvaros tika paredzēts sniegt Moldovai atbalstu pārejā uz tirgus ekonomiku un ilgtspējīgu ekonomiku, radīt investīcijām labvēlīgu klimatu, harmonisku ekonomisko sistēmu. Arī šis līgums, līdzīgi kā AP politika paredzēja izveidot struktūras, kas kalpos izvirzīto mērķu sasniegšanai. Ņemot vērā iepriekšējā nodaļā aprakstītos AP instrumentus un politikas ieviešanas mehānismus, secināms, ka arī šajā līgumā paredzētās institūcijas savā veidā ir līdzīgas. Līgums paredzēja politiska līmeņa Moldovas – ES sadarbības padomes izveidi, kas regulāri tiekas, lai izveidotu stratēģisku ietvaru un lemtu par turpmākajām darbībām Moldovas attīstības veicināšanās. Šajā padomē tika iesaistīti gan izpildvaras, gan lēmējvaras pārstāvji gan no ES, gan Moldovas puses. Tāpat tika izveidotas darbības līmeņa subkomitejas, kurās tikās sektorāla līmeņa eksperti, organizējot tikšanās un nodrošinot konsultācijas sektorālu reformu vadīšanai.¹⁴¹

Neskatoties uz sadarbības plāna aktivizēšanu, komunistu valdīšanas laikā neviena nozīmīga reforma principā netika īstenota līdz galam, rezultējoties ar to, ka Moldovas enerģētikas sektors bija ļoti neefektīvs un neilgtspējīgs, valstī joprojām bija ļoti novecojusi infrastruktūra, neefektīvs publiskais sektors ar neefektīvu veselības aprūpes, sociālās palīdzības, pensiju un izglītības

¹³⁹ Pristaș, Alina Ioana (2015). The Republic of Moldova-From Partner to Associate of the European Union. *Annuals of University of Oradea, Series: International Relations & European Studies*. 2015, Issue 7. 62. lpp.

¹⁴⁰ Turpat, 63. lpp.

¹⁴¹ Putinā, Natalia, Bevziuc, Victoria (2014). The European Dimension of Political Process in Moldova and Georgia: Realities and Perceptions. *Eurolimes. Autumn 2014, Vol. 18*. 173-174. lpp.

sistēmu.¹⁴² Šajā ziņā nozīmīgu lomu spēlē gan Moldovā notikušās politiskās pārmaiņas, kad 2009. gadā mainījās politiskā vara, gan EKP austrumu dimensijas uzsākšana, gan Moldovas un ES apstiprinātā vēlme tuvināties un īstenot Moldovai tik nepieciešamās reformas ceļā uz valsts eiropeizāciju.

Bez tieša finansiāla un konsultatīva atbalsta ES spēlē nozīmīgu lomu arī Piedņestras konflikta noregulēšanā, kas ir viena no ES prioritātēm attiecībās ar Moldovu. ES ir novērotāja statuss konflikta noregulējumā, arī laika posmā no 2011. līdz 2013. gadam aptuveni 15 procenti saskaņā ar Nacionālo indikatīvo programmu tika novirzīti tieši Piedņestras konflikta noregulējumam caur tā sauktajiem uzticēšanās veicināšanas pasākumiem, lai arī resursi tieši netiek novirzīti šim reģionam.¹⁴³ Principā ES ir kļuvusi par nozīmīgu aktoru, iesaistoties konfliktu noregulējumā austrumu reģionā, kļūstot par mediatoru gan Ukrainas, gan Moldovas teritoriālo konfliktu noregulēšanā caur ESRPM.¹⁴⁴

2005. gadā tika parakstīts ES – Moldovas Rīcības plāns, jau pirms AP politikas iniciatīvas uzsākšanas parādot, ka Moldova turpina īstenot politisko kursu Eiropas integrācijas virzienā. Lai arī Moldovas politiskie līderi uzskatīja, ka šis līgums varētu attiekties uz Līguma par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līguma 49. pantu, kas nosaka, ka “jebkura Eiropas valsts, kas respektē 6.panta 1.punktā izklāstītos principus, var lūgt, lai to uzņem par Eiropas Savienības locekli”¹⁴⁵, tomēr līdzīgi kā ar AP, ES līderu retorika liecināja, ka šis ir līgums kaimiņattiecību politikas ietvaros un tā mērķis nav ar dažādu instrumentu palīdzību eiropeizēt Moldovu, lai tā nākotnē kļūtu par ES dalībvalsti.¹⁴⁶

Nozīmīgs solis Moldovas turpmākajā eiropeizācijā nu jau AP politikas ietvaros, ir 2011. gada maijā Asociācijas līguma izstrādes laikā parakstītais DCFTA darbības plāns. Šis plāns, izpildot EK specifiskās rekomendācijas (kā likumdošanas aktu izmaiņas attiecībā uz tirdzniecību, konkurenci u.c.), paredz tirdzniecības barjeru un tarifu atcelšanu. Tāpat 2008. gadā stājās spēkā Vīzu režīma atvieglošanas un atpakaļuzņemšanas nolīgumi (Mobilitātes partnerība), 2010.gadā

¹⁴² Ciobanu, Cslav (2011). Moldova's European Way: Lessons from the Past and Priorities for the Future. *Institutul de Politici Publice, March 18, 2011*. 6. lpp.

www.ipp.md/public/files/.../Moldovas_European_Way_IPP_March_18_2011.doc

¹⁴³ Putinā, Natalia, Bevziuc, Victoria (2014). The European Dimension of Political Process in Moldova and Georgia: Realities and Perceptions. *Eurolimes. Autumn 2014, Vol. 18*. 177. lpp.

¹⁴⁴ Pristaș, Alina Ioana (2015). The Republic of Moldova-From Partner to Associate of the European Union. *Annuals of University of Oradea, Series: International Relations & European Studies. 2015, Issue 7*. 62. lpp.

¹⁴⁵ Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2012). *Official Journal of the European Union Volume 55, 26 October 2012*.

https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/c_32620121026en.pdf

¹⁴⁶ Pristaș, Alina Ioana (2015). The Republic of Moldova-From Partner to Associate of the European Union. *Annuals of University of Oradea, Series: International Relations & European Studies. 2015, Issue 7*. 63. lpp.

tika uzsākts dialogs vīzu režīma liberalizācijai. Jau 2011. gadā tika izstrādāts darbības plāns vīzu liberalizācijas režīma ieviešanai. Moldova ir parakstījusi Enerģētikas kopienas līgumu, un ir pilntiesīga Enerģētikas kopienas locekle kopš 2010. gada.

No Moldovas un ES attiecībām, pirms Moldova kļuva par AP partnervalsti, secināms, ka ne AP pieeja, ne attiecību organizēšana ar ES Moldovai nav nekas pilnīgi jaunas. Jau vairāk kā desmit gadus Moldova caur līdzīgiem instrumentiem un eiropeizācijas mehānismiem ir strādājusi valsts ekonomiskās attīstības, politisko reformu un demokratizācijas virzienā, tādējādi gan Moldovas politiskie spēki, gan Moldovas sabiedrība ir savā ziņā pieraduši pie ES līdzdalības valsts iekšpolitiskajos procesos. Moldovas un ES līdzšinējās attiecības liecina par abu pušu apņemšanos tuvināties un risināt abu pušu stratēģiskos jautājumus kopīgi. Ņemot vērā līdzšinējo progresu reformu ieviešanā un abu pušu savstarpējās attiecībās, nozīmīgie pievērsties jaunākajai šo attiecību institucionālajai formai – AP, lai secinātu, vai šīs politikas iniciatīvas instrumenti ir efektīvi, sekmējot Moldovas eiropeizāciju un nepieciešamo reformu ieviešanu.

3.3. AP instrumentu loma Moldovas eiropeizācijas procesā

Iepriekšējā nodaļā aprakstīti AP instrumenti pēc savas būtības un īstenošanas mehānisma ir sadalāmi trīs grupās: līgumisko attiecību instrumenti (Asociācijas līgums); kapacitātes stiprināšanas instrumenti (dažādas programmas) un socializācijas/politiska dialoga instrumenti (AP daudzpusējās sadarbības tematiskās platformas, augsta līmeņa tikšanās, t.sk. AP samiti u.c.). Šie trīs instrumentu bloki (to mērķi un īstenošanas process) tiks skatīti kopā ar Moldovas pēdējo progressa ziņojumu par EKP īstenošanas progresu, kā arī detālāk analizēts Moldovas progress attiecībā uz AP nozīmīgāko “burkānu”- iekļaušanās DCFTA un vīzu liberalizācija iegūšanu.

Moldovas eiropeizācijas procesā eiropeizācija ir jāsaprot kā process, kura ietvaros Moldova pārņem ES noteikumus un tādas normas un vērtības kā demokrātija, tiesiskums, cilvēktiesību ievērošana utt. Šajā noslēdzošajā apakšnodaļā tiks apskatīts Moldovas eiropeizācijas process, koncentrējoties uz aprakstītajiem AP instrumentiem, lai secinātu, vai tie ir noteikuši Moldovas eiropeizācijas procesu norisi un rezultātus.

Bez Asociācijas līguma un progressa ziņojuma, nozīmīgs avots Moldovas eiropeizācijas izvērtēšanai ir arī AP rīcības plāns, kas nav juridiski saistošs, bet raksturo nākotnes (3-5 gadu termiņa) perspektīvā ES un Moldovas attiecības, nosakot politisko un ekonomisko reformu plānu, kā arī atspoguļo valsts vajadzības un kapacitāti, kā arī ES intereses. Šī plāna izpilde liecina par valsts tuvināšanos vai vēlmi tuvināties ES.

2005. gadā parakstītais pirmais ES-Moldovas Rīcības plāns ir nākamais dokuments pēc Partnerības un sadarbības līguma, kas paredz ne tikai ciešāku Moldovas un ES sadarbību ekonomisko un politisko reformu īstenošanai, bet arī abu pušu iesaisti Piedņestras konflikta noregulējumā, palīdzot sasniegt Partnerības un sadarbības līgumā izvirzīto mērķus, kā arī integrējot Moldovu ES politiskajās, ekonomiskajās un sociālajās struktūrās. Principā jau Rīcības plāns bija dokuments, kas iezīmēja Moldovas programmu sekojošās AP ietvaros. Tas paredzēja padziļinātu politisko dialogu un reformas demokratizācijas un tiesiskuma, cilvēktiesību un vispārējo brīvību jomā, sadarbību ārpolitikas un drošības politikas jomās, t.sk. konfliktu novēršanā un krīzes vadībā, reģionālo sadarbību, ekonomisko un sociālo problēmu risināšana, ilgtspējīgas attīstības un fiskālās stabilitātes, kā arī tirgus ekonomikas stiprināšanā, tirdzniecībā u.c., paredzot konkrētas reformas un sasniedzamos mērķus, uz ko Moldovai jātiecas turpmāko 3-5 gadu periodā.¹⁴⁷

Nākamais Moldovas eiropeizācijas plāns attiecas uz 2007. – 2013. gada periodu, kad tik izstrādāts, gan Rīcības plāns, gan nacionālās indikatīvās programmas, katra no tām trīs gadu periodam. Šajā laika periodā finansējums Moldovas reformu plānam tika nodrošināts no jau minētā EKPI instrumenta, vēlreiz padziļinot abu pušu sadarbību, piemēram, padziļinot sadarbību tādos jautājumos kā ārpolitika, drošības politika un Piedņestras konflikta noregulējumus, nabadzības mazināšana u.c., kā prioritātes izvirzot demokrātisku attīstību un labu pārvaldību, administratīvās kapacitātes veicināšanu un jau minēto ekonomiskās attīstības veicināšanu un nabadzības mazināšanu.¹⁴⁸

Izrietoši no minētā, 2007. - 2013. gada periodā Moldovas un ES sadarbība notika septiņās tematiskajās reformu jomās:¹⁴⁹

- 1) **politiskais dialogs un reformas**, fokusējoties uz ES pamatvērtībām – demokrātiju, tiesiskumu, labu pārvaldību, cilvēktiesību un pamatbrīvību ievērošanu (t.sk. pievēršoties pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai politiskajā un ekonomiskajā sektorā, un mediju neatkarībai). Tāpat tika izvirzīti tādi jautājumi kā sadarbība drošības un aizsardzības jomā, koncentrējoties uz masu iznīcināšanas ieroču izplatības ierobežošanu, konfliktu novēršanu un krīžu vadību (t.sk. attiecībā uz Piedņestras reģionu);
- 2) **sadarbība Piedņestras konflikta risināšanā**, piemēram, risinot robežkontroles jautājumus (t.i., strādājot pie tā, lai Moldova pilnībā kontrolē savu teritoriju gan attiecībā uz

¹⁴⁷ EU/Moldova Action Plan, http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf

¹⁴⁸ European Neighbourhood and Partnership Instrument Republic Of Moldova. Country Strategy Paper 2007-2013. Brussels: European Commission. 2. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/enpi_csp_moldova_en.pdf

¹⁴⁹ Turpat, 14.-17. lpp.

cilvēku migrāciju, gan preču un pakalpojumu apriti), kā arī atbalstot pilsonisko sabiedrību, veicinot cilvēktiesību un demokrātisko vērtību ievērošanu;

3) **ekonomiskās un sociālās reformas**, vēršot uzmanību uz nabadzības mazināšanu, ekonomiskās attīstības veicināšanu un nevienlīdzības mazināšanu, strādājot nacionālā, gan reģionālā un vietējā līmenī (piemēram, attīstot infrastruktūru, nodrošinot pieeju sociālajiem pakalpojumiem kā izglītībai un veselības aprūpei, veicinot pāreju uz efektīvu un modernu tirgus ekonomiku, sniedzot atbalstu lauksaimniecības nozarei u.c.);

4) **tirdzniecība, tirgus un regulējošie mehānismi**, veicinot šo jomu atbilstību gan ES, gan starptautiskajiem standartiem;

5) **tieslietas un iekšlietas**, galvenokārt koncentrējoties uz migrācijas jautājumiem;

6) **transports, enerģētika, telekomunikācijas, vide, zinātne, attīstība un inovācijas**, veicinot Moldovas kapacitāti veikt sektorālas reformas, kas nepieciešamas ne vien ciešākai integrācijai minētajos jautājumos ar ES, bet arī stiprinot vats ekonomiku un drošību, enerģētisko neatkarību u.c.;

7) **kontakta veidošana**, piemēram, veicinot Moldovas pilsoņu dalību ES īstenotajās izglītības, kultūras u.c. programmās.

Nemot vērā, ka 2007. - 2013. gada periods ir laiks, kad radās EKP Austrumu dimensija, EK prezentēja arī vairākus jaunus instrumentus, ar kuru palīdzību, apvienojumā ar EKPI pieejamo finansējumu tika ieviesta Moldovas eiropeizācijas programma. Piemēram, pie minētajiem kapacitātes stiprināšanas instrumentiem var uzskatīt *Twinning* un *TAIEX*, kas tika īstenotas, lai stiprinātu Moldovas nacionālās autoritātes ar mērķi izstrādāt sektorālās stratēģijas,¹⁵⁰ kas tiks ieviestas kā daļa no Moldovas asociācijas programmas, t.sk. Moldovai iesaistoties dažādās EK programmās.

Tāpat, jau minētais EKPI sevī ietver arī reģionālo dimensiju, tādējādi Moldovas – ES divpusējā programma un tās īstenošanai pieejamie finanšu resursi ir cieši saistīti arī eiropeizācijas socializācijas un reģionālās politikas dimensijām. EKPI reģionālais elements strādāja, ne tikai lai īstenotu Moldovas stratēģiskajos dokumentos definētos mērķus, bet arī lai veicinātu reģionālu sadarbību jautājumos, kas skar Moldovas un ES intereses, kā transports, vide, enerģētika, migrācija, pilsoniskās sabiedrības kapacitātes stiprināšana u.c., bet savas būtības dēļ ir risināmi reģionālā līmenī ar kopīgu risinājumu meklēšanu un īstenošanu. Līdzīgi darbojas arī EKP līmeņa

¹⁵⁰ European Neighbourhood and Partnership Instrument Republic Of Moldova. Country Strategy Paper 2007-2013. Brussels: European Commission. 17. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/enpi_csp_moldova_en.pdf

instrumenti, kas attiecas gan uz EKP austrumu dimensijas, gan dienvidu dimensijas partnervalstīm caur tādiem kapacitātes stiprināšanas un socializācijas instrumentiem kā TAIEX, TEMPUS un stipendiju programmas.¹⁵¹

Jau 2007. - 2013. gada periodā nozīmīgs EKP partnervalstu eiropeizācijas elements bija pārrobežu sadarbība, kuras mērķis bija ekonomiskās un sociālās attīstības veicināšana ES robežvalstīs, šo valstu sadarbības veicināšana, strādājot pie kopīgu jautājumu risināšanas, piemēram, attiecībā uz vidi, veselību, drošību u.c., kā arī veicinot cilvēku savstarpējo kontaktu veidošanos,¹⁵² tādējādi īstenojot eiropeizācijas socializācijas mehānismu.

Tāpat līdz ar EKPI 2007. gadā tika uzsāktas piecas tematiskās programmas, kas nosedza tādas jomas kā migrācija un patvērums; cilvēkresursu un sociālā attīstība; valstisko un nevalstisko aktoru attīstības veicināšana; vide un dabas resursu efektīva pārvaldība; pārtikas drošība. Moldovas gadījumā kā īpaši nozīmīgs izceļams stabilitātes instruments, kura mērķis ir radīt efektīvu, fleksiblu un integrētu mehānismu reakcijām uz krīzes gadījumiem, kas īpaši svarīgi, ņemot vērā Moldovas teritoriālo dalījumu un no tā izrietošo Piedņestras konfliktu.¹⁵³ No šo programmu uzskaitījuma ir redzams, ka tās aptver gan Moldovas-ES divpusējo attiecību dimensijā ietilpstošās intereses, gan jautājumus, kas risināmi jau minētajā pārrobežo un reģionālās sadarbības formātos. Tādējādi EKP tematiskais un finansiālais piedāvājums kalpo gan Moldovas, gan ES interesēm.

Rīcības plānos paredzēto reformu izpilde ievērojami tuvinājusi Moldovas politisko un ekonomisko sistēmu ES, par ko liecina ES institūciju publicētie ziņojumi par Moldovas reformu ieviešanas progresu. Pēdējais progressa ziņojums, kas attiecas tieši uz Rīcības plānā ietvertu reformu īstenošanas progresu, tika publicēts 2013. gadā (turpmākie ziņojumi attiecas uz Asociācijas līguma ieviešanas progresu). Laika posmā no 2009. gada līdz 2013. gadam Moldovas iekšpolitikā dzīvībai valdība nestabilitāte, tādēļ daudzu plānotu reformu ieviešana kavējās. EK ziņojums par progresu 2013. gadā liecina, ka 2013. gadā pēc parlamenta vēlēšanām situācija stabilizējās. Laika posmā no Rīcības plāna ieviešanas, līdz brīdim, kad to savā ziņā aizstāja Asociācijas līgums, Moldova piedzīvojusi progresu dažādās jomās.

Bija vērojams progress attiecībā uz cilvēktiesību ievērošanu, t.sk. dzimumu līdztiesības un minoritāšu (romu) un cilvēku ar invaliditāti tiesību ievērošanā. principā nekāds progress nebija novērojams attiecībā uz mediju brīvību, politisko partiju finansēšanu un šī finansējuma

¹⁵¹ European Neighbourhood and Partnership Instrument Republic Of Moldova. Country Strategy Paper 2007-2013. Brussels: European Commission. 18. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/enpi_csp_moldova_en.pdf

¹⁵² Turpat, 19. lpp.

¹⁵³ Turpat, 20. lpp.

caurspīdīgumu.¹⁵⁴ Attiecībā uz šiem jautājumiem nozīmīgu lomu spēlē arī Eiropas Padomes 2013. gadā izstrādātais rīcības plāns, lai palīdzētu virzīt konstitucionālas reformas, uzlabotu vēlēšanu sistēmas uzticamību, cīnītos ar korupciju, veicinātu tiesu sistēmas neatkarību, mediju brīvību un neatkarību, varas decentralizāciju un vītēja līmeņa demokrātisku procesu attīstību.¹⁵⁵ ES šo rīcības plānu atbalstīja kā politiski, tā arī caur finansējuma nodrošināšanu reformu īstenošanai.

ES tehniskā un finansiālā palīdzība, kā arī vīzu režīma liberalizācijas rīcības plāns un tā prasības kā papildus stimuls veicināja reformu ieviešanu tieslietu un tiesībsargājošo iestāžu darbības uzlabošanai, lai arī tika norādīts, ka “korupcija visos līmeņos” ir faktors, kas ievērojami kavē efektīvu reformu ieviešanu ne tikai šajās jomās, bet arī, piemēram, infrastruktūras uzlabošanas projektos (piemēram, energoresursu savienojumu izveidē ar Rumāniju).¹⁵⁶

Tāpat bija redzams, ka pēdējos gados Moldova ir īpaši pievērsusies ES prasību izpildei attiecībā uz iepriekšējos gados izteiktajām rekomendācijām, kas liecina, ka valsts ir gatava intensificēt reformu procesus, tādējādi paverot iespējas ātrāk saņemt AP politikas “burkānus”. Piemēram, 2013. gadā Moldova izpildīja vīzu liberalizācijas rīcības plānu, kā rezultātā Moldovas pilsoņi no 2014. gada aprīļa var ceļot uz ES bez vīzām, turpināja īstenot tieslietu un tiesībsargājošo iestāžu darbības reformas, uzsāka pārstrukturēt cīņas ar korupciju stratēģisko ietvaru, paātrināja cilvēktiesību ievērošanas rīcības plāna ieviešanu, uzturēja politisko dialogu ar Piedņestras reģiona politisko vadību, kā arī turpināja sektorālo reformu ieviešanu.¹⁵⁷ Progress šajā jomā liek secināt, ka Moldova spēj efektīvi īstenot reformas jomās, kas nav saistītas ar politiskiem riskiem, toties paver iespēju gūt ekonomiskus labumus. Tādējādi jāsecina, ka efektīvs ir arī eiroepizācijas noteiktības/noteikumu izvirzīšanas mehānisms, kura ietvaros par konkrētu reformu īstenošanu tiek iegūti arī solītie rezultāti (AP politikas pied’āatie “burkāni”).

Arī Moldovas aktivizēšanās ES prasīto reformu īstenošanai nepalika nenovērtēta, ieslēdzoties ES “vairāk par vairāk” AP eiropeizācijas vadīšanas mehānismam – Moldovas eiropeizācijai papildus tika piešķirti 35 miljoni eiro. Moldovas Rīcības plāna ieviešanas dinamika, Moldovas spēja izpildīt vīzu liberalizācijas rīcības plānu, kā arī valsts politiskās vadības

¹⁵⁴ Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova Progress in 2013 and recommendations for action (2014). Brussels: European Commission. 2. lpp.
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2014/country-reports/moldova_en.pdf

¹⁵⁵ Action Plan to support democratic reforms in the Republic of Moldova 2013-2016 (2013). *Council of Europe*. 2013.

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802ed0b5>

¹⁵⁶ Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova Progress in 2013 and recommendations for action (2014). Brussels: European Commission. 3. lpp.

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2014/country-reports/moldova_en.pdf

¹⁵⁷ Turpat, 4. lpp.

apliecinājumi par vēlmi arvien tuvināties ES, pozitīvi ietekmēja dialogu Moldovas Asociācijas līguma izstrādei, kā rezultātā 2014.gada jūnijā tika parakstīts Moldovas un ES Asociācijas līgums (t.sk. DCFTA), kura atbilstību valsts konstitūcijai neveiksmīgi centās apstrīdēt komunistu partija, tiesai nosakot, ka pozīcija pret Moldovas tuvināšanos ar Eiropu *a priori* pretrunā ar Moldovas konstitūciju un neatkarības pasludināšanu.¹⁵⁸ Šis līgums turpmāk nodrošina Moldovas eiropizāciju AP ietvaros.

Vairāk kā 700 lappuses garais Asociācijas līgums, atšķirībā no ES-Moldovas Rīcības plāna ir īpašs ar to, ka piedāvā nākamo AP “burkānu”. Šis dokuments ne tikai vēlreiz padziļina abu pušu savstarpējās politiskās un ekonomiskās saites, bet arī iekļauj vienu no AP ietvaros paredzētajiem atslēgas elementiem - nosaka DCFTA izvedi, tātad – perspektīvā nodrošina Moldovas integrāciju pasaules lielākajā vienotajā tirgū.¹⁵⁹ Asociācijas līgums, atšķirībā no ES/Moldovas Rīcības plāna fokusējas uz konkrētākām “atslēgas” reformām, lai atbalstītu ekonomikas atveseļošanu un veicinātu tās izaugsmi, veidotu labu pārvaldību un veicinātu sektorālo sadarbību, piemēram, enerģētikas, transporta, vides, veselības aprūpes, patērētāju tiesību aizsardzības, izglītības u.c., kā arī rastu ilgtspējīgu risinājumu Piedņestras jautājuma noregulējumā un nodrošinātu šī reģiona pēckrīzes “atveseļošanu”.

Asociācijas līgums pamatā ir ES nākamais solis AP partnervalstu integrācijas procesā ne tikai tāpēc, ka tas nodibina jaunas, ciešākas līgumiskās attiecības, bet arī tāpēc, ka jau noslēdzot Asociācijas līgumu, viens no tā pamatprincipiem ir ciešāku ilgtermiņa līgumisku attiecību veidošana ar Moldovu, nākotnes perspektīvā neizslēdzot scenāriju, kad ES-Moldovas attiecības attīstās Līguma par Eiropas Savienību ietvaros.¹⁶⁰ Kā minēts, nozīmīgs Asociācijas līgumā ietvertais elements ir DCFTA, kā rezultātā Asociācijas līgums, atšķirībā no Partnerības un sadarbības līguma ir vairāk uz noteiktības/noteikumu izvirzīšanas mehānismu balstīts dokuments. To nosaka līgumā ietvertā DCFTA sadaļa, jo, lai Moldova iekļautos DCFTA (tātad arī piekļūtu Eiropas vienotajam tirgum), noteiktos termiņos ir jāizveido tikpat noteiktas administratīvās un institucionālās struktūras, kas nepieciešams dziļākas ekonomiskās sadarbības īstenošanai.

¹⁵⁸ Complaints rejected by the Constitutional Court of Moldova as being inadmissible (18.11.2014). *Constitutional Court of Moldova*. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=en&idc=7&id=602&t=/Overview/Press-Service/News/Complaints-rejected-by-the-Constitutional-Court-of-Moldova-as-being-inadmissible#sthash.tcBvOfmY.dpuf>

¹⁵⁹ Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part (2014). *Official Journal of the European Union*, L 260, Volume 57, 30.8.2014. 1.pants. http://eeas.europa.eu/moldova/pdf/eu-md_aa-dcfta_en.pdf.

¹⁶⁰ EU-Moldova Association Agreement “What does the Agreement offer?” Brussels: European Commission. 1.lpp. http://eeas.europa.eu/moldova/pdf/quick_guide_eu_md_aa_en.pdf

Asociācijas līgumam ir pieci atslēgas elementi¹⁶¹:

- **vērtības un principi**, t.i. Eiropas kopējās vērtības, kurās balstās abu pušu attiecības un reformu process – demokrātija, cilvēktiesības, pamatbrīvības, tirgus ekonomika un ilgtspējīga attīstība;
- **padziļināta sadarbība ārpolitikā un drošības politikā**, fokusējoties uz reģionālo stabilitāti, cīņu ar terorismu, konfliktu novēršanu un krīžu vadību;
- **DCFTA**, kas kā eiropeizācijas instruments iet ievērojami tālāk kā klasiskās reformas ekonomikas integrācijai, piedāvājot ne tikai uzlabotas tirdzniecības un investīciju iespējas, bet arī palīdzību tirdzniecības jomas reformu vadīšanā ar mērķi veicināt ekonomikas atlabšanu un Moldovas tirgus integrāciju starptautiskajos tirgos;
- **taisnīgums, brīvības un drošība**, kas aptver tiesiskumu, migrācijas jautājumus, cīņu ar terorismu, organizēto noziedzību, korupciju u.c.;
- **padziļināta sadarbības 28 sektorālajās jomās**.

2014. - 2017. gada Moldovas reformu programma un vienošanās par EKI finansējuma izlietojumu paredz, ka ieguldījumi un reformas tiks veiktas 3 prioritārajās jomās, kas nozīmīgas gan vispārējam Moldovas reformu procesam, gan lai sasniegtu DCFTA izvirzīto kritēriju. Šī finansējuma aploksne iekļauj publiskās administrācijas reformas (30 % finansējuma), lauksaimniecības un lauku attīstību (30 % finansējuma), kā arī policijas reformu un robežu pārvaldīšanu (20 % finansējuma).¹⁶² pārējais finansējums, t.sk. iespējamais papildus finansējums) paredzēts institūciju attīstībai (15 %) un pilsoniskās sabiedrības stiprināšanai (5 %).¹⁶³ Šajās trīs prioritātēs saskatāmas gan Moldovas intereses eiropeizēties, gan ES interese eiropeizēt Moldovu. Ņemot vērā Eiropā un tās kaimiņu reģionos notiekošos militāros konfliktus, to izraisīto bēgļu krīzi Eiropā, kā arī moldāvu izejību bez vīzām ceļot uz ES, savienības dalībvalstīm un institūcijām ir svarīgi, lai Moldova tiek galā gan ar robežkontroli un iespējamajiem patvēruma meklētājiem tādējādi stiprinot arī Eiropas drošību, kas panākams ar policijas un robežu pārvaldības reformām un stiprināšanu. Tāpat ES interesēs ir profesionāla, spēcīga un politiski neatkarīga publiskā administrācija, kas ir spējīga vadīt reformu procesu. Tas ne tikai paātrinās Moldovas

¹⁶¹ EU-Moldova Association Agreement “What does the Agreement offer?” Brussels: European Commission. 2. lpp. http://eeas.europa.eu/moldova/pdf/quick_guide_eu_md_aa_en.pdf

¹⁶² Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2020. Single Support Framework for EU support to the Republic of Moldova (2014-2017) (2013). Brussels: European Commission. 4. lpp. http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/pdf/key-documents/moldova_2014_2017_programming_document_en.pdf

¹⁶³ Turpat, 6.-7. lpp.

eiropizācijas procesu, bet arī straujāk integrēs Moldovu ES struktūrās. Savukārt Moldovai šīs trīs reformu jomu prioritātes nozīmē arvien ciešāku integrāciju Eiropā, kā arī ātrāku piekļuvi AP politikas piedāvājumiem “burkāniem”, kā arī saskan ar Moldovas nacionālās attīstības programmas Moldova 2020 mērķiem.

Parakstot Asociācijas līgumu Moldova attiecībā uz demokrātiju un cilvēktiesībām apņēmas stiprināt demokrātiskās institūcijas un uzlabot cilvēktiesību ievērošanas nosacījumus atbilstoši Eiropas normām. 2014. gada Moldovas Asociācijas līguma ieviešanas progress ziņojums norāda, ka Moldovā notikušās vēlēšanas no administrēšanas un procesa viedokļa ir notikušas demokrātiskāk kā iepriekš, tomēr Moldova nav spējusi nodrošināt minoritāšu pārstāvniecību procesā. Likums par politisko partiju un kampaņu finansēšanu, savā ziņā pateicoties sabiedrisko organizāciju iesaistei pieņemts 2015. gada aprīlī.¹⁶⁴

Vārda uz preses brīvības jomā Moldova ir viens no reģiona līderiem, lai arī ievērojami atpaliek no vidējā Eiropas līmeņa. Piemēram, *Freedom House* ziņojumā “*Freedom in the World*” par 2014. gadu, salīdzinot AP valstu rezultātus cilvēku un vispārējo brīvību ievērošanā, Moldova un Gruzija ir līderpozīcijās ar rezultātu 3 (skalā no 1 līdz 10, kur 1 apzīmē maksimālu brīvību).¹⁶⁵

Īpaši zīmīgi, ka Moldovā daudzu mediju patiesie īpašnieki joprojām nav zināmi, nav vērojamas arī likumdošanas izmaiņas, kas situāciju mainītu, tādējādi EK secina, ka Moldovas mediju tirgu kontrolē neliela politisko un biznesa interešu grupa. Moldova turpina pilnveidot likumdošanas normas, ieviešot pirms diviem gadiem pieņemto Tiesu reformu, tomēr, neskatoties uz nosacītajiem panākumiem šajā jomā, redzamas nepilnības reformas īstenošanā, piemēram, neparedzēti liels skaits tiesnešu veiksmīgi izturēja pārvērtēšanas procesu, kā arī kā nozīmīga problēma tiek saskatīta esošā likumdošana, kas nopietni iedragā prokuratūras, t.sk. ģenerālprokurora neatkarību.¹⁶⁶

Moldova turpina ieviest 2011. - 2015. gada pretkorupcijas stratēģiju, tomēr progress ir neliels. Progressa ziņojums norāda, ka Moldovas politisko un ekonomiskos sistēmu negatīvi turpina ietekmēt sistemātiska augsta līmeņa korupcija, ietekmējot reformu procesu arī citos jautājumos kā

¹⁶⁴ Council of Europe Action Plan to support democratic reforms in the Republic of Moldova 2013 – 2016 (2016). *Progress Review 2016*. Council of Europe. 4. lpp. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2884852&ScMode=1&DocId=2344730&Usage=2>

¹⁶⁵ Freedom in the World 2014 (2014). *Freedom House*. <https://freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202014%20Scores%20-%20Countries%20and%20Territories.pdf>

¹⁶⁶ Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova. Progress in 2014 and recommendations for actions (2015). Brussels: European Commission. 5. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/republic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf

tieslietas, veselības aprūpe, publiskie iepirkumi, muita u.c.¹⁶⁷ Par Moldovas dziļo korupcijas problēmu liecina arī *Transparency International* reitingi, kur 2013. gadā korupcijas uztveres indeksā Moldova ierindojās 102. vietā (starp 177 valstīm), 2014. gadā 103. vietā (starp 175 valstīm), 2015. gadā 103. vietā (starp 168 apskatītajām valstīm),¹⁶⁸ no Moldovas atpaliekot tikai tādām EKP politikā iesaistītajām valstīm kā Lībija, Sīrija, Ukraina, Ēģipte, Baltkrievija, Libāna un Azerbaidžāna.¹⁶⁹ Tas liecina, ka korupcijas uztveres rādītāji Moldovā principā nevis uzlabojas, bet tieši pretēji – pasliktinās, kas var negatīvi ietekmēt arī turpmākos eiroleizācijas procesus un reformu ieviešanas progresu, piemēram, turpmāku vīzu liberalizācijas rīcības plāna ieviešanu.

Ņemot vērā politisko un biznesa interešu grupu spiedienu, Moldovā joprojām ir “iestrēgušas” reformas publiskajā sektorā – tas ir vājš, politizēts, salīdzinoši neprofesionāls un ar augstu mainības pakāpi.¹⁷⁰ Tas spēcīgi ietekmē gan reformu vadīšanas procesu, gan Moldovas publiskās pārvaldes saskaņošanu ar ES, kas ir nozīmīgs eiroleizācijas elements. Jāatzīst, ka līdzīga situācija ar publiskās sektora kapacitāti vērojama arī citās AP (t.sk. EKP) valstīs, tādēļ 2014. - 2017. gada finanšu plānošanas periodā ES AP ietvaros ieviesusi instrumentus nacionālo institūciju stiprināšanai, lai tās spētu attīstīt likumdošanu un pārvaldības praksi atbilstoši ES normām, tādējādi veicinot reformu īstenošanas procesu, īpaši, attiecībā uz vienoto tirgu, mobilitāti un robežkontroli.¹⁷¹

2014. gada progresa ziņojums rāda, ka Moldovas pilsoniskās sabiedrība ir vāja, īpaši reģionos. Nacionālā stratēģija pilsoniskās sabiedrības attīstībai 2012. - 2015. gadam, kuras mērķis bija veicināt pilsoniskās sabiedrības lomu jaunu politiku ieviešanā un uzraudzībā, veicināt šo sabiedrības grupu finansiālo ilgtspēju un attīstīt aktīvas pilsonības ideju pēc būtības, tika ieviesta tikai daļēji. Par pilsoniskās sabiedrības vājumu politiskajos procesos liecina ne tikai tas, ka tā ir

¹⁶⁷ Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova. Progress in 2014 and recommendations for actions (2015). Brussels: European Commission. 6. lpp.

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/republic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf

¹⁶⁸ Corruption by Country / Territory (2015). *Transparency International*.

<https://www.transparency.org/country/#MDA>

¹⁶⁹ Implementation of the European Neighbourhood Policy. Statistics (2015). Brussels: European Commission. 7. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/enp-statistics-report-2014_en.pdf

¹⁷⁰ Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova. Progress in 2014 and recommendations for actions (2015). Brussels: European Commission. 9. lpp.

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/republic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf

¹⁷¹ Implementation of the European Neighbourhood Policy. Eastern Partnership Implementation Report. Brussels: European Commission. 5. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/enp-regional-report-eastern_partnership_en.pdf

maz aktīva, bet arī apstākļi, ka ļoti nedaudzas no sniegtajām iniciatīvām tika ņemtas vērā, ņemot vērā maz attīstīto lēmumu pieņēmēju/pilsoniskās sabiedrības konsultāciju mehānismu.¹⁷²

Progress ir vērojams ES un Moldovas ekonomiskās sadarbības laukā, attiecībā uz lauksaimniecības un lauku attīstību. Piemēram, valdība pieņēma nacionālo lauksaimniecības un lauku attīstības stratēģiju 2014. – 2020. gadam. Saskaņā ar 2014. gada novembrī pieņemto vienošanos, finansējums plāna īstenošanai tiks iegūts gan no valsts budžeta, gan ES un EIB resursiem.¹⁷³ Šī plāna pieņemšana, kā arī valsts un ES atbalsta sniegšana Moldovas lauksaimniekiem un lauku reģioniem liecina, ka Moldovas eiropeizācijā tiek pārņemtas arī politikas, kas raksturīgas ES paplašināšanās un dalībvalstu eiropeizācijai, t.i., tiek uzsākta atbalsta sniegšana jomai, kas ES iekšpolitikā ir viena no atslēgas jomām.

Ņemot vērā Krievijas ieviesto embargo Moldovas lauksaimniecības produkcijai (kas bija Krievijas atbildes reakcijas parakstītajam ES/Moldovas Asociācijas līgumam), ES viennozīmīgi bija Moldovas lielākais tirdzniecības partneris. Reaģējot uz Krievijas noteikto embargo, ES kā Moldovas partneris sniedza papildus atvieglojumus Moldovas preču importam ES. Tādējādi Moldovas integrācija DCFTA kļūst par arvien nozīmīgāku Moldovas politisko un ekonomisko prioritāti. Moldova jau ir uzsākusi tirdzniecības normu saskaņošanu atbilstoši ES *acquis communautaire* un ir vērojams progress.¹⁷⁴

Labs progress vērojams attiecībā uz ES-Moldovas mobilitātes partnerību, t.i. Moldova ir veiksmīgi ieviesusi normatīvos aktus, kas regulē migrāciju un patvēruma meklēšanas jautājumus, kā arī tiek risināti jautājumi attiecībā uz Moldovas un Ukrainas robežkontroles jautājumu, tādējādi cīnoties pret nelegālo migrāciju,¹⁷⁵ kas ir nozīmīgi gan kontrolējot bēgļu plūsmas no Ukrainas konflikta skartajiem reģioniem, gan strādājot pie Eiropas kopējā bēgļu uzņemšanas un bēgļu plūsmu kontroles jautājuma. Tāpat sasniegumi reformējot jautājumus, kas saistīti ar mobilitāti, kā minēts, ļāvuši Moldovai izcīnīt bezvīzu režīmu pilsoņu ceļošanai Šengenas zonā.

Progress vērojams arī transporta (t.sk. aviācijas) jomās, kur Moldovas normatīvie akti lielā mērā ir saskaņoti ar ES normām, ļaujot integrēt sektorus. Tāpat ir uzsākti enerģētikas sektora

¹⁷² Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova. Progress in 2014 and recommendations for actions (2015). Brussels: European Commission. 7. lpp.

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/repulic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf

¹⁷³ Turpat, 11. lpp.

¹⁷⁴ Turpat, 11.-13. lpp.

¹⁷⁵ Turpat, 14. lpp.

infrastrukturā projekti, veicinot arī enerģētikas sektora integrāciju vienotajā ES enerģētikas tirgū, tādējādi nākotnē mazinot Moldovas enerģētisko atkarību.¹⁷⁶

Nemot vērā to, ka AP tiek īstenota arī caur daudzpusējās sadarbības mehānismu, ņemot vērā pēdējo 2014. gada ziņojumu par AP politikas ieviešanas progresu, ievērojami ir uzlabojusies gan ES divpusējā, gan daudzpusējā sadarbība ar AP partnervalstīm kopējās drošības un aizsardzības jomā. Tajā skaitā Moldova ir viena no tā, kas uzsākusi regulāras divpusējas konsultācijas ar ES ekspertu līmenī, kā arī kopā ar Gruziju un Ukrainu ir uzsākusi arī dalību ES mācību un militārajās misijās.¹⁷⁷ Tāpat notikuši arī progresīvi AP partnervalstu un ES dialogi par cilvēktiesību un vispārējo brīvību ievērošanu, Arī Moldova aktīvi strādā pie starptautisko normu ieviešanas nacionāla līmenī. Moldova arīdza veiktīgi ievieš normatīvus, kas attiecas uz vides un pārtikas drošības jautājumiem, tādējādi veicinot atbilstību ar iekļaušanās DCFTA kritērijiem. Tāpat Moldova ir viena no tām četrām AP partnervalstīm, kas ir veiktīgi noslēgusi ietvara vienošanās par dalību dažādos ES finansēto projektos kā *Horizon 2020* u.c., tādējādi sekmējot sektorālu reformu īstenošanu.¹⁷⁸

Rezumējot līdz šim paveikto tomēr jāsecina, ka šajā laika posmā Moldovā vismazākais progress bija novērojams attiecībā uz mediju caurspīdīgumu, tieslietu jomas sakārtošanu un publikās administrācijas reformām, kur galvenais iemesls, kas kavē reformu ieviešanu ir jau iepriekš minētā korupcijas problēma, kā arī dažādas politiskās intereses, kas tiek izmantotas gan vēlēšanu procesa ietekmēšanā (caur medijiem, kuru patiesie īpašnieki nav zināmi) un publikās administrācijas reformu īstenošanā, t.sk. fiskālās politikas decentralizācija. Pilsoniskā sabiedrība Moldovā joprojām ir vāja, lai arī ir vērojams progress attiecībā uz tās iesaisti politiskajos procesos. Principā nekāds progress nav novērojams attiecībā uz valsts autonomo (Gagauzija un Piedņestra) reģionu situācijas stabilizāciju. Neliels progress novērojams DCFTA prasību izpildē, piemēram, attiecībā uz brīvu preču kustību un tehnisko un muitas normu izpildi. Investīciju klimats ir drīzāk nelabvēlīgs (Pasaules Bankas “*Doing Business*” indeksā uz 2015. gadu Moldova ierindota 63. vietā, kas ir pozitīvs kāpums, salīdzinot ar 2014. gadu (78. vieta), ievērojami atpaliekot no,

¹⁷⁶ Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova. Progress in 2014 and recommendations for actions (2015). Brussels: European Commission. 16. lpp.

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/repulic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf

¹⁷⁷ Implementation of the European Neighbourhood Policy. Eastern Partnership Implementation Report. Brussels: European Commission. 4. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/enp-regional-report-eastern_partnership_en.pdf

¹⁷⁸ Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova. Progress in 2014 and recommendations for actions (2015). Brussels: European Commission. 10. lpp.

http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/repulic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf

piemēram, Gruzijas).¹⁷⁹ Tas skaidrojams gan ņemot vērā ekonomiskās izaugsmes tempu palēnināšanos, gan lielos korupcijas apjomus, gan skaļi izskanējušo banku skandālu. 2014. gadā vērojams arī neliels, tomēr nepietiekams progress Moldovas AP Rīcības plāna ieviešanā, piemēram, tika pieņemta tieslietu sektora reformu stratēģija.¹⁸⁰

Tā kā progresa ziņojums ne tikai parāda gada (un arī ilgākā termiņa) sasniegumus integrācijas procesā, bet arī neveiksmes, nozīmīgi ir arī EK sniegtie ieteikumi, kas lielā mērā norāda uz Moldovas nākamā gada indikatīvo eiropeizācijas prioritāšu plānu. Piemēram, Asociācijas līguma ieviešanas progresa ziņojumā par 2014. gadu ir norādīts, ka Moldovai nepieciešams strādāt pie konstitūcijas labojumiem, lai nākotnē novērst atkārtotu ilgstošu politisko krīzi, kad valstī principā ilgstoši nav valdības. Tāpat jāintensificē cīņa ar korupciju un jāstrādā pie prevencijas, jāstiprina tiesiskā sistēma, lai novērstu reiderisma gadījumus, jo šie faktori Moldovā ietekmē ne tikai politisko stabilitāti, bet arī reformu ieviešanu daudzās jomās, tajā skaitā attiecībā uz atbilstību DCFTA un ekonomikas stabilizāciju.¹⁸¹

Raugoties uz pozitīvo, atbilstoši Moldovas Asociācijas līguma ieviešanas progresa ziņojumam, 2014. gads Moldovas iekšpolitiskajā dzīvē, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem ir bijis salīdzinoši stabils. 2014.gada jūnijā parakstītais Asociācijas līgums, t.sk. DCFTA, Moldovā uzreiz tika ratificēts. No 2014. gada aprīļa Moldovas pilsoņi var ceļot Šengenas zonā bez vīzām, nodrošinot praktiskus ieguvumus no Moldovas un ES sadarbības.¹⁸² Tas nozīmē, ka kopumā Moldova veiksmīgi īsteno savu AP programmu un AP divpusējās sadarbības formas instrumenti kopumā šajā valstī strādā efektīvi situācijās, kas no reformu īstenošanas ir atkarīga praktisko (t.sk. ekonomisko) labu iegūšana, par ko liecina Moldovas spēja, parakstot Asociācijas līgumu, tikt pie AP vērtīgākajiem “burkāniem”.

“Vairāk par vairāk” princips AP ietvaros strādā gan attiecībā uz politisku/reformu attīstību, gan uz finansiālas palīdzības sniegšanu, tādējādi valstīm, kas efektīvāk strādā atbilstoši individuāli izveidotai reformu (eiropeizācijas) programmai, tiek piešķirti arī lielāki bonusi no ES – ekonomiska integrācija un piekļuve vienotajam tirgum (DCFTA), mobilitātes partnerība un lielāks ES finansiālais atbalsts (gan caur ENI, gan dažādām programmām).¹⁸³ Piemēram, jau minētās AP

¹⁷⁹ Economy Rankings “Doing Business” (2015). *World Bank*. <http://www.doingbusiness.org/rankings>

¹⁸⁰ Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova. Progress in 2014 and recommendations for actions (2015). Brussels: European Commission. 2.-3. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/repulic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf

¹⁸¹ Turpat, 4. lpp.

¹⁸² Turpat, 2. lpp.

¹⁸³ European Neighbourhood Policy. How does it work? *European External Action Service*. http://eeas.europa.eu/enp/how-it-works/index_en.htm

aktīvākās un reformu ieviešanā veiksmīgākās valstis – Moldova, Ukraina un Gruzija - , atbilstoši centieniem, saņēma papildu finansējumu tā saukto lietussargu programmu (*umbrella programmes*) ietvaros, Moldovai 2014. gadā papildus saņēmot 30 miljonus eiro.¹⁸⁴

Ņemot vērā to, ka Moldova ir noslēgusi gan Asociācijas līgumu, kas sevī ieļauj DCFTA izveides un integrācijas faktoru, kā arī pieder pie tām valstīm, kam jaunajā finanšu plānošanas periodā piešķirts viens no lielākajiem finansējumiem no ENI un citiem avotiem turpmāko reformu īstenošanai, var secināt, ka Moldova patiešām ir viena no tām AP partnervalstīm, kas visefektīvāk īstenojusi tai noteikto reformu programmu, ir eiropeizējusies un ar skaidru eiropeiskas nākotnes orientāciju.

Tomēr, ņemot vērā Moldovas progresu attiecībā uz tās “eiroepizācijas programmas” ieviešanu, jāsecina, ka Moldova spēj pietiekami ātri un kvalitatīvi īstenot reformas tajās jomās, kur reformu īstenošanas progress un to noslēgšana nozīmē praktiskus un ekonomiskus ieguvumus, piemēram, iespēju Moldovas pilsoņiem ceļot Šengenas zonā bez vīzām, kā arī perspektīvā iekļauties Eiropas vienotajā tirgū. Šo progresu lielā mērā ietekmē arī EK izmantotais eiroepizācijas noteikumu izvirzīšanas mehānisms un divpusējās sadarbības formāts, kas arī nodrošina lielāku ES iesaisti reformu vadīšanas, t.sk. kvalitātes procesā. Savukārt situācijās, kad reformas tiek īstenotas vairāk caur socializācijas mehānismu un daudzpusējās sadarbības formātu, progress ir salīdzinoši neliels. Tas skaidrojams ar to, ka reformu īstenošana valsts pārvaldes, tieslietu u.c. jomās, attiecībā uz demokratizāciju, minoritāšu tiesību ievērošanu, valsts pārvaldes efektivitātes veicināšanu, tiesiskumu utt. ir politiski “dārgas”. To ietekmē tādi iekšpolitiskie faktori kā augsts korupcijas līmenis, atsevišķi spēcīgi politiskie aktori un interesu grupas, tas, ka valstij vēsturiski raksturīga nepastāvīga politiskā sistēma, regulāras politiskās krīzes un teritoriāli konflikti, kā arī tas, ka par šādu jomu reformu īstenošanu Moldovai netiek piedāvāti kādi nozīmīgi ieguvumi, piemēram, potenciāla dalība ES.

¹⁸⁴ Implementation of the European Neighbourhood Policy. Eastern Partnership Implementation Report. Brussels: European Commission. 5. lpp. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/enp-regional-report-eastern_partnership_en.pdf

SECINĀJUMI

ES KĀDP stratēģijas dokuments tiek ievadīts ar atziņām par to, ka Eiropa vēl nekad tik ilgu laiku nav bijusi brīva, droša, stabila un pārtikusi, kas lielā mērā noticis pateicoties ES radīšanai un no tā izrietošajai Eiropas valstu sadarbībai, tiesiskuma un demokrātijas attīstībai kontinentā, kas noticis pateicoties ES turpmākajiem paplašināšanās procesiem, par realitāti padarot vīziju par vienotu, drošu un stabilu kontinentu.¹⁸⁵ Šī iemesla dēļ ES stratēģisko interešu īstenošanā nozīmīga ir ES 2004. gadā uzsāktā EKP un vēlāk, 2009. gadā prezentētā šīs politikas austrumu dimensija – AP, kuru abu mērķis ir stiprināt ES un tās kaimiņvalstu attiecības, palīdzot valstīm ekonomisko un demokrātisko reformu īstenošanā, tādējādi palīdzot uzlabot gan ES, gan tās kaimiņvalstu drošību un stabilitāti.

Līdzšinējā ES pieredze, eiropeizējot Centrāleiropas un Austrumeiropas valstis bija vainagojusies panākumiem, jo šīs valstis īstenoja nepieciešamās politiskās un ekonomiskās reformas, lai salīdzinoši neilgā laika posmā pēc Aukstā kara beigām spētu kļūt par ES kandidātvalstīm un dalībvalstīm. Šādi ES panākumi kādreizējo Austrumu kaimiņu eiropeizācijā lika secināt, ka iespējams strādāt arī tālāk aiz paplašinātās ES robežām, tādējādi stiprinot stabilitāti un drošību plašākā Eiropā.

2009. gadā uzsāktā AP politikas iniciatīva ir īpaša ar to, ka, lai arī perspektīvā negarantē dalībvalsts statusu ES, tā pirmo reizi uzsāk padziļinātu sadarbību ar ES austrumu kaimiņvalstīm – Armēniju, Azerbaidžānu, Baltkrieviju, Gruziju, Moldovu un Ukrainu, paplašinot ES tuvāko “draugu loku”, kas īpaši nozīmīgi pašreizējos ģeopolitiskajos apstākļos, kad šīs valstis, piedzīvojot jaunu attīstības posmu pēc neatkarības atgūšanas 90. gadu sākumā atrodas vienlaikus gan apdraudējuma, gan izvēles situācijā, lemjot par savu turpmāko politisko un ekonomisko attīstību. Šīs politikas prioritārais mērķis ir sešu minēto valstu ekonomiskās integrācijas un politiskās asociācijas veicināšana ar ES, lai novērstu jaunu robežšķirtņu veidošanos starp ES un tās kaimiņvalstīm, veicinot izaugsmi, stabilitāti un drošību reģionā, kā arī piedāvājot šīm valstīm privilīģētas attiecības ar ES.¹⁸⁶

Kā minēts, AP darbojas divējādos formātos – divpusējā un daudzpusējā sadarbība, katram no šiem formātiem piedāvājot specifiskākus instrumentus un finansējumu reformu veikšanai

¹⁸⁵ A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy (2003). Brussels: European Commission. 1. lpp. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>

¹⁸⁶ Eiropas kaimiņattiecību politika (2015). Informācijas lapas par Eiropas Savienību. 1., 3. lpp. . http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/1v/FTU_6.5.4.pdf

partnervalstīs, veicinot to asociāciju ar ES, t.i., veicinot šo valstu eiropeizāciju. AP instrumenti izstrādāti, ņemot vērā šo valstu politisko un ekonomisko realitāti un individuāli nepieciešamās reformas, lai to iedzīvotājiem un valstij kopumā sniegtu redzamus ieguvumus, uzsverot individuālu pieeju katrai valstij.¹⁸⁷

AP individuālo pieeju katrai valstij vispirms jau nosaka šīs politikas iniciatīvas jauninājums iepretim EKP – divpusējās sadarbības formāts. Tā ietvaros AP partnervalstīm tiek izstrādāti individuāli Rīcības plāni un periodiskas stratēģijas, vēlāk, sasniedzot noteiktu reformu progresu arī Asociācijas līgums, ar kura palīdzību starp ES un konkrēto valsti tiek dibinātas ciešākas līgumiskās attiecības, kā arī potenciāli tiek piedāvāti jauni praktiski ieguvumi no tām paredzētās reformu programmas īstenošanas.

Neskatoties uz to, ka AP politikas iniciatīva tika prezentēta kā jauna un uzlabota EKP versija, tā ir saņēmusi gan pozitīvu vērtējumu, gan pietiekami daudz kritikas. AP pozitīvā iezīme ir tā, ka pati politika un tās pieeja katrai no partnervalstīm nav konstanta, t.i., tās piedāvājums reaģē uz katras valsts (t.sk. reģiona) reālo politisko un ekonomisko situāciju un sasniegumiem reformu īstenošanā, tā tiek pārskatīta, lai pielāgotu AP instrumentus, ņemot vērā līdzšinējos sasniegumus un neveiksmes - tiek domāts par to, ka nepieciešams motivējošāks mehānisms instrumentu ieviešanā, piemēram, domājot par to, kā atalgot valstis, kas veiksmīgāk īsteno reformas, tādējādi ne tikai motivējot tās turpmākam progresam reformu ieviešanā, bet arī stimulējot mazāk veiksmīgās partnervalstis aktīvākai darbībai.¹⁸⁸ Neskatoties uz AP mainīgo politisko un ekonomisko piedāvājumu, kas šajā gadījumā ir pozitīvs faktors, šī politikas iniciatīva tomēr ir saņēmusi vairāk kritikas kā atzinīgu novērtējumu.

Apskatot dažādu AP partnervalstu progresu reformu īstenošanā un vispārēju motivāciju iesaistīties, jāsecina, ka AP ir pieci nozīmīgākie vājie punkti. Pirmkārt, AP kā eiropeizācijas mehānisms lielākoties tiek izmantota socializācija, nevis noteikumu izvirzīšanas mehānisms, tādējādi partnervalstis netiek pietiekami motivētas īstenot reformas, īpaši jomās, kas attiecas uz ES pamatvērtībām – tiesiskumu, demokrātiju, cilvēktiesību ievērošanu un labu pārvaldību. Otrkārt, lai arī AP paredz partnervalstu kapacitātes ņemšanu vērā, realitātē, apskatot valstu individuālās reformu programmas, šis AP īstenošanas elements ir apšaubāms. Treškārt, AP reformu piedāvājums partnervalstīm liecina par ES vēlmi eiropeizēt šīs valstis, transformējot tās, nevis

¹⁸⁷ Eastern Partnership (2008). *Communication from the Commission to the European parliament and the Council*. Brussels: Commission of the European Communities. 2.-3. lpp. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0823&from=EN>

¹⁸⁸ De Micco, Pasquale, Rey, Benjamin (2016). *Eiropas Kaimiņattiecību politika*, Informācijas lapa par Eiropas Savienību 1.-2. lpp. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU_6.5.4.pdf

veicinot atsevišķus pielāgošanas procesus. Tomēr praktiskie un ekonomiskie ieguvumi, kas tiek piedāvāti AP politikas ietvaros šķiet nesamērīgi, jo dalībvalsts statuss netiek piedāvāts. Ceturtkārt, ņemot vērā AP partnervalstu ģeogrāfisko novietojumu un iekšpolitisko situāciju, ieguvumi no reformu īstenošanas un eiropeizācijas vairākām partnervalstīm neatsver politiskos un ekonomiskos zaudējumus, kas iespējami, tuvinoties ES. Piektkārt, ES nav noteiktas mērauklas, pēc kuras mērīt reformu ieviešanas (eiropeizācijas) progresu; arī atslēgas dokumenti attiecībā uz AP valstu programmām ir veidoti deklaratīvā formā, mudinot valstis veicināt reformu ieviešanu noteiktās jomās.

Vērtējot Moldovas eiropeizācijas procesu AP instrumentu ietekmē, t.sk. vērtējot to, kā nākotnē potenciāli varētu attīstīties Moldovas un ES attiecības, jāsecina, ka kopumā attiecību dinamika ir pozitīva. Moldova ar ES ar mainīgiem panākumiem sadarbojas jau kopš 1994. gada. Laika gaitā šīs attiecības no apņemšanās strādāt kopīgi ir attīstījušās par līgumiskām attiecībām caur kopēju Rīcības plānu, kopš 2014. gada arī Asociācijas līguma ietvaros. Tādējādi Moldovas un ES savstarpējās attiecības ne tikai juridiski (līgumiski) kļuvušas ciešākas, Moldovai apņēmoties īstenot reformas gan jomās, kas saistītas ar ES pamatvērtībām kā demokrātiju, tiesiskumu, cilvēktiesību ievērošanu utt., bet arī ekonomiski tuvākas, ES kļūstot par Moldovas ciešāko ekonomiskās sadarbības partneri, kā arī Asociācijas līguma ietvaros perspektīvā Moldovai piedāvājot iekļaušanos Eiropas vienotajā tirgū caur DCFTA.

Kopš 2009. gada, kad Moldovā valdības vadības grožus savās rokās pārņēma proeiropeiskās partijas, nospraužot valsts stratēģisko mērķi - nākotne Eiropā caur demokratizāciju, ekonomiskām, sociālām un politiskām reformām,¹⁸⁹ Moldova ir piedzīvojusi nosacītu progresu vairākās jomās. Piemēram, Moldova ir spējusi īstenot reformas Mobilitātes partnerības ietvaros, tādējādi 2014. gadā panākot vīzu liberalizācijas režīmu, kas ļauj Moldovas pilsoņiem ceļot Šengenas zonā bezvīzu režīmā. Šo reformu īstenošana nozīmīga ne tikai Moldovai, bet arī ES, ņemot vērā drošības situāciju Eiropā un nepieciešamību kontrolēt ES ārējās robežas. Progress ir vērojams arī ES un Moldovas ekonomiskās sadarbības laukā, gan ņemot vērā nelielo progresu DCFTA kritēriju izpildē, gan, piemēram, attiecībā uz lauksaimniecības un lauku attīstību, kur saskaņā ar Moldovas nacionālās lauksaimniecības un lauku attīstības stratēģiju 2014. - 2020. gadam, turpmāk šis sektors varēs saņemt arī ES un EIB finanšu resursus.¹⁹⁰ Pozitīvas tendences

¹⁸⁹ Putinā, Natalia, Bevziuc, Victoria (2014). The European Dimension of Political Process in Moldova and Georgia: Realities and Perceptions. *Eurolimes. Autumn2014, Vol. 18.* 173. lpp.

¹⁹⁰ Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova. Progress in 2014 and recommendations for actions (2015). Brussels: European Commission. 11. lpp.
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/republic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf

vērojamas arī attiecībā uz transporta un enerģētikas sektoriem, kur īstenotās reformas pakāpeniski, tomēr turpina ļaut šiem Moldovas tautsaimniecības sektoriem ietgrēties ES struktūrās, gan veicinot Moldovas un ES turpmāko ekonomisko sadarbību, gan kalpojot kā pamats tam, lai veicinātu enerģētikas sektora integrāciju vienotajā ES enerģētikas tirgū, tādējādi nākotnē mazinot Moldovas enerģētisko atkarību.¹⁹¹

Jāatzīmē, ka visas augstāk minētās AP instrumentu ietekmē ieviestās reformas Moldovā, lai arī kalpo gan ES, gan Moldovas stratēģiskajām, t.sk. drošības interesēm, tiešā veidā noved pie ekonomiskiem ieguvumiem Moldovai. Tas ļauj secināt, ka Moldova spēj pietiekami efektīvi īstenot tās reformas, kas sola praktiskus un ekonomiskus ieguvumus. Viens no iemesliem tam ir apstākļi, ka šo iegumu (AP “burkānu”) iegūšana prasa ļoti konkrētus sasniegumus, ko nosaka EK izmantotais eiropēizācijas noteikumu izvirzīšanas mehānisms un divpusējās sadarbības formāts, kas arī nodrošina lielāku ES iesaisti reformu vadīšanas, t.sk. kvalitātes procesā.

Pavisam citāda aina Moldovas eiropēizācijas procesa progresā vērojama tieši jomās, kas attiecas uz ES pamatvērtību ievērošanu. Dažādu politisko un ekonomisko interešu grupu spiediena rezultātā ir iestrēgušas nozīmīgas reformas, kas attiecas uz cilvēktiesību ievērošanu, demokratizāciju un tiesiskumu. Piemēram, Moldovā situācija korupcijas jomā nevis uzlabojas, bet tieši pretēji – pasliktinās. Nav īstenotas reformas, kas attiecas uz tieslietu jomas sakārtošanu un publikās administrācijas reformām, kur galvenais iemesls, kas kavē reformu ieviešanu ir jau iepriekš minētā korupcijas problēma, kā arī dažādas politiskās intereses, kas tiek izmantotas vēlēšanu procesa ietekmēšanā. Moldovā joprojām ir ļoti vāja pilsoniskā sabiedrība, kura nespēj kvalitatīvi iesaistīties politiskajos procesos, jo tās kapacitāte ir nepietiekama, lai konkurētu ar politiskajiem un ekonomiskajiem interešu grupējumiem. Moldovā joprojām ir iestrēgušas reformas publiskajā sektorā. Tas izšķiroši ietekmē gan reformu vadīšanas procesu minētajās jomās, gan Moldovas publiskās pārvaldes saskaņošanu ar ES, kas ir nozīmīgs eiropēizācijas elements. Principā nekāds progress nav vērojams attiecībā uz Piedņestras konflikta noregulējumu, lai arī no ES puses ir izstrādāti dažādi uzticības veicināšanas instrumenti un programmas ar mērķi veicināt vienotas Moldovas izveidi.

Neliels vai nekāds progress šajās jomās varētu būt skaidrojams ar to, ka attiecībā uz šo jomu reformām ES piedāvātā politika principā neizvirza nekādus reālus taustāmus ieguvumus, tātad arī noteikumus, t.i., šo reformu īstenošanas process notiek drīzāk caur socializācijas, nevis noteikumu

¹⁹¹ Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova. Progress in 2014 and recommendations for actions (2015). Brussels: European Commission. 16. lpp.
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/republic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf

izvirzīšanas mehānismu. Ārpus AP instrumentiem un to ieviešanas mehānismiem te nozīmīgu lomu spēlē arī Moldovas iekšpolitiskie apstākļi, kam raksturīga korupcija, vāja politiskā un valsts pārvaldes sistēma, kā arī vēsturiskais attiecību saspīlējums ar Krieviju.

Attiecībā uz šo reformu īstenošanu, autori norāda, ka Moldovas valdība nekonzentrējas uz politisko reformu īstenošanu, kas ir viens no svarīgākajiem elementiem eiropeizācijai, bet vairāk koncentrējas un veiksmīgāk novada reformas, kuru rezultātā var tikt pie AP “burkāniem”.¹⁹² Tādējādi reformas šajās jomās ir drīzāk kosmētiskas, ar mērķi radīt ilūziju, ka Moldovas eiopeizācijā šajās jomās ir vērojams progress, ar mērķi iegūt finansiālu atbalstu.

Moldovai pieejams EKI finansējums tās Asociācijas līgumā un rīcības plānos paredzēto reformu īstenošanai liecina, ka Moldova tomēr joprojām ir viens no veiksmīgākajiem un motivētākajiem ES partneriem AP ietvaros. To nosaka EK izmantotā “vairāk par vairāk” stratēģija, kad par labāku progresu reformu ieviešanā valsts saņem lielāku atbalstu. Moldovas gadījumā par to liecina gan 2014.-2020.gada periodā pieejamais finansējums AP ietvaros, gan parakstītais Asociācijas līgums, kas ietver DCFTA elementu, gan jau panāktā vīzu režīma liberalizācija.

Kopumā jāsecina, ka AP piedāvājums Moldovai ir saistošs, īpaši piedāvājums, kas attiecas uz ekonomisko sadarbību, t.sk. iekļaušanos DCFTA, vīzu liberalizāciju un sadarbību enerģētikas jomā. To nosaka gan Moldovas iekšpolitiskā situācija un vēsture, gan Moldovas ekonomikas struktūra un tās vājums, atkarība no Krievijas. Tādējādi AP “burkānu” piedāvājums kā motivējošais AP elements ir efektīvs Moldovas eiopeizācijas sekmēšanā, par ko liecina reformu īstenošana šajās jomās.

Roberts Ladrehs norāda, ka eiopeizācija izpaužas trīs dimensijās: politika/iekšpolitika (politics); valsts pārvalde/politiskās institūcijas (polity); īstenotās politikas (policy).¹⁹³ Moldovas eiopeizācijas procesā redzams, ka principā eiopeizācija ir novērojama tikai attiecībā uz īstenotajām politikām, t.i. nacionālās pārvaldes un tiesību normu saskaņošanā ar ES normām un nacionālas politikas veidošanā saskaņā ar ES politikām. Ņemot vērā to, kurās jomās Moldova ir veiksmīga reformu īstenošanā un kurās nav, secināms, ka konkrētās valsts gadījumā efektīvs AP politikas ieviešanas mehānisms ir noteikumu izvirzīšana (noteiktība), bet socializācijas mehānisms nav efektīvs reformu īstenošanā, jo par reformu īstenošanu netiek iegūti nekādi labumi, kas nes finansiālus ieguvumus.

¹⁹² Kostanyan, Hrant (2016). Why Moldova's European integration is failing. *Centre for European Policy Studies, 3 March 2016*. <https://www.ceps.eu/publications/why-moldova%E2%80%99s-european-integration-failing>

¹⁹³ Ladrech, Robert (2010). *Europeanization and National Politics*. New York: Palgrave MacMillan, 9.-11. lpp.

Apskatot Tanjas Bērcelas izvirzītos trīs veidus/intensitātes pakāpes, kā eiropeizācija ietekmē dalībvalstis – absorbcija, piemērošanās, transformācija¹⁹⁴ – secināms, ka Moldovas gadījumā eiropeizācijas intensitāte atkarībā no jomas vairē starp absorbciju un piemērošanos, jo Moldova reformas, kas nepieciešamas, lai iegūtu AP politikas bonusus spēj absorbēt vai pielāgot esošos procesus, politiku un institūcijas, nemainot to būtiskas iezīmes, kas tiek panākts, piemēram, “ielāpot” jaunās politikas un institūcijas esošajās, tās pēc būtības un pamata struktūras nemainot, kā rezultātā iekšpolitiski izmaiņas ir vērtējamas kā vidējas intensitātes.

Tādējādi **izvirzītā hipotēze ir apstiprinājusies**. Tas skaidrojams ar to, ka, lai arī Moldova ir piedzīvojusi ievērojamu progresu (eiropeizāciju) kopš AP iniciatīvas uzsākšanas, vērtējot eiropeizāciju pēc būtības, Moldovas gadījumā tā ir ļoti nepilnīga. Moldovas gadījumā eiropeizācija ir veiksmīga tad, ja ir motivējošie elementi (praktiski ekonomiski ieguvumi), kas Moldovas gadījumā ir saistoši, kā arī tad, ja reformu īstenošana tiek vadīta caur noteikumu izvirzīšanas mehānismu, divpusējās sadarbības formāta ietvaros.

Gan Moldovai, gan citām AP partnervalstīm nozīmīgs eiropeizācijas procesa faktors ir iekšpolitiskā situācija, Krievijas faktors, kā arī robežkonflikti, kas atkarībā no konkrētās valsts var būt vai nu eiropeizāciju (vai eiropeizācijas ideju pēc būtības) motivējošs vai kavējošs faktors.¹⁹⁵ Kopumā vērtējot AP progresu, secināms, ka, ņemot vērā valstu ģeogrāfisko novietojumu, ārpolitisko kursu, ekonomikas struktūru un tās ciešo saikni un atkarību no Krievijas, AP motivējošies elementi kā DCFTA un vīzu liberalizācija visām AP valstīm nav pietiekami motivējoši, lai riskētu ar attiecību saasinājumu ar Krieviju. Par to liecina, gan EKP progresa ziņojumi par visu AP partnervalstu kopējo progresu, gan faktiskā situācija, ka AP sešas valstis ir nosacīti sadalītas divās kategorijās: valstis ar skaidrām ES orientētām ambīcijām – Moldova, Gruzija un Ukraina, un valstis, kur ieinteresētība ciešākai sadarbībai vai dalībai ES nav tik spēcīga vai viennozīmīga – Azerbaidžāna, Armēnija un Gruzija.¹⁹⁶ Tādējādi secināms, ka, ja ES nākotnes perspektīvā vēlas vienlīdz ciešas saites ar visām AP politikā iesaistītajām valstīm, ir nepieciešams stingrāk pieiet valstu reālās individuālās programmas izstrādēm, t.sk. AP partnervalstīm būtu jāpiedāvā vairāk motivējošo elementu, lai veicinātu to eiropeizācijas procesus.

¹⁹⁴ Börzel, Tanja A. Risse, Thomas (2010). When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration online Papers (EIoP) Vol. 4 (2000) N°15*. 10. lpp. <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>

¹⁹⁵ Kostanyan, Hrant (2016). Why Moldova's European integration is failing. *Centre for European Policy Studies, 3 March 2016*. <https://www.ceps.eu/publications/why-moldova%E2%80%99s-european-integration-failing>

¹⁹⁶ Kuyumdzhieva, Zhaneta (2012). The Results of the “Europeanisation” Test for the Six Eastern Partners of the EU. *euinside*. <http://www.euinside.eu/en/news/results-on-europeanisation-test-for-the-six-eastern-partnership-states>

No šiem secinājumiem lielā mērā izriet arī AP politikas nākotnes izaicinājumi. Piemēram, vērtējot perspektīvās Moldovas un ES attiecības, kā AP turpmākās efektivitātes, eiropeizējot Moldovu, nozīmīgāko izaicinājumu var uzskatīt Moldovas iekšpolitisko stabilitāti, jo šobrīd draudus rada nestabila proeiropeiskā koalīcija, skandāli, korupcija un iestrēgušais Piedņestras konflikts. Šo draudu novēršanai ES AP politikas ietvaros būtu aktīvāk jāstrādā tieši pie Moldovas reformu procesiem, kas attiecas uz tām divām eiropeizācijas dimensijām, kurās šobrīd Moldovā progress principā nav novērojams vai ir ļoti neliels, t.sk. turpmāko sadarbību balstot tajā, kas minēts kā AP politikas pamats - demokrātijas, likuma varas un cilvēktiesību stiprināšana, papildinot tos ar minoritāšu tiesību aizsardzību un tiekšanos uz modernas tirgus ekonomikas izveidi un vispārējas attīstības veicināšanu,¹⁹⁷ šo reformu procesā izmantojot noteiktības mehānismus. Piemēram, izvirzot konkrētas demokratizācijas un tiesiskuma reformas kā priekšnoteikumu EKI finansējuma saņemšanai vai piekļuvei Eiropas vienotajam tirgum.

Secināms, ka AP instrumenti kopumā nav bijuši efektīvi Moldovas eiropeizācijas procesu veicināšanā, jo eiropeizācija vērojama tikai jomās, kur reformu realizēšana nozīmē ekonomiskus un tūlītējus ieguvus, savukārt principā nekāds progress nav novērojams jomās, kas attiecas uz ES pamatvērtībām, kas ES dalībvalstu un kandidātvalstu gadījumā ir viens no nozīmīgākajiem eiropeizācijas elementiem. Moldovas proeiropeisko orientāciju nosaka gan tās ģeogrāfiskais novietojums, gan vājā ekonomika un tās struktūra un valsts vēsture, kas liek meklēt sabiedrotos un sadarbības partnerus ārpus Krievijas interešu loka.

Nemot vērā minētos faktoros, kas kavē Moldovas eiropeizācijas procesu, kā korupcija un nestabila proeiropeiska valdība, jāsecina, ka noteikumu attīstība šajos divos aspektos var izrādīties izšķiroša, nosakot ES un Moldovas turpmāko attiecību scenāriju. T.i., proeiropeiskās koalīcijas valdības beigas, ko var izaukt valstī nemitīgi noteikošie protesti pret valdību, kā arī augstie korupcijas rādītāji, var novest pie situācijas, kad Moldovas valdības grožus savās rokās pārņem kādreiz valdību ilgstoši vadījusī komunistiskā partija, kas var ne tikai iedragāt ES un Moldovas attiecības, bet arī apstādināt valsts eiropeizācijas reformu programmu, tādējādi ietekmējot arī drošības un stabilitātes situāciju visā Eiropā. Līdzīgu efektu var radīt arī korupcijas problēmas nerisināšana, jo tā ne tikai kavē demokratizācijas reformu ieviešanu, bet laika gaitā, iespējams, arī ietekmēt ES labvēlību pret Moldovu kā vienu no motivētākajām un veiksmīgākajām AP partnervalstīm.

¹⁹⁷ Eastern Partnership (2008). *Communication from the Commission to the European parliament and the Council*. Brussels: Commission of the European Communities. 3. lpp. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0823&from=EN>

Ir skaidrs, ka bieži vien novērojāmā ES “rozā briļļu” pieja darbā ar AP partnervalstīm izriet no ES startēģiskajām un drošības interesēm, t.sk. ietekmējoties no nestabilās situācijas reģionā. Tomēr, ņemot vērā AP politikā ieguldīto finansējumu, ES būtu jāspēj no šīs politikas gūt lielāku atdevi, t.i., redzēt rezultatīvāku reformu procesu dalībvalstīs. Neapšaubāmi, šo procesu ietekmē gan valstu iekšpolitiskās situācija, gan ārpolitiskā orientācija, tomēr, ja ES caur AP politiku patiešām vēlas eiropeizēt šīs politikas partnervalstis, ne tikai nodrošinot ekonomisko sektoru integrāciju, bet arī asociāciju ar ES vērtībām, AP politikas ietvaros sadarbībai, īpaši, finansiālā atbalsta sniegšanai, būtu jāiet roku rokā ar konkrētām reformām jomās, kuras EKP nosauc kā sadarbības pamatu – demokrātija, tiesiskums un cilvēktiesību ievērošana. Tikai caur šādu eiropeizācijas visas dimensijas aptverošu procesu, kas īstenots caur noteiktības mehānismu, no AP politikas iespējams gūt cerēto efektu.

IZMANTOTIE INFORMĀCIJAS AVOTI

1. A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy (2003). Brussels: European Commission. <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>
2. Action Plan to support democratic reforms in the Republic of Moldova 2013-2016 (2013). *Council of Europe*. 2013. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802ed0b5>
3. Armēnija gatava sadarboties ar ES, ja tas netraucēs dalībai Eirāzijas Savienībā. *Latvijas Sabiedriskie Mediji*. <http://www.lsm.lv/lv/raksts/arzemes/zinas/armenija-gatava-sadarboties-ar-es-ja-tas-netrauces-daliibai-eira.a89784/>.
4. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and the Republic of Moldova, of the other part (2014). *Official Journal of the European Union*, L 260, Volume 57, 30.8.2014. http://eeas.europa.eu/moldova/pdf/eu-md_aa-dcfta_en.pdf.
5. Bache, Ian (2002). *Europeanization: A Governance Approach*. Sheffield: University of Sheffield. <http://aei.pitt.edu/1722/1/Bache.pdf>
6. Bache, Ian, George, Stephen (2006). *Politics in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
7. Boonstra, Jos, Shapovalova, Natalia (2010). The EU's Eastern Partnership: One year backwards. *FRIDE, Working Paper, May 2010*. http://fride.org/download/WP99_EP_ENG_may10.pdf
8. Börzel, Tanja A., Risse, Thomas (2000). When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change. *European Integration online Papers (EIoP) Vol. 4 (2000) N°15*. <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm>
9. Bosse, Giselle (2010). The EU's Relations with Moldova: Governance, Partnership or Ignorance?" *Europe-Asia Studies. Oct2010, Vol. 62 Issue 8*.
10. Browning, Christopher S., Joenniemi, Pertti (2008). Geostrategies of the European neighbourhood policy. *European Journal of International Relations, Vol.14, No.3*.
11. Cafurny, Alan W., Ryner, Magnus (2003). *Neoliberal Hegemony and transformation in Europe*. Washington DC: Rowman and Littlefield Publishers Inc.

12. Cantir, C., Kennedy, R. (2015). Balancing on the Shoulders of Giants: Moldova's Foreign Policy toward Russia and the European Union. *Foreign Policy Analysis*, 1 October 2015, 11(4).
13. Ciobanu, Ceslav (2011). Moldova's European Way: Lessons from the Past and Priorities for the Future. *Institutul de Politici Publice*, March 18, 2011. www.ipp.md/public/files/.../Moldovas_European_Way_IPP_March_18_2011.doc
14. Complaints rejected by the Constitutional Court of Moldova as being inadmissible (18.11.2014). *Constitutional Court of Moldova*. <http://www.constcourt.md/libview.php?l=en&idc=7&id=602&t=/Overview/Press-Service/News/Complaints-rejected-by-the-Constitutional-Court-of-Moldova-as-being-inadmissible#sthash.tcBvOfmY.dpuf>
15. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2012). *Official Journal of the European Union Volume 55*, 26 October 2012. https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/c_32620121026en.pdf
16. Corruption by Country / Territory (2015). *Transparency International*. <https://www.transparency.org/country/#MDA>
17. Council of Europe Action Plan to support democratic reforms in the Republic of Moldova 2013 – 2016 (2016). *Progress Review 2016*. Council of Europe. <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2884852&SecMode=1&DocId=2344730&Usage=2>
18. Crowther, William (1997). "Moldova: caught between nation and empire" in Bremmer, Ian, Taras, Ray (eds) (1997). *New States, New Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. De Micco, Pasquale, Rey, Benjamin (2016). *Eiropas Kaimiņattiecību politika*, Informācijas lapa par Eiropas Savienību. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU_6.5.4.pdf
20. Demytrie, Rayhan (14.09.2015.). Moldova anger grows over banking scandal. *BBC News*. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34244341>
21. Eastern Partnership (2008). *Communication from the Commission to the European parliament and the Council*. Brussels: Commission of the European Communities. http://eeas.europa.eu/eastern/docs/sec08_2974_en.pdf
22. Eastern Partnership Civil Society Forum, *Austrumu partnerības Pilsoniskās sabiedrības foruma mājaslapa*, <http://eap-csf.eu/en/about-eap-csf/our-role/>

23. Economy Rankings “Doing Business” (2015). *World Bank*.
<http://www.doingbusiness.org/rankings>
24. Eder, Klaus (2004). The Two Faces of Europeanization. Synchronizing a Europe Moving at Varying speeds. *Time & Society* 13, 1 (2004).
25. Eiropas kaimiņattiecību politika (2015). Informācijas lapas par Eiropas Savienību.
http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lv/FTU_6.5.4.pdf
26. EU/Moldova Action Plan.
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/moldova_enp_ap_final_en.pdf.
27. EU-Moldova Association Agreement “What does the Agreement offer?” Brussels: European Commission. http://eeas.europa.eu/moldova/pdf/quick_guide_eu_md_aa_en.pdf
28. EU-Moldova Relations: Pursuing Common Goals From the Partnership and Cooperation Agreement to the Association Agreement. Brussels: European Commission. http://eeas.europa.eu/delegations/moldova/eu_moldova/index_en.htm.
29. EuroNest Parliamentary Assembly, *EuroNest Parlamentārā asamblejas mājaslapa*,
<http://www.euronest.europarl.europa.eu/euronest/cms/cache/offonce/home/pid/20;jsessionid=8F54D225F822790C4BF3EA8E125CBC4D>
30. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth (2010). *Communication from the Commission, Brussels: European Commission*.
<http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%200007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
31. European Neighbourhood Policy. How does it work? *European External Action Service*. http://eeas.europa.eu/enp/how-it-works/index_en.htm
32. European Neighbourhood and Partnership Instrument Republic Of Moldova. Country Strategy Paper 2007-2013. Brussels: European Commission.
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/country/enpi_csp_moldova_en.pdf
33. European Neighbourhood Instrument (ENI) 2014-2020 - Single Support Framework for EU Support to the Republic of Moldova (2014-2017). Brussels: European Commission. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/financing-the-enp/republic_of_moldova_summary_of_the_single_support_framework_2014-2017_en.pdf
34. European Neighbourhood Policy. *Eiropas Komisijas mājaslapa*,
http://ec.europa.eu/economy_finance/international/neighbourhood_policy/index_en.htm.

35. Fifth Report on the implementation by the Republic of Moldova of the Action Plan on Visa Liberalisation (2013). Brussels:European Commission. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20131115_5th_progress_report_on_the_implementation_by_moldova_of_the_apvl_en.pdf
36. Freedom in the World 2014 (2014). *Freedom House*. <https://freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202014%20Scores%20-%20Countries%20and%20Territories.pdf>
37. Gawrich, Andrea, Melnykovska, Inna, Schweickert, Rainer (2009, august). Neighbourhood Europeanization through ENP. The Case of Ukraine. *KFG working paper series, No.3*. 8.lpp. http://userpage.fu-berlin.de/kfgeu/kfgwp/wpseries/WorkingPaperKFG_3.pdf
38. Graziano, Paolo, Vink, Maarten P. (ed.) (2008). *Europeanization: New Research Agendas*. New York: Palgrave MacMillan.
39. Green Cowles, Maria, Caporaso, James A., Risse-Kappen, Thomas (2001). *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*. New York: Cornell University Press.
40. Hare, Paul (1999). “Who are the Moldovans?” in Paul Hare, Mohammed Ishaq, Judy Batt (1999). *Reconstituting the market: the political economy of microeconomic transformation*. Abington: Taylor & Francis.
41. Implementation of the European Neighbourhood Policy (2015). *Eastern Partnership Implementation Report*. Brussels: European Commission. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/enp-regional-report-eastern_partnership_en.pdf.
42. Implementation of the European Neighbourhood Policy in the Republic of Moldova. Progress in 2014 and recommendations for actions (2015). Brussels: European Commission. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/repulic-of-moldova-enp-report-2015_en.pdf
43. Implementation of the European Neighbourhood Policy. Eastern Partnership Implementation Report. Brussels: European Commission. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/enp-regional-report-eastern_partnership_en.pdf
44. Implementation of the European Neighbourhood Policy. Statistics (2015). Brussels: European Commission. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2015/enp-statistics-report-2014_en.pdf

45. Johanson-Nogues, Elisabeth (2007). The (Non-Normative) Power EU and the European Neighbourhood Policy: An Exceptional Policy for an Exceptional Actor? *European Political Economy Review No.7 (Summer 2007)*.
46. Karniewicz, Tomasz, Petrovická, Marie, Wunsch, Natasha (2010). The EU and Conflict Resolution in Transnistria. *New Dimensions of Security in Europe. Policy paper, March 2010*. https://tu-dresden.de/die_tu_dresden/zentrale_einrichtungen/zis/newseceu/outcomes/papers_folder/PolSec_20EU%20and%20Transnistria.pdf
47. Konohovs, A. (27.07.2014.). Armēnija gatava sadarboties ar ES, ja tas netraucēs dalībai Eirāzijas Savienībā. *Latvijas Sabiedriskie Mediji*. <http://www.lsm.lv/lv/raksts/arzemes/zinas/armenija-gatava-sadarboties-ar-es-ja-tas-netrauces-dalibai-eira.a89784/>
48. Kopīgs paziņojums presei pēc Eiropas Savienības un Moldovas Republikas Asociācijas padomes pirmās sanāksmes (16.03.2015). *Eiropas Savienības Padome*. <http://www.consilium.europa.eu/lv/press/press-releases/2015/03/16-first-association-council-meeting-between-european-union-republic-moldova/>
49. Korosteleva, E. (2012). *Eastern Partnership: A New Opportunity for the Neighbours*. New York: Routledge.
50. Kostanyan, Hrant (2016). Why Moldova's European integration is failing. *Centre for European Policy Studies, 3 March 2016*. <https://www.ceps.eu/publications/why-moldova%E2%80%99s-european-integration-failing>
51. Kuyumdzhieva, Zhaneta (2012). The Results of the "Europeanisation" Test for the Six Eastern Partners of the EU. *euinside*. <http://www.euinside.eu/en/news/results-on-europeanisation-test-for-the-six-eastern-partnership-states>
52. Ladrech, Robert (1994). Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France. *JCMS: Journal of Common Market Studies, Volume 32, Issue 1*.
53. Ladrech, Robert (2009). Europeanization and political parties. *Living Reviews in European Governance, Vol. 4, (2009), No. 1*. <http://europeangovernance-livingreviews.org/Articles/lreg-2009-1>
54. Ladrech, Robert (2010). *Europeanization and National Politics*. New York: Palgrave MacMillan.

55. Lavenex, Sandra, Schimmelfenning, Frank (2006). Relations with the Wider Europe. *Journal of Common Market Studies (JCMS) 44:1 (2006)*.
56. Lavenex, Sandra, Ucarer, Emek (2004). The External Dimensions of Europeanization: The Case of Immigration Policies”, *Cooperation and Conflict, 39(4)*.
57. Lejiņš A.(red.) (2007). *Pastiprināta Eiropas Savienības austrumu kaimiņu politika: jautājumi un izaicinājumi*. Rīga: Latvijas Ārpolitikas institūts.
58. Lībietis, U. (21.05.2015.). Austrumu partnerības valstis prasot labojumus samita deklarācijā; konkrētus lēmumus neprognozē. Latvijas Sabiedriskie mediji. <http://www.lsm.lv/lv/raksts/latvija/zinas/austrumu-partneribas-valstis-prasot-labojumus-samita-deklaracija-konkretus-lemumus-neprognoze.a130562/>
59. March, James G., Olsen, Johan P. (1989). *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press New York. 160.-162. lpp.
60. Moldāvi vēlas apgūt Latvijas Eiropas integrācijas pieredzi (29.05.2016.). *Latvijas Vēstnesis*. <http://www.lvportals.lv/print.php?id=136052>
61. Moldova (2015). *European Forum for Democracy and Solidarity, September 2015*. <http://www.europeanforum.net/country/moldova>
62. Moldova political crisis: Protesters break into parliament (21.01. 2016). *BBC*. <http://www.bbc.com/news/world-europe-35366194>
63. Moldova sets record in ratifying EU association agreement”, Euractiv, 02.07.2014., <http://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/moldova-sets-record-in-ratifying-eu-association-agreement/>
64. Moravcsik, Andrew (1999). *The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press.
65. Neighbours of Visegrad and EU: Eastern Partnership (2010). *Visegrad.info*. <http://www.visegrad.info/enp---eastern-dimension/factsheet/neighbours-of-visegrad-and-eu-eastern-partnership-.html>.
66. Panici, Andrei (2003). Romanian Nationalism in the Republic of Moldova. *The Global Review of Ethnopolitics, Vol. 2 no. 2, January 2003*.
67. Preparation of the Associated Countries of Central and Eastern Europe for Integration into the Internal Market of the Union (1995). *White Paper. COM (95) 163 final*, Brussels: European Commission. http://aei.pitt.edu/1120/1/east_enlarg_wp_COM_95_163.pdf

68. Pristaş, Alina Ioana (2015). The Republic of Moldova-From Partner to Associate of the European Union. *Annals of University of Oradea, Series: International Relations & European Studies*. 2015, Issue 7.
69. Prodi, Romano (2002). A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability "Peace, Security And Stability International Dialogue and the Role of the EU". *Brussels: Sixth ECSA-World Conference. Jean Monnet Project*. http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-02-619_en.htm
70. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2020. Single Support Framework for EU support to the Republic of Moldova (2014-2017) (2013). Brussels: European Commission. http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/pdf/key-documents/moldova_2014_2017_programming_document_en.pdf
71. Putină, Natalia, Bevziuc, Victoria (2014). The European Dimension of Political Process in Moldova and Georgia: Realities and Perceptions. *Eurotimes. Autumn2014, Vol. 18*.
72. Quaglia, L., Neuvonen, M., Miyakoshi, M. and Cini, M. (2007). "Europeanization", *European Union Politics*. Oxford: Oxford University Press.
73. Radaelli, Claudio (2003). "The Europeanization of Public Policies" in *The Politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press.
74. Radaelli, Claudio (2006). Europeanization: solution or problem? in M. Cini and A. Bourne (eds), *Palgrave Advances in European Union Studies*, New York: Palgrave Macmillan.
75. Regulation (EU) No 232/2014 of the European Parliaments and the Council of 11 March 2014 establishing a European Neighbourhood Instrument (2014). *Official Journal of the European Union*, L77, 15.03.2014., <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2014:077:0027:0043:EN:PDF>
76. Rosamond, Ben (2000). *Theories of European Integration*. New York: Palgrave Macmillan.
77. Rusnac, Corneliu (24.04.2016). Moldovan anti-government protesters scuffle with police. *Associated Press*. <http://bigstory.ap.org/article/64a00b742b8a45aea81b193322456f1c/moldova-7000-stage-anti-government-protest>
78. Schimmelfennig, Frank (2012). Europeanization Beyond Europe. *Living Reviews in European Governance, Vol. 7, (2012), No. 1*.

79. Schimmelfenning, Frank (2010). *Europeanization beyond the member states*. Zurich: ETH Zurich.
80. Solonenko, Irina, Shapovalova, Natalia (2011). Is the EU's Eastern Partnership promoting Europeanisation? *Fride, A European Think Tank for Global Action, Policy brief No.97 Spetember 2011*. http://fride.org/download/PB_97_EaP.pdf
81. Support for the Eastern Partnership. Stories, facts and figures from the European Neighbourhood Instrument 2014 (2015). *Brussels: European Commission*. <http://ec.europa.eu/enlargement/neighbourhood/pdf/eastern-partnership-results-2014.pdf>
82. The Eastern Partnership, The European Union and Eastern Europe, Brussels: European Commission. http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vilnius_ppt_201113_en.pdf
83. Ticu, Octavian (2008). Moldova between the Near Abroad Policy of the Russian Federation and the Neighbourhood Policy of the European Union. *Eurolimes. 2008, Vol. 6*.
84. Văduva, Sebastian (2016). *Between Globalization and Integration: The Europeanization of Romania*. Cham: Springer International Publishing AG.
85. Wider Europe — Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours (2003). *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, Eiropas Komisijas mājaslapa*. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com03_104_en.pdf
86. Wojna, Beata, Gniazdowski, Mateusz (2009). Eastern Partnership: The Opening Report. *Warsaw: The Polish Institute Of International Affairs*. https://www.pism.pl/files/?id_plik=3055
87. Wong, R., Hill, C. (ed.) (2011). *National and European Foreign Policies: Towards Europeanization*. New York: Routledge.
88. Youngs, Richard (2001). *The European Union and the Promotion of Democracy: Europe's Mediterranean and Asian Policies*. Oxford: Oxford University Press.

Maģistra darbs „, Eiropas Savienības Austrumu partnerības iniciatīvas instrumentu loma Moldovas eiropeizācijas procesā” izstrādāts LU Sociālo zinātņu fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti.

Darba apjoms (neskaitot titullapu, satura rādītāju, apzīmējumu sarakstu, izmantotās informācijas avotu sarakstu, pielikumus, dokumentāro lapu un zemsvītras atsaucis) ir 182 238 rakstu zīmes (ieskaitot intervālus).

Autors:

Maija Upeniece

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

(atbilstošo pasvītrot)

Vadītājs: pasniedzējs Dr.sc.pol. Didzis Kļaviņš _____ . ____ .2016.

(personiskais paraksts)

Recenzents: pasniedzēja Dr.sc.pol. Nora Vanaga _____

(personiskais paraksts)

Darbs iesniegts Politikas zinātnes nodaļā 26.05.2016.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inga Poļaka

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.06.2016. prot. Nr. ____

Komisijas sekretārs: _____ *(personiskais paraksts)*